ZEKATI ANLAMAK

DR. MUHLİS AKAR
DR. ERCAN ESER

DİB YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 801
HALK KİTAPLARI - 184
HİKMET SERİSİ - 3

Editör
Dr. Huriye MARTI

Son Okuma
Yusuf TÜRKER

Tashih
Altan ÇAP

Grafik ve Tasarım
Emre YILDIZ

Baskı Kontrol
Mustafa KAYA

Baskı
Cem Veb Ofset
0.312 385 37 27

2.Baskı - 2012

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 10.02.2010/16

ISBN
2012-06-Y-0003TakdimSertifika No:12930

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

ZEKATI ANLAMAK

Dr. Muhlis AKAR
Dr. Ercan ESER

ANKARA - 2012

Takdim

Diyanet İşleri Başkanlığı toplumu din konusunda aydınlatma görevinin önemli bir parçası olarak, kuruluşundan itibaren yayın faaliyetlerine özel bir önem vermiştir. Öyle ki Başkanlığın ilk yayını olan merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin 'Ahlak Dersleri' adlı eserinin basım tarihi, Başkanlığın kuruluş yılı olan 1924'tür. Bundan sonra da kurumun yayın hizmetleri çeşitlenerek ve her geçen gün genişleyerek günümüze kadar gelmiştir.

Başkanlık, zaman içerisinde toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda değişik serilerle; çocuklar, gençler, aydınlar ve halk için ayrı ayrı basılı, süreli, sesli ve görüntülü yayınları halkın hizmetine sunmuştur. Çünkü sağlıklı bir din hizmetinin temel şartı doğru bilgidir.

Ülkemizde okuyucu sayısı her ne kadar istenilen seviyede olmasa da gerçek ve elektronik ortamda yayınlanan eser sayıları oldukça artmıştır. Bununla birlikte, özellikle dini alanda üslubu ve konuları ele alış tarzıyla okuyucuyu sürükleyen ve bir solukta okuma heyecanı veren eserlerin sayısı arzu edilen düzeyde değildir. Yine okuyucunun gönül dünyasına hitap eden, okuma, anlama ve yaşama konusunda bilinç ve farkındalık oluşturan eserlere olan ihtiyaç oldukça fazladır. Kişi, özellikle ibadetler alanında ifa ettiği kulluk görevinin künhüne vakıf olmak, ibadetin emrediliş gayesini anlamak ve bu duyarlılıkla ibadet etmek ister. Şüphesiz bu durum, kişiyi dinin özünü daha iyi kavramaya, kulluk görevlerini daha şuurlu bir şekilde yerine getirmeye ve yaşantısında bilinç ve uyanıklık haline sevk eder. İbadetlerin hikmetlerini ele alan pek çok eser de bu amaca yönelik olarak hazırlanmıştır.

Yüce Allah'ın koyduğu bütün ilahi hükümler kullarının yararına, dünya ve ahiret mutluluğuna yöneliktir. Onun her emir ve yasağında nihayetsiz hikmetler vardır. Çünkü Yüce Allah hakîm'dir, her işinde hikmet sahibidir, boş şeyleri yaratmaktan ve emretmekten münez-zehtir. Kulları ancak bilgileri, kabiliyetleri ve gayretleri nispetinde ve Cenab-ı Hakk'ın lutfettiği ölçüde bunlara muttali olabilir.

Elinizdeki eser, "Hikmet Serisi" adı altında, dinimizin temel ibadetleri başta olmak üzere, seri kapsamındaki konuları hikmet boyutuyla ele alan, böylece, okuyucuyu sadece bilgilendirmekten ziyade, ibadeti sevdiren, hikmetlerini düşündüren ve kulluğa teşvik eden bir formatta hazırlandı. Her bir eserde, bilimsel hassasiyet yanında duyguya vurgu yapan ve kalbe seslenen bir yöntem benimsendi. Editör marifetiyle de eserler arasında üslup ve yöntem birliği sağlanmaya çalışıldı. Serinin bundan sonraki kitapları; tevhidi anlamak, namazı anlamak, Kur'an-ı anlamak ve kurbanı anlamak şeklinde devam edecektir.

Her bir cümlesi özenle seçilen, ihtiva ettiği anlam derinlikleriyle kitap dostlarını heyecanlandıran, üslup ve mesajlarıyla zihinde ve kalpte tat bırakan, bu yüzden okuyucunun elinden bırakamadığı nefasette eserler kaleme almak zordur. Yazarlarımız bu zorluğu başarmaya çalıştı. Nihayetinde gönüllere yol bulup tesir etmek, Yüce Yaratıcının kudretindedir. Bize düşen, o yolda gayret etmektir. Bu yöndeki bir gayretin sonucu olarak hazırlanan elinizdeki eserin

okuyucularımıza faydalı olmasını, yeni bilgi ve düşünce ufukları açmasını diliyorum.

Gayret bizden, tevfik Yüce Allah'tan.

Dr. Yüksel Salman

Ön Söz

Mükemmel bir plan ile yaratılan ve kusursuz bir şekilde işleyen kâinatta gayesiz hiçbir varlık yoktur. Eşref-i mahlûkat olan insanın yaratılışı da gayesiz değildir. Yüce Rabbimiz Zâriyât suresinin 56. ayetinde "*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım*" buyurarak, yaratılışımızdaki amaç ve hikmetin Allah'a kulluk olduğunu bildirmektedir.

Kulluk, yani ibadet ise, Allah'a gönülden yönelmek; iyi ve güzel bir niyetle, O'nun rızası için salih amel işlemek; emir ve yasaklarını tutarak O'na itaat etmek; imanı, güzel söz ve davranışlara dönüştürmektir. Diğer bir ifadeyle ibadet; hayatın bütününü kuşatan bir kulluk eylemidir.

Allah'a kulluk; namaz, oruç, hac ve zekat gibi dinen belirli şartlara ve vakitlere bağlı olan bazı özel ibadetleri kapsadığı gibi; kişiye Allah katında değer ve sevap kazandırıcı her türlü güzel sözü ve salih ameli de içerir. Bu itibarla namaz, oruç, hac ve zekat İslâm'ın temel ibadetleri olduğu gibi; başta ana-baba ve aile fertleri olmak üzere; eş dost, komşu ve akrabalara karşı görev ve sorumlulukları yerine getirmek; hasta, yaşlı, ihtiyaç sahibi ve engelli kimselere maddeten ve manen yardımcı olmak; ruh, beden ve çevre temizliğine riayet etmek, zararlı maddeleri yollardan kaldırmak da birer ibadettir. Aynı şekilde; insanlara güzel söz söylemek, güler yüz göstermek, selâm vermek, kardeşlik hukukunun gereğini yerine getirmek, insanlar arasında adaletle hüküm vermek, kazancı helâl yollardan temin etmek, İslâmî prensiplere uygun olarak ticarî ve iktisadî faaliyetlerde bulunmak; her çeşit haram ve günahtan uzak durmak yine geniş anlamda birer ibadettir.

İbadetler yalnızca Allah rızası için yapılır. Allah'tan başkası adına ibadet edilemeyeceği gibi, O'nun rızası dışında başka bir amaçla da ibadet edilmez.

Allah'ı anma vesilesi (Tâhâ, 20/14) olan ibadetler; her şeyden önce müminlere Allah katında şeref ve değer kazandırır. (Furkân, 25/77) İmanın olgunlaşmasını, ruhların yücelmesini, kalplerde Allah sevgisinin yerleşip yeşermesini sağlar. İnanan ve inancının gereğini yerine getiren müminleri, kötü duygu ve düşüncelerden, her türlü zararlı alışkanlıklardan, çirkin iş ve günahlardan, yanlış söz ve davranışlardan uzaklaştırıp (Ankebût 29/45), ahlakî güzellik ve olgunluğa kavuşturur. Kalpleri sıkıntılardan, üzüntülerden ve stresten korur. Gönüllere huzur ve mutluluk verir. (Ra'd, 13/28) Yaratılışta mevcut olan aşırı duygu ve eğilimleri frenleyerek, hayata düzen, disiplin ve istikrar kazandırır.

İşte biz de bu çalışmamızda; diğer ibadetler gibi hayatımızı anlamlı kılan, bize Rabbimizin sevgi ve rızasını kazandıran, bireysel ve toplumsal hayatımızda çok önemli yeri ve olumlu etkileri olan zekat ibadetini, hikmeti ve fıkhî boyutlarıyla ele almaya çalışacağız.

Bu eser hazırlanırken, mealen verilen ya da atıfta bulunulan ayet ve hadislerin kaynakları metin içerisinde gösterilmiş; yararlanılan diğer eserlere ise, metnin akıcılığının bozulmaması için genellikle çalışmanın sonundaki kaynakça bölümünde yer verilmiştir.

Dr. Muhlis Akar
Dr. Ercan Eser

Zekatın Hikmet ve Hedeflerini Anlamak

"Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) "Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz."
(İnsân, 76/8-9)

“Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab’leri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de”
(Bakara, 2/262)

Malî bir ibadet olan zekatın gerek bireysel, gerekse toplumsal açıdan birçok hikmet ve hedefi vardır. Bunların bilinmesi, bu ibadetin daha bilinçli ve gönüllü yapılmasına vesile olacaktır. Bu nedenle zekatın fıkhî hükümlerinden önce bu bölümde hikmet ve hedefleri üzerinde durulacaktır. Çünkü eda edilecek vazife bilinerek, algılanarak ve bilincine varılarak yapılırsa daha da anlamlı hâle gelecektir.

A. Zekatı Veren Açısından

Zekatın başlı başına bir ibadet olmasının yanı sıra, veren açısından dünyevî ve uhrevî birtakım yarar ve hikmetleri de vardır:

1. Kulluk Bilincini Diri Tutmak

Zekat, her şeyden önce bir kulluk göstergesidir. Çünkü zekat vermeyi emreden Yüce Allah'tır. Kulun vazifesi; öncelikle nedenini ve niçinini araştırmadan ya da sorgulamadan Rabbi tarafından emrolunduğu yükümlülükleri yerine getirmektir. Bu nedenle Müslüman kişi diğer bedenî ibadetlerde olduğu gibi malî ibadetlerde de Rabbinin emri doğrultusunda, canın yongası olan malını hiçbir maddî karşılık beklemeden sırf O'nun rızası için infak ederek kulluk borcunu yerine getirir. Böylece içindeki aşırı mal sevgisini kırıp, Allah sevgisini ve rızasını bütün sevgilerin önüne geçirmiş olur. *"Ey mü'minler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın, böyle olanlar hüsrana uğrayanlardır"* (Münâfikûn, 63/9) ayet-i kerimesinin işaret ettiği gibi; bir taraftan ailesiyle ilgilenip onlara helâl rızık sağlayan işlerle meşgul olurken; diğer taraftan da hayatın gerçek anlamını unutturacak ve Allah'a kul olma bilincini yitirmesine yol açacak her türlü gafletten uzak durur; ihtiyaç sahiplerinin o mal ve servet üzerindeki hakları olan zekatlarını verir.

2. Nimeti Verene Şükretmek

Şükür; bütün nimetleri verenin Allah olduğunu bilmek, verdiği nimetten dolayı O'nu övmek, nimetleri ibadet maksadıyla değerlendirmektir.

Varlıklı insan, Allah'ın kendisine verdiği sayısız nimetlerden dolayı O'na şükreder. Zira kendisine nimet veren, fakirlik ve yoksulluk pençesinden onu kurtaran Allah'a şükretmek kulun üzerine bir borçtur. Yüce Allah, iyi ve temiz rızıklardan yemelerini ve kendisine şükretmelerini kullarından istemektedir. (Bakara, 2/172) Fakat buna rağmen *"Kullarımdan şükredenler gerçekten pek azdır!"* (Sebe', 34/13) ayetinde de bildirildiği gibi birçok insan nankörlük etmekte, nimetlerin asıl sahibini unutarak, şükür görevini hakkıyla yerine getirmemektedir.

Allah Teala yeryüzündeki canlı cansız bütün varlıkları insanlara hizmet için yaratmıştır. Bu hizmetin gereği de verilen nimetleri Allah'ın emrettiği ve gösterdiği istikamette değerlendirmek ve Allah'a şükretmektir. Nimetleri Allah'ın rızasına aykırı bir şekilde değerlendirmek ise, küfran-ı nimettir. Nitekim bir ayette, "*Allah'ın nimetini küfre değiştirenleri görmüyor musun?"* (İbrahim, 14/28) buyrularak, verilen nimetleri yaratılış amacının dışında ve Allah'a isyan uğrunda

kullananların, nimetin şükrünü eda etmedikleri, bilakis küfran-ı nimette bulundukları ifade edilmektedir.

Şüphesiz nimetlere şükretmek, dünyada onları koruyup artırdığı gibi, ahirette de sahibini ebedî mutluluğa eriştirir. Küfran-ı nimet ise, nimetin azalmasına ya da tamamen elden çıkmasına neden olur.

İnsan verilen nimetleri sorumsuzca ve sınırsızca, istediği şekilde kullanamaz. Her nimetin şükür olarak karşılığını ödemesi gerekir. Bu da eline geçen nimetlerden en güzellerini Allah için vermekle gerçekleşir. Esasen insan zenginleştiğinde kendisini güçlü zanneder, her şeye güç yetireceğine hatta zenginliğinin kendisini dünyada ebedî kılacağına inanır. Mal varlığı arttıkça azgınlaşmaya başlar ki, işte bu noktada şükür vazifesi devreye girerek buna engel olur. Çünkü şükreden insan; Allah'ın kendisine verdiği nimetleri hak sahiplerine ulaştırılması gereken birer emanet olarak görür. Nitekim Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın büyük makam, mal ve mevki sahibi olmalarına rağmen, sahip oldukları nimetten dolayı tevazu göstererek Allah'a şükür borçlarını ödedikleri haber verilmektedir. (Neml, 27/15, 19) Şüphesiz şükreden kimse, kendisi için şükretmiş; nankörlük eden ise, kendi aleyhine günah kazanmıştır. Allah zengindir, hiç kimsenin şükrüne ihtiyacı yoktur. Ancak Allah verdiği nimetlerle kullarını imtihana tabi tutmaktadır. (Neml, 27/40)

Şurası da bir gerçektir ki, yaratılıştan gelen farklılıkla hayatın içinde yoğrulan insanlar muhakkak birbirlerine muhtaçtırlar. Pek çok ve değişik konuda zengin fakire, güçlü zayıfa başvurmak zorunda kalmaktadır. Hiç bir zengin, "Benim kimseye ihtiyacım yoktur" diyemez. Çünkü servetini, çalıştırdığı insanların gücü ile kazanır; "Benim param var, kimi istersem çalıştırırım" demesi bu gerçeği değiştirmez. Zira kimi çalıştırıyorsa ona muhtaç oluyor demektir. Ne tarafa bakarsak bakalım, sosyal ilişkilerde böyle durumlarla karşılaşırız. Bütün insanların ister istemez bir başkasının gücüne, parasına, fikrine, emeğine muhtaç olduğunu görürüz. Onun için "Zen merde, civan pîre, kemân tîre muhtaç, Ebnây-ı beşer, hâsılı birbirine muhtaç" yani, kadın erkeğe, genç ihtiyara, yay oka muhtaç. Kısacası insanlar birbirine muhtaç denilmiştir.

O hâlde varlıklı insan, elde ettiği servetlerde içinde yaşadığı toplumun da hakkının ve katkısının olduğunun farkında olmalıdır. Eğer bulunduğu çevrede değil de dağ başında tek başına yaşasaydı bu serveti elde edebilir miydi? Elbette elde edemezdi. Bu nedenle kişi, bütün bu nimetleri veren Allah'a şükür ve içinde yaşadığı topluma da teşekkür borcunu ödemek için zekat emrini yerine getirmelidir. Çünkü zekat, kulun Allah'ın verdiği nimetlere şükretmesinin en güzel örneklerinden biridir. Kul, zekatını vermekle Yüce Allah'ın kendisine verdiği mal ve servet nimetine karşı şükür borcunu eda etmiş olur.

3. Cimrilik Hastalığından Korunmak

Cimrilik, harcanması gereken malı infak etmekten kaçınmak ve malı çok sevdiğinden dolayı başkalarına vermemektir. Diğer bir ifadeyle cimrilik, kişinin sahip olduklarından yalnız kendisi yararlanıp başkalarına hiç fayda sağlamama duygusudur. Kişi bu duygunun esiri olunca yalnızca kendini düşünüp, bütün değerlerini bu duygulara kurban edebilir.

Peygamber Efendimiz, *“Bir kulun kalbinde cimrilik ile iman asla bir arada bulunamaz.”* (Nesâî, “Cihâd”, 8) buyurmaktadır. Bu nedenle müminler cömertlik erdemine sahip olmalıdırlar. Kur’an’da Rahman olan Allah’ın kullarının özellikleri sayılırken, *“Onlar, harcadıklarında, ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.”* (Furkân, 25/ 67) buyrularak, gerçek müminlerin cimrilik ve israftan sakınan ve harcamalarında ölçülü olan kimseler oldukları vurgulanır.

Cimriler Allah’ın sevmediği kimselerdir. Çünkü onlar sadece kendileri cimrilik yapmakla kalmaz, üstelik başkalarına da cimriliği emrederler. Cimrilerin bu karakterleri Kur’an-ı Kerîm’de şöyle ifade edilmektedir:

“Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah’ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.” (Nisâ, 4/37)

Yine cimrilik yaparak yetim ve yoksulu doyurmayanlar Kur’an’da kınanmış, doğru olanın, infak etmek olduğu vurgulanmıştır:

“Fakat o, sarp yokuşa atılmadı. Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin? O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek)tir. Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır.” (Beled, 90/11-16)

Sevgili Peygamberimiz de değişik hadislerinde cimrilik konusunda ümmetini uyarmışlardır. O, *“Cimrilikten sakının, çünkü sizden öncekiler cimrilik sebebiyle helak oldular. Cimrilik onları, vermemeye sevk etti de vermediler, akrabaya iyiliği kesmeye sevk etti de ilişkilerini kestiler, (mal toplamak için) günah işlemeye sevk etti de günah işlediler.”* (Ebû Dâvûd, “Zekat”, 46) buyurmuştur. Benzer diğer hadisler ise şöyledir:

“*Zulümden sakının. Çünkü zulüm kıyamet günü karanlıklar olacaktır. Nefsin hırs ve cimriliğinden de sakının. Çünkü sizden öncekiler hırs ve cimrilikleri sebebiyle helak olmuşlardır. Bu duyguları kendilerini kan dökmeye ve haramlarını helâl kılmaya sevk etmiştir*” (Müslim, “Birr”, 56) *“Her Allah’ın günü iki melek iner. Bunlardan biri Allah’ım! Malını verene yenisini ver! diye dua eder. Diğeri de Allah’ım! Cimrilik edenin malını yok et! diye beddua eder.”* (Buhârî, “Zekat” 27; Müslim, “Zekat” 57)

Görüldüğü gibi yukarıda anlamları verilen hadislerde cimrilikleri sebebiyle helak olan topluluklardan söz edilmektedir. Çünkü varlıklı insanlar servetlerini infak etmez, zekat ve sadakalarıyla muhtaçları gözetmezlerse, fakirlerin öfke ve hasetlerinin tahrik olmasına sebep olurlar. Hâlbuki insanların birbirleriyle yardımlaşmaları gerekir. Varlıklılar servetlerindeki hakkı muhtaçlara vererek zekat borcundan kurtulur; muhtaçlar ise ihtiyaçlarını karşıladıkları için zenginlere karşı sevgi ve saygı duyarlar. Aksi takdirde hadis-i şeriflerde haber verildiği gibi toplumların helaki söz konusu olur. İnsanlar kan dökmeyi, başkalarının mal ve servetlerini haksız şekilde almayı meşru görür hâle gelir. Zenginler ile fakirler arasında gelir farklılığı arttıkça haksızlıklar da artmaya başlar.

Cimriliğin asıl nedeni, mal hırsı ve fakirlik endişesidir. Cimri, kendisine verilen onca malın ve mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunu unutur, tükenir endişesiyle elindekileri muhtaçlara vermekten kaçınır. Bu durum Kur’an-ı

Kerîm'de şöyle yerilmiştir. *"De ki: "Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o zaman da tükenir korkusuyla cimrilik ederdiniz. Zaten insan çok cimridir."* (İsrâ, 17/ 100)

Zekat ise, fertleri maddeye karşı aşırı düşkünlükten ve cimrilik hastalığından koruyan bir ibadettir. İman ve infak ruhuna sahip gerçek müminler, *"… Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* (Haşr, 59/9) ayet-i kerimesinde beyan edildiği gibi, iman ve infakla cimrilik hastalığından kendilerini koruyarak felaha ererler.

4. Cömertlik Erdemine Kavuşmak

Cömertlik, kâmil bir imana sahip olmakla kazanılabilen bir erdemdir. Nitekim bu hususa Kur'an-ı Kerîm'de şöyle işaret edilmektedir:

"Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler…" (Haşr, 59/9)

Bu ayetin iniş nedeni ile ilgili olarak şu hadise anlatılmaktadır: Ashaptan birisi Peygamberimize gelip aç kaldığını söyler. Peygamberimiz (s.a.s.) de hanımlarına haber gönderir. Ancak evde yiyecek bir şey bulunmadığı haberini alır. Ashabına dönerek "Bu gece onu misafir edecek kimse yok mu?" diye sorar. Ensardan biri o kişiyi misafir edeceğini söyler. Evine götürür, hanımına, "Bu, Allah'ın Resûlü'nün misafiridir, elinden gelen ikramı esirgeme" der. Hanımı ise, evde çocukların yiyeceğinden başka bir şey olmadığını söyler. Kocası ona: "Çocuklar akşam yemek istedikleri zaman onları uyut ve kandili söndür, biz de bu gece karnımızı bağlayalım." der. Kadın öyle yapar. Ertesi gün Peygamberimiz bu aileyi överek, "Filan ve filanların hareketini Allah beğendi.' buyurur. (Buhârî, "Menâkıbü'l-Ensâr", 10)

O hâlde, mümin kanaatkâr olmalı, bir mala sahip olunca mümin kardeşlerini kendisine tercih etme ve cömertlik hasleti kendisinde belirmelidir. İyilik yapmaya çalışmalı, cimrilikten uzak durmalıdır. Çünkü cömertlik peygamberlerin ahlakından ve ebedî kurtuluş yollarından biridir. Öyle ki, Peygamberimiz cömertliği, dalları yere kadar uzanan cennet ağaçlarından bir ağaca benzetmekte, kim o dallara tutunursa kendisini cennete ulaştıracağını haber vermektedir. Bunun aksine cimriliği de dünyaya ulaşan cehennem ağacına benzetmekte ve ona tutunan kişiyi cehenneme ulaştıracağından söz etmektedir. (Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, VII, 434, hadis no. 10875)

Cömertlik muhtaç olanları sıkıntılarından kurtardığı için bir bakıma hastalığı tedavi eden ilaç gibidir. Peygamberimizin ifadesiyle; *"Cömert kişi Allah'a yakındır, insanlara yakındır, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise, Allah'tan uzaktır, insanlardan uzaktır, cennetten uzaktır, cehenneme yakındır. Allah, cahil cömert kişiyi, cimri ibadet düşkünü kimseden daha çok sever."* (Tirmizî, "Birr ve Sıla", 40) Sevgili Peygamberimiz *"İnfak et, sayıp durma, Allah da sana karşı nimetini sayıp esirger. Paranı çömlekte saklama, Allah da senden saklar."* (Müslim, "Zekat", 88) buyurarak, harcarken cimri davranmamayı, pintilik yapmamayı,

kesenin ağzını iple bağlamamayı yani eli sıkı olmamayı, aksi hâlde Allah'ın da kişiye verdiği ikramların ağzını bağlayıp, nimetini esirgeyeceğini bildirmektedir.

Şüphesiz cömertlik sadece çok vermek olarak anlaşılmamalıdır. Bundan kastedilen, elindeki imkânlara göre az veya çok infakta bulunmaktır. Yani eli sıkı olmamaktır. Nice az, ancak gönülden verilen sadakalar, Allah katında büyük olarak kabul edilmekte, samimi olmayan sadakalar ise küçük görülüp hatta belki de kabul görmemektedir. Müslüman az da olsa sadaka vermeye gayret etmelidir. Zira sadakanın azı dahi cehennemden kurtulmaya vesile olur. Nitekim Peygamberimiz kişinin az da olsa, gücü yettiği kadar sadaka vermesini istemiş, *"Aranızdan kim yarım hurma ile ateşten korunabiliyorsa, bunu yapsın."* (Müslim, "Zekat", 66) buyurmuştur.

Cömertliği ifade eden diğer bir kelime de "kerem"dir. Kerem, izzet ve şeref anlamına geldiği gibi hayrı, cömertliği ve güzelliği de ifade eder. Örneğin savaşa giden askerleri donatmak için infak etmek, kimsesiz ve düşkünlere maddî ve manevî destek vermek, borçluların borçlarını ödemek, yetim ve fakir çocukları büyütüp okutmak ve evlendirmek bu tür cömertliğe örnek gösterilebilir.

Sevgili Peygamberimiz, *"Cimri ile cömerdin durumu, göğüsleri ile köprücük kemikleri arasına zırh giyinmiş iki kişinin durumuna benzer. Cömert, sadaka verdikçe, üzerindeki zırh genişler, uzar, ayak parmaklarını kaplar ve izini örter. Cimri ise, bir şey vermek istediğinde zırhın halkaları birbirine iyice geçer, onu sıkıştırır; genişletmek için ne kadar çalışsa da başaramaz."* (Müslim, "Zekat", 76-77) buyurarak cömert ile cimrinin ruh hâllerini tasvir etmişlerdir. Öyle ki, toplumda bakıma muhtaç olan kimselerin yardımına koşarak ihtiyaçlarını temin eden insan manevî bir haz duyar. Malı vermemek için kişinin ruhunu sıkıştıran manevî zincir halkaları gevşemeye ve genişlemeye başlar. Böylece cömert insan öylesine sevinç ve huzur duyar ki, bu mutluluk adeta vücudunun tümünü kaplar. Buna karşılık cimri kimsedeki mal hırsı ise, gittikçe onu sıkmaya başlar ve rahatsız eder. Belki başkalarının sıkıntı içerisinde bulunmalarından dolayı üzüntü duysa bile cimriliği onu infak etmekten alıkoyar.

Asr-ı saadette yaşanan birçok hadise, cömert kimselerin durumlarıyla ilgili olarak bize duyarlılık mesajı vermektedir. Söz gelimi Peygamberimiz bir bayram namazı sonrası hanımların safları arasına gelerek bağışta bulunmalarını tavsiye edince, hanımlar küpe ve bilezik gibi değerli eşyalarını derhal çıkartıp tasadduk etmişler, Peygamberimizin yanında bulunan ve bağışları toplayan Hz. Bilâl'in etekleri ziynetlerle dolmuştur. (Buhârî, "Iydeyn", 18; Müslim,"Salâtü'l-ıydeyn", 4)

İşte başta zekat olmak üzere infak ruhu kişiyi böylesine manevî bir kıvama ve başkaları için fedakârlık yapabilme bilincine kavuşturur. Allah kuluna hayır dilerse böylece onu insanların ihtiyaçlarını karşılamak için cömertlik erdemine kavuşturur.

5. Şefkat ve Merhamet Yüklenmek

Zekat, kulu Rabbine yaklaştıran, gönlünü ve malını manen temizleyen bir ibadettir. Zekat veren insan, gönlünde mala karşı olan aşırı sevgiyi ıslah etmeyi başarabilmiş demektir. Bu erdemliliğe ulaşan kişi, ne varlığa bakarak şımaran, ne

de ulaşamadığı şeylerden dolayı üzülen bir anlayışa sahip olur. O, Allah'ın ahirette vereceği nimetlere itibar eder. Bu dünyadaki yaptığı infakın ahiretteki derecesini yükselteceğine inanır. Bu şekilde manevî donanıma sahip olan insan, toplumda muhtaç olarak gördüğü kimselere yardım elini uzatır, yaptığı işten manen zevk alır, gönlü huzurla dolar. Bunu yaparken Yüce Allah'ın vereceği mükâfattan başka kimseden herhangi bir mükâfat beklentisi içerisinde olmaz. Boynu bükük, aç, yetim, dul, çıplak, kısaca zayıf birisini görünce merhamet duyguları onu harekete geçirir. Muhtaçların karnını doyurmadıkça rahat edemez.

Nitekim Medineli Ensar'ın kalbi imanla öylesine yoğrulmuş ve gönlü öylesine yumuşamıştı ki, her şeylerini Mekke'de bırakıp gelen Mekkeli Muhacir kardeşlerini bağırlarına basmış, onları her türlü imkânlarına ortak etme önerisinde bulunmuşlardı. Kur'an-ı Kerîm'de onların bu güzel davranışları övgüye layık bulunarak şöyle ifade edilmektedir:

"*Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.*" (Haşr, 59/9)

Sevgili Peygamberimiz de bu anlamda; *"Komşusu aç iken tok olarak yatan bizden değildir."* (Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 7) buyurarak gönlü şefkat ve merhamet duygularıyla dolu olan müminin ihtiyaç içerisindeki kardeşini o hâlde yalnız başına bırakamayacağına işaret etmişlerdir.

Esasen insanın kalbi yumuşayacak, servete karşı aşırı düşkün olmayacak ki, elindekileri başkalarıyla paylaşabilme ruhuna ve rahatlığına sahip olabilsin. Çünkü Peygamberimiz (s.a.s.) birbirlerine merhamet edenlere Allah'ın da merhamet edeceğini hatırlatarak, *"Yeryüzündekilere merhamet ediniz ki, göktekiler de size merhamet etsin"* (Ebû Dâvûd, "Edeb", 58) buyurmuşlardır.

İşte bu bilince sahip müminler öylesine güçlü bağlarla birbirlerine bağlanmışlardır ki, Peygamberimiz onların bu durumunu taşları birbirine sıkıca kenetlenmiş sağlam bir binaya benzetir. (Buhârî, "Salât", 88; Nesâî, "Zekat", 67) Binanın herhangi bir yerinde meydana gelebilecek zayıflık binanın yıkılmasına/çökmesine sebep olabileceği gibi, mümin fertlerden birinin muhtaç hâlde olması da diğerlerini rahatsız eder. Nitekim ayet-i kerimelerde müminlerin birbirlerine karşı olan merhametinden ve sorumluluklarından şöyle bahsedilmektedir:

"Muhammed, Allah'ın Resülüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler." (Fetih, 48/29) *"Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekatı verirler. Allah'a ve Resülüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."* (Tevbe, 9/71)

Yine Kur'an-ı Kerîm'de, ancak iman eden ve zekat veren kimselerin ahirette Allah'ın rahmetine kavuşacakları belirtil-mekte (A'râf, 7/156), hatta namazı kılıp, zekatı verip, peygambere itaat edilmesi hâlinde Allah'ın rahmetine kavuşulacağı belirtil-mektedir. (Nûr, 24/56) Diğer yandan Sevgili Peygamberimiz, zekatını vermeyen toplumların Allah'ın rahmetinden uzak

olacağını bildirmişlerdir. *“Bir toplum mallarının zekatını vermez-lerse gökten yağan yağmurdan mahrum kalırlar. Şayet hayvanlar olmasaydı, yağmurdan hiç nasiplenmezlerdi.”* (İbn Mâce, “Fiten”, 22)

Hadis-i şeriften anlaşıldığına göre zekat vermek, Allah’ın rahmetinin kazanılmasına vesile olacaktır. Çünkü Yüce Allah yeryüzünde rahmet ve şefkat sahibi kullarına merhamet eder. (Buhârî, “Tevhîd”, 25) Şurası bir gerçektir ki, yumuşak kalpli ve acıma duygusuna sahip olan insanlar zekat ve yardım konusunda daha hassastırlar. Gördükleri aç, yetim, boynu bükük, çaresiz insanlara el uzatır, acılarını gidermeye çalışırlar.

Bir müminin merhamet, şefkat, rikkat ve hassasiyetle donanabilmesinin yolu ise, mal ve can ile yapılan infaktan geçmektedir. Bunun başında da zekat gelmektedir. Nitekim kalbinin kasvetinden şikâyet eden bir sahâbîye Peygamber Efendimiz (s.a.s.),*“Eğer kalbinin yumuşamasını istiyorsan fakiri yedir, yetimin başını okşa!”* (Beyhakî, “Şuabü’l-Îmân”, VII, 472, hadis no. 11034) şeklinde cevap vermişlerdir.

6. Yardımlaşma ve Dayanışma Bilincine Sahip Olmak

İnsanın yaratılıştan getirdiği, iyiye ve güzele yönelmeyi sağlayacak donanımlardan biri de yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma duygusudur. Önemli olan, insanın fıtratında var olan bu duygunun harekete geçirilebilmesi ve gelişiminin sağlanmasıdır. İşte zekat, bu duyguyu açığa çıkaran, geliştiren, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan bir işleve sahiptir.

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma ise, çalışma güç ve kudretinde olmayan ya da çalışmakla ihtiyaçlarını tamamen karşılayamayan fakir ve yetimlerin, muhtaç ve düşkünlerin temel ihtiyaçlarının toplum tarafından karşılanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, sosyal dayanışma; toplumdaki her bir ferdin, kendi üzerinde topluma karşı yerine getirmesi gereken birtakım görev ve sorumlulukların olduğunu bilmesi, hissetmesi ve bu uğurda üzerine düşen görevi yapması demektir. Çünkü bu konudaki ihmal ve kusurlar cemiyet binasının çöküşüyle sonuçlanır ki, bundan o toplumun bütün fertleri zarar görürler.

Müslümanlar birbirlerinin kardeşi, hatta bir vücudun organları gibidir. Nasıl ki, vücudun herhangi bir organında ağrı ve sızı olduğunda bütün vücudun diğer organları rahatsız olursa, İslam toplumunda da bir kimsenin acı ve üzüntü duyması, muhtaç hâle gelmesi diğer Müslümanları rahatsız eder. Bunun üzerine iyi durumda olan Müslümanlar, sıkıntıda olan kardeşlerinin yardımına koşar, acılarını paylaşır ve ihtiyaçlarını karşılarlar. (Buhârî, “Edeb” 27; Müslim, “Birr”, 66) Böylece toplumda sosyal yardımlaşma ve dayanışma bilinci oluşur.

Bu nedenle bir müminin yaşadığı dert, sıkıntı, keder ve üzüntü, diğer müminlerce paylaşılmalıdır. Çünkü din kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılamak, maddî sıkıntılarını gidermek, tasaddukta bulunmak birçok ayet ve hadisle teşvik edilmiştir: Müminler, muhtaçları kendilerine tercih eder, mallarını onları sevindirme uğruna harcarlar. Başkalarının dertleriyle ilgilenmekten hoşlanır, onlardan bir karşılık beklemezler. *“Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) “Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.”* (İnsân, 76/8-9) derler.

Ve şunu kesin olarak bilirler ki, *"Bir kimse, bir müminin dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da kıyamet gününde onun sıkıntılarından birini giderir. Bir kimse darda kalana kolaylık gösterirse, Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık gösterir. Bir kimse, bir Müslüman'ın ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve âhiretteki ayıplarını örter. Mümin kul, din kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da o kulun yardımındadır."* (Buhârî, "Mezâlim" 3; Müslim, "Zikr" 38; "Birr", 58)

Yine onlar bilirler ki, içerisinde oturulan ya da yaşanılan en iyi ev, kendisine iyilik yapılan bir yetimin bulunduğu evdir. En kötü ev de, kendisine kötülük yapılan bir yetimin bulunduğu evdir. (İbn Mâce, "Edeb", 6)

Şüphesiz her insan zekat verecek kadar zengin olmayabilir. Ama zekat vermenin önemini kavrayabilirse, imkânları ölçüsünde kendisinden daha az imkâna sahip olanlarla elindekinin bir bölümünü paylaşabilir. Bu bilince ulaşan kişinin bir simit ikram edecek kadar parası olmasa bile, sıcacık bir tebessüm, gönülden kopan bir selam, bir hâl hatır sorma gibi güzel söz ve davranışlarla da insanlara yardım elini uzatabilir. Çünkü bütün bu güzel davranışlar Sevgili Peygamberimiz tarafından "sadaka" olarak nitelendirilmiştir. (Buhârî, "Sulh" 11, "Cihâd" 72, 128; Müslim, "Zekat" 56) Hatta öyle anlar vardır ki, küçücük bir tebessüm bile hayattan bıkmış, yaşamanın anlamını unutmuş bir insanı hayata döndürebilir, psikolojik bunalımını, aile problemlerini, kavga ve sıkıntılarını bir an unutmasını sağlayabilir.

Varlıklı müminlerin çevrelerinde olup bitenlere; toplumdaki muhtaç, güçsüz, yetim ve zayıf kesimlere karşı duyarsız kalmaları ise Kur'an'da şiddetle kınanmıştır: *"Hayır, hayır! Yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmek konusunda birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Haram helâl demeden mirası alabildiğine yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz."* (Fecr, 89/17-20) *"İşte o, yetimi itip kakan, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen kimsedir"* (Mâûn, 107/2-3).

Şurası bir gerçektir ki, İslam dini, maddî imkânsızlıklar içerisinde bulunan fakir ve muhtaçların hayatlarını idame ettirmelerini sadece zengin/varlıklı müminlerin gönüllü yardımlarına bırakmamış; bunu bir sosyal problem olarak görmüştür. Bu maksatla varlıklı insanların kazandıkları servetlerinin kırkta birinin Kur'an'da belirtilen ihtiyaç sahibi gruplara verilmesini zorunlu dinî bir görev olarak belirlemiştir.

O hâlde mümin, sahip olduğu mal varlığını gerek zorunlu olan zekatla, gerekse sadaka olarak adlandırılabilecek diğer gönüllü yardımlarla ihtiyaç sahibi diğer mümin kardeşleriyle paylaşır, onların gönüllerini hoş tutmak gayreti içerisinde olur. Bu uğurda malını seve seve ve sadece Allah rızası için harcar. (İnsân, 76/8-9)

Nitekim tarih boyunca bu inceliği fark edebilen müminler, veren el olabilmek için helâlinden gece gündüz demeden çalışmış, üretmiş, vakıflar kurmuş ve başkalarına da faydalı olmaya gayret etmişlerdir. En büyük mutluluğun fakire, yetime ve öksüze yardım etmede, onların yüzlerini güldürmede olduğunu fark etmişler ve bu bilinçle hareket etmişlerdir. Günümüzde bu bilincin kazanılması çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Sırf Allah rızası için verebilmek! Yiyeceğinden fakire, yoksula, yetime ve esire seve seve yedirebilmek! Verdikleri veya ikram ettikleri kimselere: *"Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir*

karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.” (İnsân, 76/8-9) diyebilmek! İşte bütün bunlar, dinimizin büyük önem verdiği sosyal yardımlaşma ve dayanışma bilincinin gelişmesiyle sağlanır. Zekat ise, en güzel sosyal yardımlaşma ve dayanışma müesseselerinden biridir.

7. Mal ve Servetin Gerçek Sahibini İdrak Etmek

Mülkün gerçek sahibi Yüce Allah’tır. Bu nedenle mülk üzerinde tasarruf yetkisi de O’na aittir. Çünkü yaratan ve rızık veren O’dur. Ayet-i kerimelerde bu husus şöyle ifade edilmektedir:

“Göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümranlığı yalnızca Allah’ındır. O her şeye hakkıyla gücü yetendir.” (Mâide, 5/120) *“Allah her şeyin yaratıcısıdır.”* (Zümer, 39/62) *“De ki: “Ey mülkün sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin.”* (Âl-i İmrân, 3/26)

Yukarıda mealleri verilen ayet-i kerimelerden anlaşıldığına göre insana verilen mülk Allah’ın emanetidir. O dilediği zaman verdiği mülkü geri almaya kadirdir. Çünkü mülkün gerçek sahibi kendisidir. Buna göre mutlak anlamda dünya hayatında hiç kimse mülkü sınırsızca ve sorumsuzca harcama yetkisine sahip değildir. Sadece mülkün sahibi olan Yüce Rabbimizin onu dilediği gibi tasarruf etme yetkisi vardır.

Ayette geçen *“Allah dilediğini aziz eder, dilediğini zelil eder”* ifadesi de sadece kişinin mala veya mülke sahip olması ya da onu kaybetmesi anlamında değil, her türlü güç, kuvvet, kudret ve yetkiyi de kapsamaktadır. Nitekim tarihte nice hükümdar zelil, nice zengin fakir olmuş; kendilerine toplum içinde sosyal ve ekonomik yönden değer verilmeyen nice kimseler ise aziz olmuştur. Mesela Mekkeli müşrikler ve Medine’deki Yahudiler Peygamberimize ve Müslüman topluluğa karşı çoklukları ve zenginlikleri ile övünüyorlardı. Onlar üstünlüğü dünya varlığında ve saltanatta zannederlerken; bu övündükleri şeyler kendilerine hiçbir fayda sağlamamış, çöküşlerini ve yok oluşlarını engelleyememiştir. Hâlbuki gerçek üstünlük Allah’a, Rasûlüne ve müminlere aittir. (Münâfikûn, 63/8)

Hacda dünyevî duygulardan arınmış olarak tavaf ederken söylenilen sözler de mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunu ifade etmektedir:

“Yâ Rab! Davetine ikraren icabet ettim, her emrini ifa için divanına geldim. Rabbim! Senin her davetine icabet borcumdur. Senin saltanatında eşin ve ortağın yoktur. Allah’ım! Bütün varlığımla Sana yöneldim, hamd Senindir, nimet Senindir, mülk de Senindir, bütün bunlarda Senin eşin ve ortağın yoktur.” (Buhârî, “Hac”, 26)

Kıyamet gününde ise, tek hâkim ve mâlik olan Allah, mülkün kendisine ait oluğunu kullarına şöyle ilan edecektir:

“O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah’a gizli kalmaz. Bugün mülk (hükümranlık) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır.” (Mü’min, 40/16)

Kısaca, biz Allah’a ait olduğumuz gibi (Bakara, 2/156), sahip olduğumuz şeyler de yerlerin ve göklerin hükümranlığını elinde tutan Allah’a aittir. (Âl-i İmrân,

3/189) O, kullarına malında tasarruf etmeleri için izin vermiştir. Bu müsaadeyi kullanırken titiz davranmak, onun vekili gibi harcamada bulunmak gerekir. Sevgili Peygamberimizin, *"Veren el, alan elden üstündür."* (Buhârî, "Zekat", 18) *"Salih bir kimsenin elinde bulunan helâl ve faydalı mal ne güzeldir."* (İbn Hıbbân, *Sahîh*, VIII, 6, hadis no. 3210) hadislerine kulak vererek, malın hakkı olan zekat ve sadakayı aksatmamalıdır. Kendilerini mülkün gerçek sahibi gibi görüp Allah yolunda infakta bulunmayanlar ise, şu ilahî uyarıya kulak vermelidirler:

"Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır" (Hadîd, 57/10)

8. Hırs Duygusunu Frenlemek

Kur'an-ı Kerîm'de insanın mal ve servete karşı bir hırs ve düşkünlüğünün olduğu açıkça ifade edilmekte (Âdiyât, 100/8); "*Malı pek çok seviyorsunuz*." (Fecr, 89/20) buyrulmaktadır. Diğer bir ayette ise, "*Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanır. Ona bir hayır dokunduğunda da eli sıkıdır*." (Meâric, 70/19-21) buyrularak insanın bu karakterine işaret edilmektedir. Ancak ayetin devamında; namazlarına devam eden, mallarında isteyenlerin ve (isteyemeyip) mahrum kalanların haklarını gözeten yani zekatlarını veren, ceza gününü tasdik edip Rablerinin azabından korkan, mahrem yerlerini koruyan, emanetlere riayet eden, verdikleri sözü tutan, şahitliklerini dosdoğru yapan ve namazlarını titizlikle koruyan" kimselerin; servet düşkünlüğü, hırs ve açgözlülük gibi negatif tavır ve davranışlardan korunacakları belirtilmektedir. (Meâric, 70/22-35)

Sevgili Peygamberimiz de, *"Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa mutlaka bir üçüncüsünü ister. Onun gözünü ancak toprak doyurur."* (Buhârî, "Rikâk", 10; Müslim, "Zekat", 116, 119; Tirmizî, "Menâkıb", 32) buyurarak insanın açgözlü bir tabiata sahip olduğuna, dolayısıyla bu duygunun kanaat gibi olumlu bir duyguya dönüştürülmesine, her türlü taşkınlık ve sapmaların kanaatle frenlenmesi gerektiğine işaret etmiştir. Yine Peygamberimizin; *"Bir koyun sürüsüne salıverilmiş iki aç kurdun koyunlara verdiği zarar, servet ve mevki düşkünü bir adamın dinine verdiği zarardan daha büyük değildir."* (Tirmizî, "Zühd", 41; Dârimî, "Rikâk", 21) hadis-i şerifi, hırs ve tamahın yol açacağı zararın boyutlarını göstermektedir.

Şurası bir gerçektir ki, manevî denetimle kontrol altına alınmayan bu hırs ve aç gözlülük yüzünden günümüz dünyasında nice insanlar Yüce Allah'ın kendilerine bahşetmiş olduğu nimetlerin şükrünü eda etmemekte, ihtiyaç sahiplerini mal ve servetlerinden faydalandırmamaktadırlar. Ayrıca hakkı olmayanı almaya, emeği ile hak etmediğini güç kullanarak ya da rüşvet, torpil gibi gayrı meşru yollara başvurarak elde etmeye çalışmaktadırlar.

Kontrolsüz hırs ve açgözlülük duygusu; sadece fertlerin dinî, ahlakî ve psikolojik hayatlarına zarar vermekle kalmamakta; bununla birlikte sosyal hayatın düzenini bozmakta, toplumda barış, kardeşlik, adalet, eşitlik gibi yüce değerleri tahrip etmekte, dayanışma ve paylaşım ruhunu öldürmekte, birçok alanda haksızlıklara ve huzursuzluklara yol açmaktadır.

Nice zenginler vardır ki, servetlerini hırsları yüzünden ihtiyaç sahipleriyle

paylaşmadıkları gibi, hayatî öneme haiz ihtiyaçları için bile harcayamazlar. Böylece varlık içinde yokluk çekerler. Bu durumda iken ne kendilerine ne de topluma faydası olan servetlerini helâl-haram demeden sürekli arttırmaya çalışırlar. Böyle bir psikolojiye sahip olanlar Kur'an'ın ifadesiyle, yetime ikram etmezler, yoksulu yedirmeye teşvik etmezler, haram helâl demeden mirası alabildiğine yerler ve malı pek çok severler. (Fecr, 89/17-20) Ancak insanlar iyi bir kanaat eğitiminden geçirilirlerse; o takdirde kanaatle kontrol altına alınan hırs, kendilerine zarar vermeyeceği gibi, maddî ve manevî yönden gelişmelerine de olumlu yönde katkı sağlar. Zira kanaat, kişideki bu yersiz endişe ve korkuları ortadan kaldırır.

Bu nedenle başta Kur'an ve Sünnet olmak üzere tüm İslamî kaynaklar hırs ve tutkuları frenleyici ve olumlu istikamette yönlendirici mahiyette ahlakî prensipler ortaya koymuşlardır. İbadetlerin bu konudaki rolü ise büyüktür. Özellikle İslam'ın beş temel esasından biri olan zekat ibadeti, mala karşı olan hırsı kontrol altına alıcı ve düzenleyici bir fonksiyona sahiptir.

9. Kanaat Duygusunu Geliştirmek

Kanaat, kişinin elinde bulunan nimete şükredip, onunla yetinmesidir. Bunun zıddı ise, hırstır. Kanaat sahibi olmak, insanın tutkularını, heveslerini ve arzularını bir noktada frenlemesi demektir. Bir türlü doymak bilmeyen arzulara sahip olan insanın, zekat vermek, infak etmek, yardımda bulunmak gibi bir düşüncesi de olamaz. Kanaatkâr olan insan ise, zekat vermekle malını kaybedeceğini ya da aç kalacağını düşünmez. O her daim Allah'a mütevekkildir. Rızkı verenin Allah olduğuna inanır. Başkasının servetinde gözü olmaz. İhtiyaçlarını Allah'a arz eder. Sevgili Peygamberimizin ifade ettiği "Zenginlik mal çokluğundan ibaret değildir. Asıl zenginlik, gönül zenginliğidir" (Buhârî, "Rikâk" 15; Müslim, "Zekat", 120) düsturuna uyarak kanaatkâr davranır.

Kanaat sahibi mümin, dünyalık yönüyle az mala sahip olsa da mutludur. Çünkü mal, mülk ve servetin mutlak anlamda insanın mutluluğunu sağlayamadığının bilincindedir. O, elinden kaçırdığı fırsatlar için üzülmez, elde ettiği şeylerden dolayı da şımarıp kendini kaybetmez, dengeli olur. (Hadîd, 57/23) Asıl huzur ve mutluluğu bu dünyada değil, ahirette tadacağına inanır. Dünya nimetlerinin cazibesine kapılmaz. Geçimini helâl ve meşru yollardan sağlar. Başkalarının hakkını ihlal ederek gayri meşru yollardan mal biriktirmeyi hiçbir zaman düşünmez. Kanaatin tükenmeyen bir hazine olduğunu asla unutmaz. Bu gerçekten habersiz yaşayan ve mala karşı haris olup, mülk edinmek için her türlü gayrı meşru yola başvuran insan ise, sadece kendisine zarar vermekle kalmaz, başkalarına da büyük oranda zarar verir.

Yüce Allah'ın sevgisini kazanmak, kanaatkâr olmakla mümkündür. Nitekim ashaptan biri Peygamberimize, hem Allah'ın hem de insanların sevgisini kazanmak için nasıl bir amel işlemesi gerektiğini sorduğunda, Peygamberimiz ona *"Dünyaya rağbet etme ki, Allah seni sevsin. İnsanların sahip olduklarına rağbet etme ki, insanlar da seni sevsin."* (İbn Mâce, "Zühd", 1) şeklinde cevap vermiştir.

İnsanın zengin olması, onu kanaat sahibi kılmaya yetmez. İdeal olan, helâl yollardan kazanılmış maddî zenginlikle beraber, kişinin gönlünün de zengin

olmasıdır. (İbn Mâce, "Zühd", 9) İşte başta zekat olmak üzere varlıklı insanların sırf Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine yapacakları zorunlu ve gönüllü yardımlar, bitmeyen kanaat duygusunun gelişmesine ve hayatta olumlu tesirler icra etmesine vesile olur.

10. Mal Sevgisinin Gönlü İşgal Etmesine Engel Olmak

Yüce dinimiz İslam, insanın dünyadan tamamen elini eteğini çekmesini istemediği gibi, bütünüyle dünyaya yönelerek maddeye karşı aşırı derecede bağımlı olmasını da istemez. Bilakis dünya ve âhiret dengesini kurarak her iki dünya mutluluğunu da sağlamasını öngörür. Nitekim bir ayet-i kerimede bu konuda şöyle buyrulmaktadır:

"Allah'ın sana verdikleri içinde âhiret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez." (Kasas, 28/77)

Sevgili Peygamberimiz de; "*Dünyasını ahireti için, ahiretini de dünyası için terk eden bir kimse, sizin en iyiniz olamaz. Sizin en iyiniz ancak her ikisinden de nasibini alandır. Zira âhirete ulaşmanın yolu dünyadan geçer. Öyleyse sakın başka insanlara yük olmayınız.*" (Kenzü'l-Ummâl, III, 238, h.no: 6334) buyurarak Müslümanlardan dünya-ahiret dengesini sağlamalarını istemiştir.

Bir ayet-i kerimede ise, *"Onlara dünya hayatının örneğini ver: (Dünya hayatı), gökten indirdiğimiz yağmur gibidir ki, onun sebebiyle yeryüzünün bitkileri boy verip birbirine karışırlar. Fakat bütün bu canlılık sonunda rüzgârın savurduğu kuru bir çer çöpe döner. Allah, her şey üzerinde kudret sahibidir."* (Kehf, 18/45) buyrularak, dünya hayatının ebedi olmayacağı, yok olup gideceği, göz alıcı parlaklığından sonra Allah'ın iradesiyle güzelliğini kaybedeceği anlatılmaktadır.

Bu yüzden geçici olan dünya malına aldanıp, ebedi olanı terk etmek, insanı dünya ve ahirette mutsuz kılar. Ayette vurgulandığı gibi insan, Allah'ı unutur da onun emrettiği şekilde infakta bulunmazsa, nimetler elden gittikten sonra harcadığı emek ve parasına üzülür, pişman olur, ama bundan sonra pişmanlık fayda vermez. Hâlbuki o, Allah'ın emrine boyun eğip salih amel işlemiş olsaydı durum böyle olmazdı. Çünkü akl-ı selimle hareket eden bir kimse dünyaya aldanmaz, dünya ile öğünmez, mal ve servetinin çokluğu dolayısıyla büyüklük taslamaz. Dünya hayatının, ahiret hayatına göre bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu bilir. (Hadîd, 57/20) Mal ve evlatların dünya hayatının geçici süsü olduğunu unutmaz. (Âl-i İmrân, 3/14) Sahip olduğu serveti dünya-ahiret dengesini kurma yolunda kullanır.

Zekat vermek, mala karşı tamahkâr olmaktan koruduğu gibi, dünya ve ahiret arasındaki söz konusu dengeyi kurma yolunda da büyük bir adımdır. Dolayısıyla zekat ile malını arındıran bir Müslüman için servet büyük bir nimettir. Nitekim Kur'an'da Peygamberimizin (s.a.s.) de muhtaç iken zengin kılındığından bahsedilmekte (Duhâ, 93/8), ona verilen dünya nimetleri hatırlatılmaktadır. Şayet mal mülk sahibi olmak yerilen bir durum olsaydı, Allah zenginliği bir nimet olarak nitelemezdi. Ancak salih amel işlemek için değerli bir fırsat olan dünya malı doğru yerde kullanılmazsa, tıpkı ayette birer imtihan vesilesi olan eş ve çocukların gün gelip insana düşman kesilebilecekleri belirtildiği gibi

(Teğâbün, 64/14-15) mal da kişinin düşmanı hâline gelebilir.

Şüphesiz insanın ahiret hayatını kazanması için zenginlik bir vesiledir. Ashaptan birçok zengin insan cennetle müjdelenmiştir. Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf ve Talha b. Zübeyr'i bunlar arasında zikretmek mümkündür. Mevlânâ Celâleddin Rûmî de, dünya malı ile insanın durumunu gemi ile suya benzetmektedir. O, "Suyun gemi içinde olması geminin helakidir. Gemi altındaki su ise gemiye; geminin yürümesine yardımcıdır" derken (Mesnevî, I/80 beyit: 985), denizin engin suyuna benzettiği mal ve servet sevgisinin insanın kalbinde yer etmesi durumunda o kişiyi helake sürükleyeceğini hatırlatmaktadır. Oysa suyu yol almak için bir araç olarak kullanan gemi, hedefine salimen ulaşacaktır.

O hâlde dünya malına sahip olmak dinde yerilmemiş; sahip olunan bu varlığın yerli yerince dengeli bir şekilde kullanılmaması kınanmıştır. Varlıklı kişi, zekat vermekle sadece kendi ruh dünyasını açgözlülük, iştah ve mal bağımlılığı gibi kötü huylardan arındırmakla kalmamakta, maddenin tahakkümünden kurtularak dünya ve ahiret dengesini de sağlamış olmaktadır. Çünkü bu bilince sahip olan kişi, malın kendisine ait olmadığını, başkalarının da bunda hakkının bulunduğunu idrak eder. Öldükten sonra da sahip olduğu malı mülkü geride bırakıp Allah'ın huzuruna çıkacağının her an farkında olur. (En'âm, 6/94) Tıpkı annesinden doğduğu gün gibi kabre de malsız mülksüz tek başına gireceğini, ahirette ömründen, gençliğinden, malını nerede kazanıp nereye harcadığından ve bildikleriyle amel edip etmediğinden hesaba çekileceğini asla unutmaz. (Beyhakî, "Şuabü'l-Îmân", II, 284, hadis no. 1784) Sahip oldukları mal ve mülkün sorumluluğunu yerine getirmeyenler ise, kıyamet gününde azaba uğrayacaklardır. (Beyhakî, "Şuabü'l-Îmân", IV, 395, hadis no.5524)

11. Hayır Dua Almak

Müminler; kendileri, çocukları ve anne-babaları için dua ettikleri gibi birbirleri için de dua ederler. Şu ayette Yüce Allah, bize bu konuda nasıl dua edeceğimizi öğretmektedir:

"Rabbimiz! Hesabın görüleceği gün, beni, anamı-babamı ve bütün müminleri bağışla!" (İbrâhim, 14/41)

Müslüman'ın Müslüman kardeşine dua etmesi, kendisi için de sadaka olur. Konu ile ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.s.) *"Sadaka verme imkânı olmayan Müslüman, "Kulun ve Peygamberin Muhammed'e rahmet eyle, mümin erkek ve mümin kadınlara, Müslüman erkek ve kadınlara da rahmet eyle" diye dua etsin, bu onun için sadaka olur."* (İbn Hıbbân, "Sahîh", III, 185, hadis no. 903) buyurmuşlardır.

Şüphesiz müminlerin birbirleri için yaptıkları dua bu kadar önemli olunca, ihtiyaç içinde kıvrananların, kendilerine yardım ve şefkat elini uzatan varlıklı mümin kardeşleri için yapacakları dua daha da bir önem kazanır. Bu konuda Yüce Allah Sevgili Peygamberimize hitaben şöyle buyurmuştur:

"Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekat) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır). Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (Tevbe, 9/103)

Sevgili Peygamberimiz bu ilahî emri titizlikle uygulamış ve zekat veren müminleri isimleriyle zikrederek onlar için dua etmiştir. (Buhârî, "Zekat", 64;

Müslim, “Zekat”, 176; Nesâî, “Zekat”, 13)

Peygamberimizin hadisinde sadece zekat toplayanın değil, zekat verenin de dua etmesi gerektiğine işaret edilmektedir. *“Zekat verdiğiniz zaman; ‘Allah’ım! Bu zekatı büyük bir sevaba vesile eyle ve bunu (sevaba sebep olmadan hak sahibine ödenen) bir borç eyleme’ diyerek zekatın sevabını istemeyi unutmayınız.”* (İbn Mâce, “Zekat”, 8)

Varlıklı insanların gerçekten muhtaç olanlar için verdikleri zekat ve sadakaların maddî olduğu kadar manevî değeri de öylesine büyüktür ki, bu gibi kimseler için sadece Allah Resûlü değil, aynı zamanda melekler de dua etmektedir. Peygamberimiz (s.a.s.) bu durumu şöyle haber vermektedir:

“Her sabah iki melek iner. Birisi, “Allah’ım, sadaka verenin malına bolluk ver.” der. Diğeri de, Allah’ım, sadaka vermeyenin malını yok et der.” (Buhârî, “Zekat”, 27; Müslim, “Zekat”, 57)

Günlük hayatımızda da kendisine iyilik edene teşekkür etmeyen kimse ayıplanır. Sık sık dile getirilen, *“Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır”* atasözü, geçmişte bize iyilik yapan insanları unutmayalım diye söylenmemiş midir? Bir fincan kahve kadar bile olsa, iyilik gördüğün insanı ve iyiliğini asla unutma, onu aklında, gönlünde yaşat, o kişiye saygılı davran, onun için teşekkür ve dua et!

Bu bakımdan Allah rızası için zekat ve sadaka verenler, meleklerin ve Peygamberimizin dualarına muhatap oldukları gibi; temel ihtiyaçlarını karşıladıkları ve yüzlerini güldürdükleri ihtiyaç sahiplerinin de samimi ve içten dualarını alırlar. Çünkü her ne kadar zekat veren müminler bu vazifeyi hiçbir karşılık beklemeden sırf Allah rızası için eda etseler de, bu durum kendileri için dua edilmesine engel değildir. Çünkü fıtrat, kendisine yardım elini uzatan hayır sahibi insana, “Allah razı olsun” demeyi ve ona vefa borcunu ifa etmeyi çok görmez.

12 . Günahlardan Arınmak, Rahmete Erişmek

Diğer ibadetlerde olduğu gibi zekat ibadeti de eda edenler için af, mağfiret, günahlara kefaret ve rahmete erişme vesilesidir. Bu husus ayet-i kerimelerde şöyle vurgulanmaktadır:

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekat) al…” (Tevbe, 9/103); *“…Andolsun eğer namazı kılar, zekatı verir ve elçilerime inanır, onları desteklerseniz, (fakirlere gönülden yardımda bulunarak) Allah’a güzel bir borç verirseniz, elbette sizin kötülüklerinizi örterim ve andolsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım…”* (Mâide, 5/12) Bir başka ayet-i kerimde ise, *“…Rahmetim her şeyi kapsamıştır. Onu, bana karşı gelmekten sakınanlara, zekatı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım.”* (A’râf, 7/156) buyrularak Yüce Allah’ın kuşatıcı rahmetine eriştiren ve kişiyi günahlarından arındıran ibadetlerden birinin de namazla beraber zekat olduğu haber verilmektedir.

Sevgili Peygamberimizin, insanın ailesi, çocukları ve komşuları yüzünden uğrayacağı imtihanın, namaz kılmak, sadaka vermek ve iyilik etmek suretiyle giderileceğini ifade etmesi de sadakaların günahlardan arınmaya, bela ve musibetlerden korunmaya vesile olacağına işaret etmektedir. (Buhârî, “Zekat”,

23) Yine, *“Yarım hurma ile bile olsa kendinizi ateşten koruyunuz”* (Buhârî, “Zekat”, 10) anlamındaki hadis-i şerif de, büyüklüğüne ve küçüklüğüne bakılmaksızın verilen her sadakanın, Allah yolunda yapılan her türlü hayrın günahlara kefaret olacağını ve kişiyi cehennem ateşinden koruyacağını açıkça ifade etmektedir.

B. Zekatı Alan Açısından

Zekatın, veren açısından olduğu gibi alan açısından da maddî ve manevî birçok hikmet ve yararı vardır. Bunları aşağıdaki başlıklar hâlinde kısaca ele almaya çalışacağız.

1. Alanla Veren Arasında Gönül Köprüsü Oluşturmak

İbadetlerin bilinen veya bilinmeyen birçok hikmetinden söz edilebilir. Bunlardan biri de insanlar arasında kaynaşma, sevgi ve saygı bağının kurulmasıdır. İşte konumuzu teşkil eden zekat ve sadaka gibi malî ibadetler de alan ile veren arasında sevgi ve saygıya dayalı manevî bir bağın kurulmasına vesile olur. Zira zengin, yardım etmenin manevi hazzını duyup sevincini yaşarken, yoksul da zengine karşı muhabbet ve saygı duyar. Diğer bir ifadeyle mal ile eda edilen bu ibadet sayesinde zengin ile fakir arasında sevgi bağı oluşur, gönül köprüleri kurulur. Sevgili Peygamberimizin, *“Zekat, İslam’ın köprüsüdür”* (Kenzü’l-Ummâl, VI, 293, hadis no. 15758) hadis-i şerifi de bir yönüyle bu noktaya işaret etmektedir.

Zekat veren kişi, zenginliğin ilahî bir sınav olduğunu, bugün sahip olduğu nimetlerin kadrini bilmezse yarın elinden gidebileceğini tefekkür eder. Nice toplulukların şükürsüzlükten dolayı ellerindeki nimetleri kaybettiklerini aklından hiç çıkarmaz. Bu yüzden, Allah kendisine nasıl ihsanda bulunmuşsa, o da başkalarına öyle ihsanda bulunur. Zekat alan kişi de, asıl nimeti verenin Allah olduğunu, ancak bu nimetin ulaştırılmasında varlıklı kişilerin vasıta kılındığını bilir. Yüce Allah’a karşı şükran borcunu ödemenin yanı sıra, kendisine nimeti ulaştıran kimselere de sevgi, saygı ve minnet duyar. Sevgili Peygamberimiz bu hususta şöyle buyurmuştur: *“Kalpler iyilik yapana karşı sevgi duyar, kötülük yapandan da nefret eder.”* (Beyhakî, “Şuabü’l-Îmân”, VI, 481, hadis no. 8983) Diğer bir hadislerinde de o, *“insanlara teşekkür etmeyenin Allah’a da şükretmiş sayılmayacağını”* ifade etmişlerdir. (Tirmizî,” Birr ve Sıla”, 35)

Bu nedenle zekat alan ve veren her iki taraf da birbirlerine şükran borçludurlar. Zira varlıklı insan, malındaki sadaka hakkını verebilecek hak sahiplerini bulamamış olsa, emredilen farzı yerine getiremeyecektir. Dolayısıyla muhtaç kimseler, bu görevi yerine getirebilmesinde kendisi için büyük bir nimettir. Onlar sayesinde sorumluluktan ve mala karşı olan bağımlılıktan kurtulmuş olmaktadır. Muhtaç kimse ise, varlıklı kişiler sayesinde Yüce Allah’ın kendisi için takdir buyurduğu nimete kavuşmaktadır.

2. Alanın İhtiyacını Karşılamak

İnsanoğlu dünyada rahat ve huzurlu bir hayat yaşamak, mutlu olmak ister. Bunun için çalışır, ihtiyaçlarını karşılamaya gayret eder. Ancak kimi zaman

çeşitli nedenlerden dolayı çalışacak güce sahip olamaz. Kimi zaman da çalışma kudretine sahip olduğu hâlde, helâlinden geçimini temin edecek kadar bir iş ya da istihdam imkânı bulamaz. Ya da herhangi bir işte çalışmasına rağmen kendisinin ve ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar bir gelir elde edemez. Bu yüzden çeşitli sıkıntılara maruz kalır. İşte ilahî tedbir burada devreye girer. Yüce Allah, zengin kulunun kalbine, yardımda bulunma duygusunu ilham eder; onun gönlünü şefkat ve merhametle doldurur; ona kulluğunun bir gereği olarak zekat vermeyi emreder; o da muhtaç durumdakilerin ihtiyaçlarını karşılar.

Böylece zekat verilen kişi bir bakıma toplumun dışına itilmediğini, kendisine sahip çıkıldığını hisseder. Verilen zekattan ihtiyacı kadarını alır. Bundan fazlasını ise, iffetinden dolayı istemez. Gönlü zengin olanı, Allah'ın zengin kıldığına inanır. (Kenzü'l-Ummâl, VI, 503, hadis no. 16726-16727) Bu durum, nefis terbiyesinde de ciddi bir fayda sağlar. Hem verenin, hem de alanın gönül dünyasında bir genişlik ve rahatlık oluşturur. Veren insanın nefsini eğittiği, onu manevî kirlerden temizlediği gibi; alanı da haksız kazanç ve dilencilik gibi insan onurunu rencide edici kötü davranışlardan korur. Çünkü zekatın hikmet ve hedeflerinden biri de şerefli bir varlık olan insanın onur ve izzetine zarar veren dilencilik problemini ortadan kaldırmaktır.

Zekatını verenler bu vazifeyi yerine getirirken Yüce Allah'ın; *"(Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirseniz, şüphesiz Allah onu bilir."* (Bakara, 2/273). ayetine uygun hareket ederek gerçek muhtaçları tespit etmeye gayret ederler. Zira edep ve hayâ sahibi insanlar, yoksulluklarını açığa vurmaz, başkalarından kolay kolay bir şey istemezler.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) *"Ben kime gönül hoşnutluğu ile bir şey verirsem, onun bereketini görür. Ancak dilendiğinden veya aç gözlülük yaptığından dolayı verirsem, o kimse yiyip doymayan bir kimse gibi olur."* buyurmuşlardır. (Müslim, "Zekat", 98) Diğer bir hadislerinde de bir şey istemekte ısrar edilmesi hâlinde verilen malın bereketinin olmayacağını (Müslim, "Zekat", 96) ifade ederek bu konuda ümmetini uyarmışlardır. Çünkü dilencilik yapan insan, kendisinde bulunan hayâ duygusunu yıpratmış, utanma duygusunu kaybetmiştir. Bu gibi kimselerin dilenerek elde edecekleri mal, ahirette de azap görmelerine sebep olacaktır. (Buhârî, "Zekat", 51; Müslim, "Zekat", 104-105)

Bu bakımdan zekat alan insan kanaatkâr olmalı, insanlardan bir şey beklememeli, kendisine yetecek miktarda mala sahip olduğu hâlde dilenmemelidir. Zira İslam'da mal edinmek bir gaye değil; Allah'ın rızasına uygun bir hayatı idame ettirmek için sadece bir vasıtadır.

3. Kin ve Haset Ateşini Söndürmek

Yüce Allah, nimetlerini kulları arasında belli ölçekte bizzat taksim eder (Zuhruf, 43/32); kimisine bol rızık verir, dünya nimetlerinden çokça yararlandırır. Kimisine az rızık verir, mahrum bırakır. Ancak bütün bunlar ezelde ilahî bir hikmete göre takdir edilmektedir. (Nahl, 16/71) Şayet insanların tümü

eşit miktarda mal ve servete sahip olsalardı, birbirleriyle yardımlaşma ihtiyacı duymaz, yapılması gereken birçok iş ve meslek icra edilemez, maddî ve manevî alanda gelişme sağlanamazdı. İnsanlar kendi başlarına yaşamaya başlar, aralarında sevgi ve saygı bağı da oluşmazdı.

Dünya nimetlerine istediği ölçüde sahip olamayan kişi, başkasının elindekine göz dikmemeli, kanaatkâr olmalıdır. Başkasının sahip olduğu nimeti kıskanmamalı, ona karşı içinde kin ve nefret duyguları beslememelidir. Servet sahibi ise, mal ve servetiyle şımararak veya gösteriş amaçlı tüketim yaparak kendisinin sahip olduğu nimetlerden mahrum olan muhtaç insanların kin ve haset duygularını tahrik etmemelidir. Ayrıca elindekilerin geçici olduğunun ve asıl kalıcı nimete ahirette kavuşulabileceğinin bilincinde olmalı; bu bilinçle Yüce Allah'ın emri gereği mal ve servetinden zekat ve sadaka vererek yoksullarla paylaşmayı, onların gönüllerini almayı kendine ilke edinmelidir.

Şurası bir gerçektir ki, zenginler, zekat vererek iş ve geçim imkânlarından mahrum olan yoksul insanların ihtiyaçlarını gidermez, problemlerinin çözümü noktasında gayret göstermezlerse, onların, varlıklı insanlara karşı kin ve haset beslemelerine engel olamazlar. Nitekim tarih boyunca bu bilinçten yoksun olan zenginlerle iş ve gelir imkânlarından mahrum olan fakirler arasında sürekli mücadeleler olmuştur. Kanlı olayların ve kavgaların birçoğu, birinin sahip olduğu servete diğerinin sahip olmamasından kaynaklanmıştır. Günümüzde de genellikle fakir ülkelerde gelir dengesizliğinden dolayı yoksul kesimin varlıklılara karşı kin ve öfke duydukları, zaman zaman mallarını yağmalayarak veya çalarak onlara zarar verdikleri görülmektedir.

İşte zekat ve sadakalarla fertlerin karşılıklı olarak kardeşlik, sabır, kanaat ve kadere rıza gösterme gibi güzel ahlakî duygular edinmeleri sağlanır. Böylece insanlar arasında düşmanlığı öne çıkaran duygular bastırılarak, ne servet sahibinin gururlanmasına, ne de fakirin ona karşı bir kin ve kıskançlık beslemesine fırsat verilmiş olur.

4. Çalışıp Kazanmaya ve Üretkenliğe Teşvik Etmek

İslam'da zekat vermek, zekat almaktan daha makbuldür. Sevgili Peygamberimiz de *"veren elin alan elden daha hayırlı olduğunu"* ifade buyurmuştur. (Buhârî, "Zekat", 18; Müslim, "Zekat", 94; Tirmizî, "Zekat", 38) Bu bakımdan daha hayırlı bir konuma yükselmek isteyen her mümin, zekat verme bilinci sayesinde helâlinden çalışıp kazanmaya, üretken olmaya ve meşru yollardan servet edinmeye gayret edecektir. Sevgili Peygamberimiz imrenilecek iki kişiden bahsederken şöyle buyurmaktadır:

"Yalnız şu iki kişiye gıpta edilir: Biri, Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı layık olan yerlere harcayan kimse, diğeri de Allah'ın kendisine ilim verdiği ve bu ilimle hüküm verip, bu ilmi öğreten kimsedir." (Buhârî, "Zekat", 5; Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 268)

Görüldüğü gibi kendisine gıpta edilecek iki kişiden biri de Allah Teala'nın helâl mal ile zengin kıldığı kişidir. Çünkü bu konumdaki kişi, eline geçen malı Allah rızası için başta zekat olmak üzere dinin öngördüğü yerlere gece gündüz harcar. Elindeki servetin kendisine büyük bir sorumluluk yüklediğinin bilincinde olur.

Emanet gözüyle baktığı bu serveti nereye sarf etmesi gerektiğini iyi hesap eder. Diğer yandan zekat alan ise, kendisine zekat veren ve malını Yüce Allah'ın rızası istikametinde harcayan bu güzel insanı gördüğünde, ona imrenir ve kendisi de bu konuma gelebilmek için çalışıp kazanmaya ve helâlinden mal sahibi olmaya gayret eder. Şüphesiz bu anlayış zekat alan insanları çalışmaya ve üretken olmaya teşvik eder.

Diğer bir ifadeyle İslam'ın beş temel ibadetinden biri olan zekatla, adeta Müslümanlara şu mesaj verilir: "Helâl yollardan çalış, üret, kazan ve bir gün sen de veren el, hayır hasenat yapan el ol. Günde beş vakit namazını eda ettiğin gibi, hiç olmazsa yılda bir kez de zekat ibadetini eda ederek sosyal ve ekonomik sorumluluğunu yerine getiren, fakir fukarayı, garip gurabayı, yetim ve öksüzü sevindirip onların yüzlerini güldüren, dualarını alan müminler kervanına katıl da ömür boyu zekat ibadetinden mahrum kalma!"

Sâdî Şirazî, *Bostan ve Gülistan* adlı eserinde naklettiği bir hikâyede, İslam'da asıl olanın çalışma, kazanma ve üretme olduğunu, miskin bir kafa ve tembel bir bedenle başkalarından yardım beklemenin doğru olmadığını şöyle anlatır:

"Adamcağızın biri geceyi ıssız bir ormanda geçirmek mecburiyetinde kalmış, fakat yırtıcı hayvanlardan korktuğu için büyük bir ağaca çıkmış. Bakmış ki, ağacın dibinde bir kötürüm tilki yatıyor. "Bu tilki acaba ne yer, ne içer?" diye düşünürken biraz sonra bakmış ki, uzaktan ağzında ceylan bulunan bir aslan geliyor. Aslan ağacın dibine gelmiş, ceylanı parçalamış, yiyeceği kadarını yiyerek çekilip gitmiş. Arkadan kötürüm tilki sürüne sürüne ceylanın yanına varmış, artıkları yiyerek karnını doyurmuş. Ağacın üstündeki adam da düşünmeye başlarmış…"

Adamın ne düşündüğünü Mehmet Akif'ten dinleyelim:

"Cenâb-ı Hak ne kadar merhametli, görmeli ki:
Açım! demekle amel-mânde(cılız) bir topal tilki,
Ayağına gönderiyor rızkın en mükemmelini...
O hâlde çekmeli insan çalışmadan elini.
Değer mi koşmaya akşam, sabah, yalan dünya?
Dolaşmayan dolaşandan akıllı... Gördün ya:
Horul horul uyuyor kahpe tilki, senden tok!
Tevekkül etmeli öyleyse şimdiden tezi yok.
Yazık bu ana kadar çektiğim sıkıntılara!..."
Sabâh olunca, herif dağ başında bir mağara
Tasarlayıp, ebedî i'tikâfa niyet eder.
Birinci gün bakınır: Yok ne bir gelir, ne gider!
İkinci gün basar açlık, erir erir süzülür;
Üçüncü gün uyuşuk bir sinek olur büzülür.
Ölüm mü, uyku mu her neyse âkıbet uzanır;
Fakat işittiği bir sesle silkinir, uyanır:
"Dolaş da yırtıcı arslan kesil behey miskin!
Niçin yatıp, kötürüm tilki olmak istersin?
Elin, kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak,
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak…"

(Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, 235-236)

O hâlde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: İslam'da zekat, sanıldığı gibi fakir ve yoksulları âtıl ve miskin hâle getirmez, onları hazır yiyiciliğe ve tembelliğe sevk etmez; bilakis, helâlinden çalışıp kazanmaya, üretmeye, insanlık için faydalı birer mümin olmaya teşvik eder. Bu bakımdan zekat, bir yandan ekonomik gelir seviyesi düşük olan sosyal kesimlere yeni ve ilave bir satın alma gücü temin ederek temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlarken, diğer yandan da onları birer üretici güç olarak topluma kazandırır.

C. Mal ve Servet Açısından

Zekatın, hukukî ve dinî değeri olan "mütekavvim" maldan verilmesi ve bu malın helâl yollarla kazanılmış olması gerekir. Bu durumda verilecek zekat; mal ya da serveti kul haklarından arındırıp temizleyeceği gibi, aynı zamanda onu bereketlendirip artırır, korur ve ebedî bir yatırıma dönüştürür.

1. Mal ve Serveti Zekatla Arındırmak

Artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hâl ve övgü anlamlarına gelen zekatın, bir yönüyle temizlik anlamını içermesi, kişinin hem ruh dünyasının hem de edindiği mal varlığının helâl ve meşru olmasını gerektirir. Öyle ki, zekatı Yüce Yaratıcının kullarına farz kıldığı bir ibadet olarak idrak eden insan; bu ibadetin kabul olması için temiz olan, yani dinen helâl/meşru sayılan yollarla mal varlığı edinmeyi ve meşru alanlarda harcama yapmayı kendine ilke edinir.

Zekat ile helâlinden kazanılmış olan maldan hak sahiplerinin payı ayrılıp verildiği için mal ve servet temizlenir. Bu bir bakıma biriktirilip, stok edilen malın zekat sayesinde kirden arınmasıdır. Nitekim Hz. Peygamber'e Kur'an-ı Kerîm'de müminlerin mallarından zekatlarını alarak onların kendilerini ve mallarını temizlemesi emredilmiştir:

"Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekat) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (Tevbe, 9/103).

Bu ayette geçen temizliğin, bireysel, toplumsal ve malî yönden arınma şeklinde üç boyutunun olduğunu söylemek mümkündür. Zekat vermekle bunların hepsi gerçekleşir. Zekat kelimesi, ifade ettiği esas anlam itibariyle öncelikle mal için manevî bir temizlik vasıtasıdır. Çünkü zekatta fakir ve yoksulların hakkı bulunmaktadır. Bu husus ayet-i kerimede şöyle ifade edilmektedir. "*Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır."* (Zâriyât, 51/19) Buna göre varlıklı kişi, toplumda yardıma muhtaç olanlara ödemekle yükümlü olduğu malî borcunu ödemedikçe sorumluluktan kurtulamamaktadır. Aynı şekilde helâl yollardan edinilmiş olsa da serveti temiz sayılmamaktadır.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) bir hadislerinde, "*Yüce Allah zekatı ancak, sizin geride kalan mallarınız, servetleriniz tertemiz olsun diye farz kılmıştır.*" (Ebû Dâvûd, "Zekat", 32) buyurarak, zekat verilmeyen malın temizlenemeyeceğini, çünkü o

malda muhtaçların haklarının bulunduğunu açıkça beyan etmişlerdir.

2. Mal ve Serveti Zekatla Bereketlendirmek

Malî yardımda bulunmak ilk bakışta zenginin servetini azaltıyor gibi görünse de, gerçekte sadaka ve zekat vermekle kulun malı eksilmez. (Tirmizî, "Zühd", 17) Bilakis, zekat mal ve servetin bereketlenip artmasına vesile olur. Sevgili Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuşlardır:

"Bir kişi temiz (helâl) olan malından sadaka verirse –ki, Allah sadece temizi (helâl olanı) kabul eder- bir tek hurma bile olsa Rahman onu kabul buyurur ve sizin bir buzağıyı veya tayı özenle büyüttüğünüz gibi, o sadakayı dağ kadar oluncaya dek büyütür." (Müslim, "Zekat", 63; İbn Mâce, "Zekat", 28)

Hadis-i şerifte de ifade edildiği gibi, insan zekat vermekle fakirlere yardım elini uzatmış ve malının bereketle buluşmasını sağlamış olur. Çünkü zekatı verilen mal adeta bir meyve ağacı gibidir. Kişi meyve ağacının sulama, budama gibi işlerini iyi yaparsa, o ağacın kesilen ve budanan dallarına rağmen ürünü çok ve bereketli olur, sahibini sevindirir. İşte zekat ve sadakalar da bunun gibi malın bereketini artırır. Cimrilik edip zekatı vermemek ise, malın bereketini yok eder. Nitekim "*Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir."* (İbrahim, 14/7) ayet-i kerimesinin bize verdiği en önemli mesajlardan biri de budur.

Aynı şekilde "*Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir)."* (Bakara, 2/276) ayet-i kerimesi de bize bu teminatı vermektedir. Burada geçen "sadakalar"dan maksat, hem farz olan zekat, hem de nafile olarak Allah yolunda yapılan her türlü bağıştır. Böylelikle ayet-i kerime, hem sadakaların sevabının kat kat olacağını hem de sadakası verilen malların çoğalacağını ifade etmektedir. Diğer bir ayet-i kerimede de,*"İnsanların malları içinde, artsın diye faizle her ne verirseniz, Allah katında artmaz. Ama Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekat verirseniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır."* (Rûm, 30/39) buyrularak, Allah için verilen zekatın mal ve servetin sevap ve bereketini artıracağı, oysa faizin bir helal kazanç yolu olmadığı için gerçekte kazanç getirmeyeceği açıkça belirtilmiştir.

Yine,*"Allah yolunda her ne harcarsanız Allah onun yerine başkasını verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır."* (Sebe, 34/39) anlamındaki ayet-i kerimede, hayır amacıyla yapılan harcamaların Allah katında karşılıksız bırakılmayacağı, gönül rızasıyla zekat ve sadaka veren kişilerin bundan ötürü maddî bir kayba da uğramayacakları açıkça garanti edilmektedir.

Bir kudsî hadiste de benzer şekilde; *"Ey Âdemoğlu, sen sadaka ver ki, ben de sana sadaka vereyim."* (Müslim, "Zekat", 36) buyrulmuştur. Şüphesiz verilen zekatla eksilen malın yeri Yüce Allah tarafından doldurulur; bu, ya yerine benzeri maddî imkânlar verilmesi, ya bitmez tükenmez bir hazine olan kanaat duygularının geliştirilmesi ya da kişinin gönül huzurunun arttırılması biçiminde olur.

Zekatını vermeyen toplumlara ise, Allah'ın rahmet ve bereketini keseceği bir hadis-i şerifte şöyle bildirilmiştir:

"Bir toplum mallarının zekatını vermezse, gökten yağan yağmurdan mahrum kalır. Şayet hayvanlar olmasaydı yağmurdan hiç nasiplenemezlerdi." (İbn Mâce, "Fiten",

22)

Görüldüğü gibi, zekatın verilmemesi, Allah'ın merhametinden, bolluk ve ihsanından mahrum kalmaya sebebiyet vermekte, zekatın eda edilmesi ise, ilahî rahmetin ve bereketin kazanılmasına vesile olmaktadır.

3. Mal ve Serveti Zekatla Sigortalamak

Gelir dağılımının bozulduğu ve gelir farklılıklarının fakirlerin aleyhine olabildiğince arttığı toplumlarda, zenginlerle fakirler arasında düşmanlık baş gösterir ve bu düşmanlık zamanla sosyal çatışmaya dönüşebilir. Bunun sonucunda can ve mal güvenliği tehlikeye girer; servetler yağmalanır, toplumda huzur ve emniyet kalmaz.

Bu bakımdan varlıklı kişi, mümin olmanın gereği olarak (Mü'minûn, 23/4; Meâric, 70/24-25) zekatını hakkıyla verip sorumluluk-larını yerine getirince, hak sahiplerinin hakkını ödemiş; böylece onların haset, kıskançlık, kin, gasp ve hırsızlık gibi her türlü kötü duygu, düşünce ve eylemlerine karşı canını ve malını manen sigorta ettirmiş olur. Çünkü zekatı verilmeyen mal, bir bakıma hak sahiplerinden gasp edilerek veya zorla alınarak biriktirilen mala benzer. Onların bu mal üzerindeki hakları ödenmedikçe ne mal sahibi, ne de hak sahibi huzura kavuşabilir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), *"Mallarınızı zekat vermek sureti ile koruma altına alın."* (Kenzü'l-Ummâl, VI, 293, hadis no. 15759) buyurarak, zekatın, servetin manevî sigortası olduğuna dikkat çekmiştir. Hadisin Arapça metninde yer alan "hassin" kelimesi; ulaşılmaz, erişilmez, güçlendirme, takviye etme, sağlam ve muhkem yapma gibi anlamları ifade etmektedir. Aynı kökten gelen "hısn" kelimesi de kale anlamında olup, birbiriyle yakın ilişkileri bulunmaktadır. Buna göre zekat veren kişi adeta canını ve malını her türlü saldırı ve afete karşı koruma altına almış, onları erişilmez ve muhkem bir yerde muhafaza etmeyi başarmış demektir. Bu bağlamda diğer bir hadis-i şerif, sahip olduğu mal ve servetin zekatını veren kişinin malın fitnesinden/zararından kurtulacağını müjdelemektedir. (Kenzü'l-Ummâl, VI, 293, hadis no.15762)

O hâlde zekatını verenler, sahip oldukları nimetleri kaybetme endişesi içerisinde olmazlar. Çünkü hakkıyla verilen zekat ve sadakalar sayesinde toplumda hırsızlık, dolandırıcılık, vurgun, soygun, gasp gibi mala ve cana karşı girişilen saldırılar büyük oranda azalır. Bu da toplumun her kesiminde huzur, denge ve barışın tesisi anlamına gelmektedir.

4. Faniyi Ebedi Kılmak

Zekatın bireysel ve toplumsal hayatımıza yansıyan hikmet ve faydalarının yanı sıra; asıl önemlisi, onun, geçici olan malı kalıcı hâle getirerek ahiret yatırımına dönüştürmesidir. (Yâsîn, 36/12) Kur'an-ı Kerîm'de, "*Allah'a ve Resûlüne iman edin ve sizi üzerinde tasarrufa yetkili kıldığı maldan, Allah yolunda harcayın. İçinizden iman edip de Allah yolunda harcayanlar var ya, onlar için büyük bir mükâfat vardır"* (Hadîd, 57/7) buyrulması, Allah için yapılacak infak ve harcamaların karşılığının ebedî âlemde, *"büyük ecir ve mükâfat"* olarak verileceğini göstermektedir.

İşte asıl kazanç budur! Nitekim bir gün Efendimizin ailesi bir koyun kesmiş ve

etini dağıtmışlardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir ara: *“Ondan geriye ne kaldı?”* diye sordu. Sevgili eşi Hz. Âişe (r.a.), “Sadece bir kürek kemiği kaldı.” cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlüllah; *“Desene bir kürek kemiği hariç, hepsi bizim oldu!”* (Tirmizî, “Sıfatü’l-Kıyâme”, 33) buyurarak, yenilip içilenin değil, Allah için fakir fukaraya dağıtılanın gerçek anlamda mal sahibine ait olduğuna işaret etmişti. Diğer bir hadisinde ise Allah Resûlü bu durumu daha net bir şekilde şöyle beyan etmişti: “*İnsanoğlu ‘malım, malım’ der durur. Hâlbuki senin malın; sadece yiyip tükettiğin veya giyip eskittiğin, ya da sadaka olarak verip kalıcı yaptığındır.*” (Müslim, “Zühd ve Rekâik”, 3)

D. Sosyo-Ekonomik Açıdan

Zekatın, farz bir ibadet olarak, kulun Allah ile olan manevî bağını pekiştirmesinin yanında sosyal ve ekonomik fonksiyonları da vardır. Bunlardan bazılarını şöyle sayabiliriz:

1. Zekatla Sevgi ve Barış İklimi Oluşturmak

Günümüz toplumlarında işlenen suçların birçoğunun maneviyat yoksunluğunun yanı sıra, ekonomik sıkıntılardan ve yoksulluktan kaynaklandığı inkâr edilemez bir gerçektir. Şüphesiz yoksunluk ve yoksulluk fertler, toplumlar, sınıflar ve milletler arasında düşmanlık ve çatışmaya neden olmakta, ahlakî çöküntüyü beraberinde getirmekte, ülkelerin olduğu kadar insanların da mal ve can güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. Bu yüzden Sevgili Peygamberimiz, *“Allah’ım! Küfre düşmekten ve fakirlikten sana sığınırım.”* (Ebû Dâvûd, “Edeb”, 110) buyurarak kötü sonuçlarından dolayı fakirliğin şerrinden Allah’a sığınmıştır. Diğer bir hadisinde de; “*Allah’ım! Fakirliğin ve zenginliğin fitnesinden sana sığınırım*” (Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 438, hadis no.19631) şeklindeki duasıyla sadece fakirliğin sebep olabileceği kötü sonuçlardan değil, aynı zamanda sosyal, ahlakî ve ekonomik sorumlulukları yerine getirilmeyen zenginliğin şerrinden de Allah’a sığınmıştır.

Zekat, toplum düzeninin korunmasına katkıda bulunan, fakirle zengin arasındaki mesafeyi daraltan, sosyal kesimler arasındaki çatışmayı önleyen, yoksulluğa dayalı birçok suçun azalmasına vesile olan, fakirin zengine karşı olumsuz duygular beslemesini engelleyen, sosyal ve ekonomik fonksiyonlara sahip bir ibadettir.

Dünyanın çeşitli yörelerinde kimi zenginlerin olabildiğince lüks, israf ve gösterişe dayalı tüketim odaklı bir hayat yaşamaları ve sıkıntı içinde kıvranan ihtiyaç sahiplerine karşı duyarsız kalmaları, onların hasedini tahrik etmektedir. Diğer bir ifadeyle bir tarafta bolluk ve refah içerisinde keyif dolu bir hayat yaşayan insanlara karşılık, öbür tarafta zorunlu ihtiyaçlarını bile karşılamaktan aciz kitlelerin olması, ister istemez sosyal çatışma problemini beraberinde getirir. Özellikle ahlak ve değerler eğitimi almamış, manevî bir sorumluluk yüklenmeyi öğrenmemiş topluluklarda bu tehlike kendini daha fazla gösterir.

Bu bakımdan toplum varlığının sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi ve sosyal adaletin sağlanabilmesi için, toplumu oluşturan bireyler arasında gerilime yol

açabilecek bu ve benzeri olumsuzlukların giderilmesi şarttır. İşte bu noktada zekat çok önemli bir rol oynayarak toplumda güven, sevgi ve barış ortamının oluşmasını sağlar.

2. Zenginden Fakire Gelir Akışı Sağlamak

Zekat, zenginin yerine getirmek zorunda olduğu malî bir ibadettir. Kur'an-ı Kerim'de; *"Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır."* (Zâriyât, 51/19) buyrularak zekatın, zenginin zimmetinde bulunan fakirin doğal bir hakkı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu sebeple Sevgili Peygamberimiz, Muâz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderirken ona şu talimatı vermiştir:

"Ey Muâz, Yemen halkını, önce Allah'tan başka bir tanrı olmadığını, benim de Allah'ın elçisi olduğumu bilmeye ve tanımaya davet et. Eğer bunu kabul ederlerse, onlara gece ve gündüz kendilerine beş vakit namazın farz kılındığını öğret. Eğer bunu da kabul ederlerse, onlara, Allah'ın kendilerine mallarından zekat vermelerini farz kıldığını haber ver. Bu zekat, zenginlerden alınır, yoksullara verilir." (Buhârî, "Zekat", 1)

Yukarıda ayet-i kerime ve hadis-i şeriften anlaşıldığı gibi, malî bir ibadet olan zekat sayesinde, İslam toplumunun varlıklı kesiminden yoksul kesimine doğru bir mal ve gelir transferi; aynı zamanda karşılıklı olarak ilgi, alâka ve muhabbet akışı sağlanır. İhtiyaç sahipleri; fakirler, miskinler, borçlular, yolda kalmışlar gözetilir. Böylece toplumun muhtaç kesiminde varlıklılar aleyhine oluşması muhtemel sermaye düşmanlığı da kendiliğinden önlenmiş olur.

Yüce dinimiz İslam, toplumun ekonomik yapısının piramide dönüşmesini istemez. Diğer bir ifadeyle, mutlu bir azınlık ve aşağı doğru giderek genişleyen ve nihayet en alt tabakada sayıları milyarlarla ifade edilen yoksul tabakanın oluşmasını onaylamaz. Bu nedenle başta zekat olmak üzere diğer zorunlu ödemelerle ya da gönüllü bağışlarla toplumun zengin kesimlerinden alt tabakada bulunan fakir ve yoksul kesimine doğru bir mal ve gelir akışını öngörür.

3. Fakirlik Problemine Çözüm Bulmak

Kur'an-ı Kerîm'de bedenî bir ibadet olan namaza verilen önemin, benzer bir şekilde malî bir ibadet olan zekata da verildiği görülmektedir. (Tevbe, 9/5) Nitekim Bakara suresinin 177. ayetinde bu durum açıkça müşahede edilmektedir:

"İyilik yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin, mala olan sevgisine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir." (Bakara, 2/177)

Zekat ve diğer sosyal yardımların bu öneminden dolayıdır ki, bütün peygamberler fakirleri, yoksulları, yetim ve öksüzleri görüp gözetmişler, onların sosyal ve ekonomik problemleriyle yakinen ilgilenmişler, ümmetlerine de namaz

kılmalarıyla birlikte zekat vermelerini emretmişlerdir. (Bakara, 2/83; Mâide, 5/12; A'râf, 7/156; Meryem, 19/31, 55; Enbiyâ, 21/73; Beyyine, 98/5 vd.)

Diğer yandan tarih boyunca olduğu gibi bugün de fakirlik bahanesiyle daha dünyaya gelmeden ana rahminde iken çocukların hayatlarına son verilmesi, yoksulluğun mutlaka çözülmesi gereken bir sosyal problem olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de fakirliğin, insanları çocuklarını öldürmeye sevk edecek kadar kötü sonuçlar doğurduğundan söz edilmekte, rızkı verene güvenmeyerek bu acımasız davranışları sergileyenler şiddetli bir şekilde kınanmaktadır:

"Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır." (İsra, 17/31. ayrıca bkz. En'âm 6/151)

Sevgili Peygamberimizin, *"Fakirlik nerdeyse küfre yaklaştırıyordu"* (Beyhakî, "Şuabü'l-Îmân", V, 267, hadis no. 6612; Kenzü'l-Ummâl, VI, 492, hadis no. 16682) buyurması da fakirliğin olabilecek en kötü sonucuna işaret etmektedir.

Görülüyor ki, kişiyi küfre yaklaştıracak, hatta kendi çocuğunun hayatına bile son vermesine sebep olacak kadar büyük bir tehlike arz eden fakirlik ve istihdam problemi çözülmedikçe, ahlakî yönden yeterince olgunlaşmamış ve Allah karşısındaki sorumluluğunun farkında olma bilincine ulaşmamış bireylerin bu durumdan olumsuz yönde etkilenmemeleri mümkün değildir.

Yine Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan değişik raporlara göre dünyadaki her beş kişiden biri yoksulluk sınırı içerisinde hayatını sürdürmektedir. Şüphesiz bu problemin en önemli nedenlerinden biri ise, insana saygı, yardımlaşma, dayanışma, adil gelir dağılımı, israf etmeme, cimrilikten sakınma, isar gibi değerlerin aşındırılması hatta yok edilmesidir.

Elbette yoksulluk problemini tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Zira bir ülkenin insanları çoğunluk itibariyle ne kadar zengin olursa olsunlar; toplumda özürlüler, hastalar, yetimler, yaşlılar ve güçsüzler her zaman var olacaktır. Yine, deprem, yangın, sel, kuraklık gibi doğal afetler ve savaşlar sebebiyle her an fakir grupların oluşması mümkündür. Bu nedenle, açlık ve yoksulluk probleminin kısmen de olsa çözümlendiği ya da insanların asgarî geçim imkânlarına kavuştuğu bir dünyanın kurulabilmesinde temel ölçü, insanlar ve ülkeler arasındaki yardımlaşma ve dayanışma bilincinin geliştirilmesi ve uygulanabilmesidir.

Sonuç olarak denilebilir ki, yoksullukla mücadele için ekonomik ve sosyal yatırımların yapılması elbette öncelik arz etmektedir. Ancak şurası da bir gerçektir ki, bir toplumda yardımlaşma ve dayanışma bilinci oluşturulmadan sadece ekonomik ve sosyal tedbirlerle fakirlik problemine çözüm bulmak mümkün olmamaktadır. İşte bu problemin çözümü noktasında İslam'ın beş temel esasından biri olan zekat ibadeti devreye girmektedir. Zira yüce dinimiz İslam, insanları birbirine karşı sorumlu tutmuş, birbirlerini görüp gözetmelerini, bencillikten uzak bir beraberlik ruhu taşımalarını istemiş, bunun için varlıklı müminlere zekat vermeyi emretmiştir. Üstelik zekatı isteğe bağlı bir yardım olarak değil; hak sahipleri olan muhtaçlara ulaştırılması gereken bir kul hakkı ve eda edilmesi zorunlu dinî bir ibadet olarak görmüştür.

4. Sosyal Güvenlik ve Dayanışmayı Gerçekleştirmek

Zekat, kişisel ve toplumsal arınmaya vesile olmanın yanı sıra, toplumda sosyal dayanışma ve sosyal güvenliğin sağlanmasında üstlendiği rol ile sosyal bünyenin sağlıklı bir şekilde gelişmesine de katkı sağlar. Çünkü ihtiyaç sahipleri, kimsesizler, miskinler, borçlular, yolda kalmışlar zekat vasıtasıyla korunup desteklenmekte, böylece onlara sosyal güvence sağlanmaktadır.

Toplum içerisindeki fertlerin karşılaşabilecekleri sıkıntılı durumlarda ya da maruz kalabilecekleri felaketlerde de zekat bir güvence olarak işlev görmektedir. Şüphesiz bu gibi durumlarda mevcut sigorta sistemleri görevlerini icra etmektedirler. Ancak zekat ile sigorta kuruluşları amaç ve misyon bakımından birbirinden farklıdırlar. Çünkü sigorta sistemlerinde ödemeler sigortaya yatırılan prime göre yapılmakta, zararlar ise önceden sözleşmede belirtilen oranlarda karşılanmaktadır. Sigorta yoksa herhangi bir ödeme yapılması ya da zararın karşılanması söz konusu olmamaktadır. Zekatta ise, karşı tarafın önceden ödemede bulunma ya da prim yatırma gibi bir zorunluluğu söz konusu değildir. Yardım ve destekler tamamen Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine veya felakete uğrayan kimselerin ihtiyaçlarına uygun ve karşılıksız olarak yapılmaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse İslam, bir taraftan meşru yollardan çalışmayı, kazanmayı ve üretmeyi esas alırken, diğer taraftan da başta zekat olmak üzere çeşitli yardım vasıtalarıyla ihtiyaç sahiplerine maddî destek sağlanmasını öngörür. Bu bakımdan İslam'da zekat, bir yönüyle sigorta sistemlerine ait fonksiyonları yerine getirme potansiyeline de sahiptir.

Tevbe suresinde bu konu açıkça ifade edilmektedir:

"*Sadakalar (zekatlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekat toplayan memurlar, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar bir de (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir…*" (Tevbe, 9/60) Böylece kendilerine zekat verilmesi emredilen bu sınıfların hepsi, İslam'ın yaşandığı bir toplumda sosyal güvenceye kavuşmuş olmaktadır.

5. Servetin Belli Ellerde Toplanmasını Engellemek

Servetin, belli bir kesimin elinde dönüp dolaşan bir güç hâline dönüşmesini engelleyen en önemli araçlardan birisi zekattır. Çünkü zekat, serveti sadece zenginlerin ellerinde bir güç olmaktan çıkarıp fakir ve muhtaçların da istifadesine sunmakta; böylece insanların alım güçlerini artırarak ekonomik hayatı canlandırmakta; ihtiyaç sahiplerini sevindirdiği gibi, esnafın da yüzünü güldürmekte, dolayısıyla mal ve hizmet üretimini teşvik ederek istihdama olumlu katkı sağlamaktadır. Nitekim, Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır:

"Allah'ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir." (Haşr, 59/7)

Ayet-i kerimede geçen *"O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dönüp*

dolaşan bir servet ve güç hâline gelmesin" ifadesi, toplum olarak elde edilen ve üretilen mal ya da servetin belirli kişilerin ellerinde tedavül edip kalmaması, sosyal adaletin sağlanması ve refahın geniş kitlelere yayılması gerektiğini vurgulamaktadır. Zekat ise burada dile getirilen hedefin gerçekleştirilmesinde ve servetin tabana yayılmasında en etkili araçlardan biridir.

6. Mal ve Serveti Ekonomiye Kazandırmak

İslam'da sermayenin üretim alanının dışında atıl bir vaziyette tutulmaması, sürekli olarak meşru ölçüler içerisinde harcanması, infak ve yatırım sürecinde değerlendirilerek toplumun yararına sunulması gaye edinilmiştir. Bu konuda Kur'an-ı Kerîm'de, "*…Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve 'İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi tadın bakalım biriktirip sakladıklarınızı!' denilecek.*" (Tevbe, 9/34-35) buyrularak, mal ve servetlerini biriktirip (kenz hâline getirip) zekatlarını vermeyenler ve dolayısıyla onları toplumun istifadesinden uzak tutanlar uyarılmışlardır.

Şüphesiz kişi zekatını vererek dinî sorumluluğunu yerine getirse de, biriktirip piyasadan uzak tuttuğu geride kalan sermaye, gerek her sene vermek zorunda olduğu zekat yoluyla, gerekse enflasyon gibi nedenlerle her geçen gün eriyecek ve sonunda servet sahibi büyük bir ekonomik kayba uğrayacaktır. İşte burada zekatın ekonomik anlamda taşıdığı bir hikmet boyutu ortaya çıkmaktadır: O da sermayenin piyasadan uzaklaştırılarak günbegün eriyip yok olmasını engellemesidir. Hadis kaynaklarımızda yer alan bir haber bunu şöyle teyit etmektedir:

"*Yetimlerin mallarıyla ticaret yapınız ki, zekat onların malını yiyip bitirmesin*" (Kenzü'l-Ummâl, XV, 177, hadis no. 40484-5)

İşte bu yaklaşım, bir yandan malın zekatının verilmesini emrederek toplumun muhtaç kesimlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasını hedeflerken, diğer yandan da bu servetin yatırıma, üretime ve dolayısıyla istihdama dönüştürülmesini öngörmektedir.

Bu nedenle her yıl servetinin % 2,5'unu zekat olarak veren varlıklı mümin, malının eriyip yok olmasını engellemek için onu âtıl bir vaziyette yastık altında bekletmeyecek; servetini işleterek ticarî ve ekonomik hayata, toplumun maddî ve manevî gelişmesine olumlu yönde katkı sağlayacaktır. O hâlde zekatın, piyasaya canlılık ve dinamizm getiren, serveti yeniden ekonomiye kazandıran pozitif bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Zekatın Fıkhını Anlamak

“Hâlbuki onlara, ancak dini Allah’a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O’na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekatı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.”
(Beyyine, 98/5)

“Sadakalar (zekatlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekat toplayan memurlar, kalpleri İslam’a ısındırılacak olanlar bir de (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir…”
(Tevbe, 9/60)

İslam bilginleri dünyevî ve uhrevî faydaları olan zekat ibadetinin sahih olabilmesi için bazı şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu şartların zekat verecek ve alacak kişi ile zekat olarak verilecek malda bulunması gerektiğine hükmetmişlerdir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde zekatı verme adabı üzerinde durulmuş; vermemenin yol açacağı olumsuz sonuçlar ise özellikle hatırlatılmıştır. İşte bu bölümde zekatın fıkhî yönünü kısaca söz konusu açılardan ele almaya çalışacağız.

A. Zekatla Yükümlülük Şartları

Bir kimsenin zekat vermekle yükümlü olması için Müslüman, hür, akıllı ve buluğ çağına erişmiş olmasının yanı sıra; borcundan ve temel ihtiyaçlarından fazla hakikaten ya da hükmen artıcı, yani kazanç sağlayıcı nitelikte nisap miktarı mal ya da servete sahip olması gerekir. Bu bakımdan İslam bilginleri zekatla ilgili yükümlülük şartlarını açıklarken, bunların bir kısmının mükellefte, bir kısmının da malda bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir.

1. Mükellefte Bulunması Gereken Şartlar

Yukarıda da ifade edildiği üzere, kişinin zekatla yükümlü olması için aşağıda açıklanacağı gibi Müslüman, âkıl-bâliğ, zengin ve hür olması gerekir.

a. Müslüman Olmak

Kur'an-ı Kerîm'de Müslüman kadın ve erkek arasında herhangi bir ayrım yapılmaksızın her iki cinsin de zekat vermeleri emredilmekte; (Bakara, 2/43, 110; Tevbe, 9/71; Hac, 22/78; Mü'minûn, 23/4; Nûr, 24/56; Mücâdele, 58/13; Müzzemmil, 73/20) ayrıca hadislerde de zekatın Müslüman kimselerden alınacağı belirtilmektedir. Yine malî bir yükümlülük niteliği taşıyan zekat, İslam'ın temel şartları arasında sayılmakta, böylece başlı başına bir ibadet olduğu vurgulanmaktadır. (Buhârî, "Îmân", 2)

Zekatın neden sadece Müslümanlardan alınması gerektiği düşünüldüğünde, bu soruya şöyle cevap verilebilir: Yüce dinimiz İslam, ibadetlerde yalnızca inanan insanı muhatap almış ve bu inanca göre kendisine sorumluluklar yüklemiştir. Dolayısıyla diğer sorumluluklarda olduğu gibi zekatta da ilk şart mükellefin İslam'ı kabul etmesidir. Müslüman olan kişi artık zekat vecibesini yerine getirecektir. Gayrimüslimler ise, namaz, oruç, hac ve zekat gibi ibadetlerle yükümlü değildirler. Onlara düşen görev, öncelikle iman etmek ve içinde bulundukları küfrü ve şirki terk etmek, ardından dinin diğer emirlerini yerine getirmektir.

b. Âkıl ve Bâliğ Olmak

Namaz ve oruçla yükümlü olmada aranan şartlar, ilke olarak zekatta da aranır. Ancak zekat, sosyal yardımlaşma ve dayanışma içeriği taşıyan malî bir ibadet olması ve ihtiyaç sahiplerinin haklarını da ilgilendirmesi sebebiyle, diğer ibadetlerde aranan akıl ve ergenlik (buluğ) şartının bunda da aranıp aranmayacağı İslam bilginleri arasında tartışma konusu olmuştur. Çocukların ve akıl hastalarının "öşür" denen toprak ürünleri zekatından sorumlu olduklarında

görüş birliği bulunmakla birlikte, bunların zekata tâbi diğer mallarından zekat alınıp alınmayacağı konusunda farklı iki görüş ileri sürülmüştür. Buna göre İslam bilginlerinin bir kısmı, çocukların ve akıl hastalarının zekatla yükümlü olmadığını savunurken, diğerleri bunun aksi görüşü dile getirmişlerdir.

Sonuç olarak, aklî dengesi yerinde olmayan ve buluğ çağına erişmemiş kişiler, dinen yükümlü olmadıklarından zekat vermekle de sorumlu değildirler. Ancak, zenginlerin malında fakirlerin bir hakkı bulunması (Zâriyât, 51/19) ve zenginliğin borcu diyebileceğimiz zekatın topluma karşı bir yükümlülük mahiyeti taşıması sebebiyle zengin olan çocukların ve akıl hastalarının kendileri mükellef olmasalar da, velileri veya vasileri tarafından bunların mallarından zekat verilebilir.

c. Zengin Olmak

İslam dini Müslümanları ibadetlerle yükümlü tutarken onların malî, bedenî ve aklî durumlarını, bir bakıma ibadeti eda etme yeteneğine sahip olup olmadıklarını göz önünde bulundurur. Aksi takdirde kişiyi güç yetiremeyeceği bir ibadetle yükümlü tutmak İslam'ın temel prensiplerine aykırı olur. Malî bir ibadetin yerine getirilmesi, ancak malî güçle sağlanır. O bakımdan zekat ve fitre gibi ibadetlerin zengin kimseler tarafından eda edilebileceğine hükmedilmiştir. Ancak zenginlik kavramı üzerinde birtakım görüş farklılıkları oluşmuştur. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) zamanında dinen zenginlik ölçüleri zekata tâbi mallardan alınacak miktarla belirlenmiş, bu miktar "nisap" olarak adlandırılmıştır.

Zekata tâbi mallardan ne kadar zekat verileceği, bu mallarda aranan nitelikler bölümünde açıklanacağı için burada nisap miktarına değinmiyoruz. Ancak şunu ifade edelim ki, Peygamberimiz (s.a.s.) döneminde belirlenen zenginlik ölçüsünün bugünkü şartlar muvacehesinde aynı miktara tekabül edip etmediği, diğer bir ifadeyle zekat miktarında belirlenen ölçünün günümüzde en küçük bir ailenin yıllık ihtiyacını karşılama konusunda yeterli olup olmadığı, İslam bilginleri arasında tartışılmaktadır. Zira Peygamberimiz (s.a.s.) döneminde söz konusu malların yaklaşık olarak birbirine denk olduğu bildirilmektedir. Bunun aksini savunanlar da vardır. Bu bakımdan zenginlik ölçülerinin de yeniden fakirlik veya yoksulluk sınırlarına göre belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

d. Hür Olmak

Zekat, malî imkâna sahip olanların eda ettikleri bir ibadet türüdür. Malî bir güce ulaşabilmek için de kişinin tasarruf edebilme ve mülkiyet hakkına sahip olabilme şartlarını haiz olması gerekir. Bu bakımdan hürriyeti kısıtlanmış, özgürlüğü elinden alınmış kimseler zekat ibadeti ile yükümlü sayılmamıştır.

2. Malda Bulunması Gereken Şartlar

Hz. Peygamberin hadislerinden ve uygulamalarından öğrendiği-mize göre bir Müslüman'ın zekat vermekle yükümlü olması için, mükellefte bulunması gereken şartların yanı sıra; zekata tâbi olan malların da tam mülkiyet ifade etmesi, artıcı özelliğe sahip olması, nisap miktarına ulaşması, kişinin borcundan ve temel ihtiyaçlardan fazla olması ve üzerinden bir yıl geçmesi gerekir. Şimdi bunları

başlıklar hâlinde kısaca açıklamaya çalışalım.

a. Tam Mülkiyet İfade Etmesi

Bir malın tam mülkiyet ifade etmesi; o malın kendisi ve ondan elde edilecek menfaatten sahibinin istediği şekilde tasarrufta bulunabilmesi, başkasının o mal üzerinde herhangi bir hakkının olmaması demektir. Buna göre hangi yolla olursa olsun, kişinin mülkiyetinden çıkan mallar, sahibi tarafından tekrar elde edilmedikçe, zekat verme yükümlülüğü söz konusu olmaz.

b. Artıcı Özelliğe Sahip Olması

Bir malın zekata tâbi olabilmesi için artmak, çoğalmak anlamını ifade eden "nema" özelliğine sahip olması gerekir. Bu da hayvanlarda doğum; ticaret mallarında ise ticaret yoluyla çoğalmak gibi gerçek anlamda bir artışla olur. Altın, gümüş ve para gibi malın kendisinde takdiri olarak artma özelliğinin bulunması da bu bağlamda değerlendirilir.

c. Nisap Miktarına Ulaşması

Nisap; zekat, sadaka-i fıtr, kurban gibi ibadetler için konulan bir zenginlik ölçüsüdür. Nisaba, "zengin olmanın asgarî sınırı" veya "asgari zenginlik ölçüsü" de denilebilir. Borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla olarak nisap miktarı mala sahip olan kişi dinen zengin sayılır. Bu durumda, malın cinsine ve üzerinden bir sene geçip geçmediğine bakmaksızın sadaka-i fıtr verir, kurban keser. Nisap miktarına ulaşan bu malın, artıcı (nâmi) olması ve üzerinden bir yıl geçmesi durumunda ise zekatını verir.

İmam Ebû Hanîfe'nin dışındaki İslam bilginleri bütün malların zekata tâbi olması için nisap miktarına ulaşmasını şart koşmuşlardır. Toprak ürünlerinde ise Ebû Hanîfe, nisap miktarının aranmayacağı kanaatini taşımaktadır.

Zenginliğin asgarî sınırı olan nisap miktarı, Sevgili Peygamberimiz tarafından her mal için ayrı ayrı belirlenmiştir. Bu asgarî sınırlar, bir açıdan o dönem İslam toplumunun ortalama hayat standardını ve zenginlik ölçüsünü de göstermektedir.

d. Temel İhtiyaçlardan Fazla Olması

İslam'da bedenî ibadetlerde olduğu gibi, malî ibadetlerden olan zekatta da mükellefin durumu göz önünde bulundurulmuş, ona göre kendisine güç yetirebileceği bir sorumluluk yüklenmiştir. Zekat ve sadaka-i fıtr ile yükümlü olmak için de, kişinin temel ihtiyaçlarından fazla, nisap miktarı bir mala sahip olması şart koşulmuştur.

Bu bakımdan Kur'an-ı Kerîm'in, *"Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki, "İhtiyaçtan arta kalanı."* (Bakara, 2/219) anlamındaki ayetini esas alan İslam bilginleri, kişinin meşru yollarla kazandığı helâl malından kendisinin ve aile fertlerinin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra arta kalanını infak etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Temel ihtiyaç maddeleri ise, kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile bireylerinin hayatlarını devam ettirebilmek için muhtaç olduğu şeylerdir. Bunlar genel olarak, barınma, nafaka (yiyecek, giyecek ve sağlık giderleri), ulaşım, eğitim, ev eşyası, sanat ve mesleğe ait alet ve makineler, kitaplar, güvenliği sağlayan araçlar ve elektrik, su, yakıt,

aidat gibi diğer cârî giderlerdir. Bu sayılanlardan fazla olarak kişinin sahip olduğu mallar için zekat vermesi gerekir. Temel ihtiyaçların sosyal-ekonomik gelişmelere, zaman, ortam ve şartlara göre kısmen değişkenlik arz edebileceğini söylemek mümkündür.

e. Üzerinden Bir Yıl Geçmesi

Peygamberimizin *"Üzerinde bir kamerî yıl geçmedikçe, o malda zekat yoktur"* (İbn Mâce, "Zekat", 5) hadis-i şerifini ve hulefâ-i râşidînin uygulamalarını esas alan İslam bilginleri, altın-gümüş-para, ticaret malları ve hayvanlardan zekat verilmesi için üzerlerinden bir kamerî yıl geçmesini (havalânü'l-havl) şart koşmuşlardır.

Yılın geçmesinde, malın senenin başındaki ve sonundaki durumuna itibar edilir; yılın ortasındaki artma ve eksilmeler dikkate alınmaz. Üzerinden bir yıl geçtikten sonra aynı cinsten mala sahip olunması durumunda ise, bir sene geçme şartı aranmaz; daha önceki mal ile birlikte zekatının verilmesi gerekir.

Diğer taraftan toprak ürünlerinin zekatı hasat mevsiminde ödeneceğinden, bu ürünlerin üzerinden bir yıl geçme (havalânü'l-havl) şartı aranmamıştır. Yine madenlerin ve definelerin zekatı da elde edildikleri zaman ödenir, üzerinden bir yıl geçme şartı yoktur.

B. Zekatın Geçerlilik Şartları

Zekatın yükümlülük şartlarından söz ettikten sonra, bu bölümde, zekat sorumluluğunu yerine getirecek mükellefin yapacağı bu ibadetin geçerli olabilmesi için gerekli olan sıhhat şartları üzerinde durmak anlamlı olacaktır.

1. Niyet/Samimiyet

İslam'da niyet ve ihlas, ibadet ve amellerin Allah katında kabul edilme şartıdır. Çünkü dinin özü samimiyete dayanır (Müslim, Îmân 95). Müslüman da her iş ve ibadetinde samimi ve içten olmalıdır.

Kur'an-ı Kerîm'de, namaz, oruç, hac, zekat ve kurban gibi bütün ibadetlerin geçerlilik şartlarının başında samimiyetin, temiz bir niyetin ve takvanın geldiği vurgulanmaktadır:

"Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekatı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir." (Beyyine, 98/5), *"Onların (kurbanların) etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Fakat O'na sizin takvanız (Allah'a karşı gelmekten sakınmanız) ulaşır…"* (Hac, 22/ 37)

Sevgili Peygamber de*"Yapılan işler niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır."* (Buhârî, "Bed'ü'l-vahy" 1, "Îmân" 41; Müslim, "İmâret", 155) buyurarak, dinin özünün samimiyet ve ihlas olduğunu ifade etmişlerdir.

Diğer yandan, kişinin niyetinin Allah rızası üzerine kurulması hâlinde, sadece yaptıklarından dolayı değil, niyet edip de yapamadıklarından dolayı da ödüllendirileceğinin müjdelenmesi, İslam'da iyi niyet ve samimiyetin ne büyük

bir değer olduğunu açıkça göstermektedir. Peygamberimiz bu eşsiz lûtfu şöyle izah eder:

"Allah Teala iyilik ve kötülükleri takdir edip yazdıktan sonra bunların iyi ve kötü oluşunu şöyle açıkladı: Kim bir iyilik yapmak ister de yapamazsa, Cenâb-ı Hak bunu yapılmış mükemmel bir iyilik olarak kaydeder. Şayet bir kimse iyilik yapmak ister sonra da onu yaparsa, o iyiliği on mislinden başlayıp yedi yüz misliyle, hatta kat kat fazlasıyla yazar. Kim bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse, o takdirde bunu mükemmel bir iyilik olarak kaydeder. Şayet insan bir kötülük yapmak ister sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o kötülüğü sadece bir günah olarak yazar." (Buhârî, "Rikâk" 31; Müslim, "Îmân", 207)

Samimiyetin zıttı olarak aldatma, kandırma, iki yüzlülük ve riyakârlık gibi davranışlar ise, İslam ahlakıyla bağdaşmayan ve ibadetlerin kabulüne engel olan olumsuz niteliklerdir.

O hâlde, diğer ibadetlerde olduğu gibi zekat ibadetinin kabulünde de, Allah rızasına dayanan iyi niyet ve samimiyet öncelik arz etmektedir. Buna göre, varlıklı Müslüman zekatını yoksula verirken veya zekat için bir mal ayırırken, yapacağı bu ibadete kalben niyet etmesi gerekir. Dil ile söylemesi şart değildir.

Zekat verilirken hükmen niyet edilmiş olması da yeterlidir. Mesela mal sahibi fakire borç olarak verdiği malı sonradan zekatına saymak isterse, henüz bu mal fakirin elinde iken zekata niyet etmesi hâlinde, bu da hükmen niyet sayılır ve geçerlidir.

2. Temlik

Zekatın geçerlilik şartlarından biri de temliktir. Temlik ise; zekat olarak verilecek mal veya nakit paranın mülkiyetini, zekat almaya ehil olan kimselere nakletmek yani onların mülkiyetine geçirmek demektir.

Temlik şartının dayandığı delil, *"Zekatı veriniz"* anlamındaki ayet-i kerimelerdir (Bkz. Bakara, 2/43; Nûr, 24/56; Müzzemmil, 73/20). Bu ayetlerdeki *"veriniz"* emri, malın mülkiyetinin karşı tarafa geçirilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle zekatın sahih yani geçerli olması için, ihtiyaç sahiplerinin mülkiyetlerine geçirilmesi (temliki) şarttır.

Zekat, ayet-i kerimede (Tevbe, 9/60) belirtilen şahısların bizzat kendilerine verilebileceği gibi; aldıkları zekat ve fıtr sadakalarını özel bir fonda (zekat fonu) toplayıp söz konusu yerlere sarf ettikleri bilinen ve kendilerine her bakımdan güvenilen dernek, kurum ve yardımlaşma kuruluşlarına da verilebilir. Bu her iki durum da, dinen temlik sayılır ve geçerlidir.

Diğer taraftan, devlete ödenen vergiler zekat yerine geçmez. Vergisini veren kişi, zekat yükümlüsü ise, zekatını da ayrıca vermesi gerekir. Şüphesiz, vergi, devletler için en önemli gelir kaynağıdır. Devletin kendinden beklenen hizmet ve yatırımı gerçekleştirebilmesi için vergi gelirine ihtiyacı vardır. Ancak vergi ile zekat, yaptırım kaynağı, temel gaye, oran, miktar ve harcanacağı yerler bakımından birbirinden farklıdır. Vergi bir vatandaşlık görevi, zekat ise dinî bir yükümlülüktür.

C. Zekata Tâbi Mallar ve Türleri

Kur'an-ı Kerîm'de zekatları verilecek malların türleri ve miktarları hakkında genel olarak açıklayıcı bir bilgi bulunmamakta; bu hususa, Peygamberimizin hadislerinde yer verilmektedir. Fıkıh kitaplarında ve güncel dinî eserlerde ise, konu genel olarak şu başlıklar hâlinde incelenmektedir:

1. Altın ve Gümüş

Hz. Peygamber altının zekat nisabını 20 miskal, gümüşün ise, 200 dirhem olarak tespit etmiş, bunlardan verilecek zekat oranını da 1/40 (% 2,5) olarak belirlemiştir.. Ancak İslam bilginleri 20 miskal altın ve 200 dirhem gümüşün gram olarak miktarı konusunda farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Din İşleri Yüksek Kurulu bu farklı görüşler arasından 20 miskal altını 80,18 gram, 200 dirhem gümüşü ise 561,2 gram olarak kabul eden görüşü benimsemiştir. Buna göre söz konusu miktardan az olan altın ve gümüş için zekat verilmesi gerekmez.

Bazı kaynaklara göre, İslam'ın ilk dönemlerinde 20 miskal altın ile 200 dirhem gümüşün, değer olarak birbirlerine eşit olduğu ifade edilmektedir. Ancak günümüzde gümüş altına göre daha az değer ifade ettiği için, zekata tâbi olan ticari malların nisabı hesaplanırken, ölçü olarak altının nisabı dikkate alınmaktadır. Bununla birlikte elinde nisabı aşan miktarda gümüşü olanların zekatlarını gümüş nisabına göre hesaplayıp vermeleri gerekir.

2. Madeni ve Kâğıt Para

Fıkıh mezheplerinin teşekkül döneminde banknotlar kullanılmadığı için, kâğıt paranın zekatı konusunda herhangi bir hükümden bahsedilmemiştir. Daha sonra ise, mübadele aracı olarak altının yerini kâğıt para almıştır. Bu bakımdan altın ve gümüşte olduğu gibi kâğıt parada da fakir ve yoksulların hakları bulunmakta ve bu hakların zekat verilmek suretiyle ödenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Zira artık günümüzde madeni ve kâğıt paralar, altın, gümüş ve ticaret malları hükmündedir.

Bu durumu dikkate alan İslam bilginleri, kişinin borcunun dışında 80,18 gram altın veya 561,2 gram gümüş karşılığı paraya sahip olması hâlinde, yıl sonunda 1/40 (%2,5) oranında zekat vermesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

3. Altın ve Gümüşten Yapılan Ziynet Eşyası

Altın ve gümüşten yapılan ziynet eşyalarından -nisaba ulaşmaları hâlinde- zekat verilmesi gerektiğini savunanlar, Sevgili Peygamberimizden rivayet edilen bazı hadislere dayanmaktadırlar. Bunlardan birinde rivayet edildiğine göre bir kadın, kızı ile beraber Rasûlullah'a gelmişti. Kızının kolunda kalın iki tane altın bilezik vardı. Rasûlullah ona, *"Bunun zekatını veriyor musun?"* diye sorunca, kadın, "Hayır" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah, *"Kıyamet gününde Allah'ın onların yerine sana ateşten iki bilezik taktırması hoşuna gider mi?"* buyurunca, kadın hemen onları çıkarıp Peygamberimize uzattı ve şöyle dedi: "İkisi de aziz ve celil olan Allah'a ve Rasûlüne aittir." (Ebû Dâvûd, "Zekat", 4; Nesâî, "Zekat", 19)

Diğer bir rivayette de Abdullah b. Şeddâd b. el-Hadîd şöyle anlatmaktadır: Peygamberimizin hanımı Âişe'nin huzuruna girdik. Âişe dedi ki: "Rasûlullah

(s.a.s.) yanıma geldi. Parmaklarımda büyük gümüş yüzükler görünce, *'Bu nedir ya Âişe?'* diye sordu. Ben de 'Onları senin için süsleneyim diye taktım ya Rasûlullah' dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): *'Onların zekatını veriyor musun?'* buyurdu. Ben, 'Hayır, vermiyorum' deyince, *'Bu, ateşe girmen için sana yeter'* buyurdu." (Ebû Dâvûd, "Zekat", 4)

Sonuç olarak altın ve gümüş dışındaki ziynet eşyaları -ticarî amaçlı olmadıkları sürece- zekata tâbi değildir. Altın ve gümüşten yapılmış ziynet eşyaları ise, 80,18 gr. veya daha fazla miktara ulaştığı ve üzerinden bir yıl geçtiği takdirde zekata tâbidir.

4. Büyük ve Küçük Baş Hayvanlar

Yüce Allah, insanların emrine verdiği hayvanların birçok yararını Kur'an-ı Kerîm'de saymıştır. Isınma, etlerinden beslenme ve taşıma vasıtası olarak kullanmanın (Nahl, 16/5-7) yanı sıra, temiz ve içimi kolay sütlerinden faydalanma (Nahl, 16/66), derilerinden ev tefrişinde, yün, tüy ve kıllarından giyecek eşya ve geçimlikler temin etmede (Nahl, 16/80) yararlanma, hayvanları insan hayatı için vazgeçilmez kılmaktadır. Ayetlerde hayvanların daha başka nice faydalarının olduğu da hatırlatılarak, insanların şükretmeleri gerektiğine vurgu yapılmaktadır. (Yâsîn, 36/71-73)

Şüphesiz yerine getirilmesi istenilen bu şükür, öncelikle söz konusu hayvanların zekatlarının verilmesiyle mümkün olur. Bu nedenle Peygamberimiz (s.a.s.) bu mallara sahip olup da zekatlarını vermeyenlere dünya ve ahiret azabını hatırlatmış; hangi tür hayvanların zekata tâbi olduğunu ve kendilerinden ne miktarda zekat verileceğini hadislerinde açıklamıştır.

Konuyla ilgili olarak hadislere ve sahabe uygulamalarına bakıldığında deve, sığır ve koyunun zekata tâbi olduğu; devenin nisabının 5, koyunun nisabının 40 ve sığırın nisabının da 30 adet olarak belirlendiği görülmektedir. (İbn Mâce, "Zekat", 11, 12, 13; Ebû Dâvûd, "Zekat", 5) Dolayısıyla zekata tâbi olan bu hayvanlar temel ihtiyaçtan fazla olarak nisap miktarına ulaşır ve üzerlerinden bir yıl geçerse zekatlarının ödenmesi gerekir.

Ancak, söz konusu bu hayvanların zekata tâbi olması için yılın çoğunu otlamakla geçirmeleri, besi hayvanı olmamaları, ziraat ve nakliye gibi işlerde çalıştırılmamaları gerekmektedir.

5. Ticaret Malları

Kur'an-ı Kerîm'in, *"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkardıklarımızın iyilerinden Allah yolunda harcayın…"* (Bakara, 2/267) ayetinde geçen, *"kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkardıklarımızın iyilerinden"* ifadesi, meşru ticarî yolla elde edilen kazançtan zekat verilmesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca bir hadis-i şerifte, Peygamberimizin, elinde ticaret malı bulunduran kimselerin zekat vermelerini emrettiği açıkça belirtilmiştir. (Ebû Dâvûd, "Zekat", 3)

İslam bilginleri yukarıda mealleri verilen ayet-i kerime ve hadis-i şerife dayanarak ticaret mallarının zekata tâbi olduğunu ve zekatlarının verilmesi gerektiğini söylemişler; ticarete konu olabilen her türlü malı "ticaret malı"

saymışlardır.

Ticaret malları 80,18 gr. altın değerine veya daha fazla miktara ulaştığı ve üzerinden bir yıl geçtiği takdirde zekata tâbi olurlar. Ticaret mallarının zekatları verilirken borçlar düşülür; yıl sonunda sahip olunan malların değeri hesaplanır, toplam değeri üzerinden aynî veya nakdî olarak 1/40 (% 2,5) oranında zekatları verilir.

6. Toprak Ürünleri

Kur'an-ı Kerîm'in *"…sizin için çıkardıklarımızın iyilerinden Allah yolunda harcayın.."* (Bakara, 2/267) mealindeki ayetini esas alan İslam bilginleri, toprak ürünlerinden dolayı da malî yükümlülüğün doğduğunu, bunun ise öşür (zekat) olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim *"O, çardaklı, çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşrünü) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez."* (En'âm, 6/141) ayet-i kerimesi de toprak ürünlerinin zekatının (öşrünün) verilmesini emretmektedir.

Sevgili Peygamberimiz ise, *"Yağmur ve nehir sularıyla sulanan veya kendiliğinden sulu olan toprak ürünleri 1/10, hayvanlar veya taşıma su ile sulanan topraklar ise, 1/20 zekata tâbidir"* (Buhârî, "Zekat", 55) buyurarak hem toprak ürünlerinin zekata tâbi olduğunu, hem de bunlardan ne oranda zekat verileceğini açıklamıştır.

İslam bilginleri de toprak ürünlerinin zekatı konusunu detaylı olarak incelemişler, bunlardan verilecek zekat miktarının toprağın sulama tekniğine ve yöntemlerine göre farklılık arz edeceğini belirtmişlerdir. Ayrıca toprak ürünlerinin zekata tâbi olması için nisap miktarı şartını Peygamberimizden gelen, *"Beş vesk'ten az (üründe) zekat yoktur"* (Buhârî, "Zekat", 4) hadisine dayandırmışlardır. Hadiste belirtilen beş vesk, bugünkü ağırlık ölçülerine göre buğdayda 653 kg. olarak hesaplanmaktadır. Ebû Hanîfe'ye göre ise, toprak ürünlerinin zekatında nisap aranmaz. Azı da çoğu da zekata tabidir.

Din İşleri Yüksek Kurulu'na göre, mazot, gübre, işçilik gibi masraflar üretimin maliyetinde önemli bir yekûn oluşturmaktadır. Bu bakımdan, tarımsal ürünlerin zekatı verilirken; elde edilen hâsılattan, ürün için yapılan günümüz tarım şartlarının getirmiş olduğu ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra, geriye kalan ürünün nisap miktarına ulaşması hâlinde, tabii yollarla sulanan arazide 1/10, kova, tulumba, su motoru gibi usullerle masraf veya emekle sulanan arazide ise 1/20 oranında zekat verilmesi gerekir.

7. Bal

Kur'an-ı Kerîm'de bal arısına, dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendisine evler edinmesi, sonra değişik çiçek ve meyvelerden yiyip, çeşitli renklerde bal yapması ilham edilmekte ve arının ürettiği bu balın insanlar için şifa kaynağı olduğuna dikkat çekilmektedir. (Nahl, 16/68-69) Bu nedenle söz konusu bu ayetlerin yer aldığı sureye de arı anlamına gelen "Nahl" denilmiştir. Bazı âlimler bu sureye nimetler manasını ifade eden "Niam" adı vermişlerdir.

Kur'an-ı Kerîm'de insanlar için değeri vurgulanan arının yaptığı balın zekata tâbi olup olmayacağı İslam âlimleri tarafından tartışılmıştır. Balın zekata tâbi olduğunu savunanlar delil olarak Sevgili Peygamberimizin, arı sahibi olduğunu söyleyen bir sahabiye, *"Balda her on ölçekte bir ölçek zekat vardır."* (Tirmîzî, "Zekat", 9) buyurarak, 1/10 oranında zekat vermesini emreden hadisini göstermişlerdir. Ayrıca, Hz. Ömer'in de aynı uygulamayı sürdürdüğü bildirilmektedir. (Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 444, no. 1492)

Âlimler, balın zekatının verilmesinin aklî gerekçesini şöyle açıklarlar: Bal bir toprak ürünü olan çiçekten elde edilir, toprak ürünleri de zekata tabidir. Dolayısıyla balın da zekatının verilmesi gerekir. Balın zekata tâbi olmadığını savunanlar ise, balı süt ile kıyaslayarak, sütün zekata tâbi olmaması gibi, balın da zekatının verilmesi gerekmediğini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak ayet ve hadisler birlikte değerlendirildiğinde, balın kendisinden 1/10 oranında zekat verilmesi zorunlu olmamakla birlikte, baldan elde edilen gelirlerin, diğer zekata tâbi mallarla birlikte nisap miktarına ulaşması hâlinde 1/40 oranında zekatının verilmesi gerekir.

8. Madenler

Yer altında saklı olan şeyler, maden, kenz ve rikaz adları ile anılmaktadır. Madenler; altın, gümüş, bakır gibi toprak cevherinin çıkarıldığı yerler olarak adlandırılmaktadır. Peygamberimiz (s.a.s.) hadislerinde rikazda humusun olduğunu, yani 1/5 oranında zekat verilmesi gerektiğini bildirmişlerdir. (Müslim, "Hudûd", 45) Ayrıca Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin uygulamalarında da rikazdan 1/5 oranında zekat alındığı haber verilmektedir. (Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 310, no. 868, 873, 874)

Kısaca zekata tâbi olan madenler başlıca üç kısımda değerlendirilmiştir: Ateşte eriyenler: Bu madenlerin % 20'si (1/5'i) zekat olarak verilir. Ateşte erimeyen ve sıvı hâlde olan madenlere ise zekat gerekmez. Ancak, petrol gibi sıvı hâldeki madenleri işletenler, bunlardan elde edecekleri paranın nisap miktarına ulaşması hâlinde zekatını verirler.

9. Deniz Ürünleri

Deniz ürünlerinden zekat verilip verilmeyeceği konusunda da iki farklı görüş vardır. Bir görüşte denizden elde edilen amberden zekat gerekmediği belirtilirken (Beyhakî, "es-Sünenü'l-Kübrâ", IV, 248, hadis no. 7686), diğer bir görüşte ise 'beşte bir (humus) oranında zekat verilmelidir' denilmektedir. (Serahsî, *el-Mebsût*, II, 384)

Ayrıca Hz. Ömer'in amber ve denizden çıkan bütün mücevherlerden 1/5 oranında zekat verilmesini emrettiği (Ebû Yûsuf, "el-Harac", 76), Ömer b. Abdülaziz'in de denizden çıkarılan balıkların değerinin gümüş nisabına ulaşması hâlinde zekat alınması için talimat verdiği bildirilmektedir. (Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 441, no. 891)

Dönemlerinde denizden elde edilen ürünler önemli bir yekûn tutmadığı için olmalı ki, çoğunlukla fıkıh bilginleri deniz mahsullerinin zekata tâbi mallardan olmadığı görüşündedirler. Ebû Yûsuf ise, denizden çıkarılan inci, mercan gibi

kıymetli süs eşyaları ile amber gibi kokuların 1/5 oranında zekata tâbi tutulması gerektiğini ileri sürmüştür. Günümüzde de artık deniz ürünleri önemli bir besin kaynağı ve ticaret malı olarak değerlendirildiği için nisaba ulaşmaları hâlinde zekatları verilmelidir.

10. Gelir Getiren Sanayi, Üretim, Bina ve Nakil Araçları

Zekata tabi olan malların bir kısmı malın aslı ve gelirleri ile birlikte, diğer bir kısmı ise sadece gelirleriyle değerlendirilmiş; bunların nisap miktarına ulaşmaları ve üzerlerinden bir yıl geçmesi hâlinde %2,5 oranında zekatlarının verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sanayide kullanılan araç, gereç ve makineler, marangoz ve demircinin kullandığı el aletlerine benzetilerek zekattan muaf tutulmuş; bunlardan gelir elde edilmesi ve bu gelirin nisap miktarına ulaşarak üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde zekata tâbi olduğu ifade edilmiştir.

İslam bilginleri bu değerlendirmeleri yaparken, insanın temel ihtiyacını ve malların artıcı (nâmi) olup olmadığını dikkate almışlardır. Bu bağlamda temel ihtiyaçlar olarak görülen meskenin, binek vasıtalarının ve sanatkârın kullandığı malzemenin, zekata tâbi olmadığını; ancak temel ihtiyaçtan fazla ve artıcı nitelikte olup gelir getiren daire, apartman ve gelirinden faydalanılan diğer araçların, gelirlerinin zekata tâbi olduğunu açıklamışlardır. Diğer yandan araç ve bina gibi ticarî amaçla alınıp satılan ya da yapılıp piyasaya arz edilen malların ise, aslı ve gelirleri ile birlikte zekata tâbi olduğunu belirtmişlerdir.

Din İşleri Yüksek Kurulu da kira gelirlerinin, zekata tâbi olan diğer mal ve gelirlerle birlikte, temel ihtiyaçlar ve borçlar çıkarıldıktan sonra nisap miktarına (80,18 gr. altın veya değerine) ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde 1/40 (% 2,5) oranında zekatının verilmesi gerektiği görüşündedir.

11. Maaş, Ücret ve Serbest Meslek Kazançları

Emek ve hizmet karşılığında alınan maaş veya ücret; ya da maharet, bilgi ve mesleğin icra edilmesiyle elde edilen kazanç da gelir kaynaklarından biridir. Bu bakımdan memur maaşlarının, işçi ücretlerinin, doktor, mühendis, terzi, berber gibi kamu ya da özel sektörde çalışanların veya serbest meslek sahiplerinin elde ettikleri gelirlerin nisap miktarına ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde % 2,5 oranında zekatlarının verilmesi gerekir. Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulu da, maaş ve benzeri standart gelirlerin, diğer gelirlere katılarak nisap miktarının üzerinden bir yıl geçtikten sonra % 2,5 oranında zekatının verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

12. Hisse Senetleri

Hisse senedi bir anonim şirketin sermayesinin birbirine eşit paylarından bir parçasını temsil eden ve kanunî şekil şartlarına uygun olarak düzenlenen hukuken kıymetli evrak hükmünde bir belgedir. Tahvil gibi bir borç senedi değil, bir ortaklık ve mülkiyet senedidir. Şirket yaşadığı ve kâr ettiği sürece sahibine gelir getirir. Hisse senedinin sahibine sağladığı bu gelire temettü (kâr payı) denir.

Hisse senetleri para hükmünde olduğundan dolayı hem kârı hem de anaparası

zekata tâbidir. Bu bakımdan eğer nisap ve diğer şartları taşıyorsa, rayiç değerine göre % 2,5 oranında hisse senetlerinin zekatı verilir.

13. Alacaklar

Nisap miktarına ulaşan alacaklar, zekata tâbi olup olmama bakımından kuvvetli, orta ve zayıf olmak üzere üçe ayrılır. Geri dönme ihtimali orta veya zayıf durumda olan alacakların geçmiş yıllara ait zekatlarının ödenmesi gerekmez. Tahsil edilip üzerlerinden bir yıl geçince zekatları verilir. Kuvvetli alacaklar ise, borç olarak verilen paralar ile ticaret mallarının bedeli olan ve geri ödeneceği kesin olan alacaklardır. Bu bakımdan bunlar (kuvvetli alacaklar), borçlular tarafından ikrar edilince, her yıl alacaklı tarafından zekatlarının ödenmesi gerekir. Şayet önceki yıllara ait zekatları verilmemiş ise, alacak tahsil edildikten sonra, geçmiş yıllara ait zekatları da ödenir.

D. Zekatın Verileceği Yerler

Kur’an-ı Kerîm’de “*Sadakalar (zekatlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekat toplayan memurlar, kalpleri İslam’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihat edenler ve yolda kalmış yolcular içindir…*” (Tevbe, 9/60) buyrularak, zekat ve fitrenin kimlere verileceği açıkça beyan edilmiştir. Ancak zekat, ayet-i kerimede belirtilen sınıflardan herhangi birine verebileceği gibi, ikisine, üçüne veya hepsine de verebilir. Çünkü ayette zekatın verilebileceği sınıflar zikredilmiş, ancak bunlar arasında herhangi bir tercih belirtmemiştir.

Şimdi ayeti kerime’de zekat verilmesi emredilen sekiz sınıfı kısaca açıklamaya çalışalım:

1. Fakir ve Yoksullar

Yukarıda meali verilen Tevbe suresinin 60. ayetinde geçen “fakir” kavramı, ihtiyacından fazla nisap miktarı bir mala sahip olmayan; “yoksul/miskin” ise, hiç bir şeye sahip olmayıp yemesi ve giymesi için dilenmeye muhtaç olan kimse olarak tanımlanmıştır. Toplumdaki yaşlı, güçsüz, kendilerini eğitim ve öğretime adamış, geçimini sağlayamayan öğrenci ve eğitimci gibi kimseler de fakir ve yoksul kavramı kapsamında değerlendirilmektedir.

Şurası bir gerçektir ki, fakirlik, Allah’ın kullarını imtihan vesilelerinden biridir ve sabredenler bu imtihanı başarmış olurlar. (Bakara, 2/155) Ayrıca zenginlerin mallarında, ihtiyacından dolayı isteyenin ve yoksulun belirli bir hakkının bulunması (Meâric, 70/24-25); fakir ve yoksulların ise, zekat verilecek kimselerin başında yer alması (Tevbe, 9/60) bu imtihanın sadece fakir ve yoksullarla sınırlı olmayıp, diğer yüzüyle de zenginleri kapsadığını göstermektedir. Nitekim fakirlikten Allah’a sığınan (Ebû Dâvûd, “Edeb,” 97) ve çevresindekilerin de sığınmasını isteyen (*Müsned*, II, 540) Hz. Peygamber, insana dinî ve ahlakî yükümlülüklerini unutturan fakirliğin yanında, azgınlığa sürükleyen ve şükrü eda edilmeyen zenginliğin tehlikesine de dikkat çekmiş, “*Allah’ım, zenginlik imtihanının şerrinden sana sığınırım*” buyurmuştur. (Buhârî, “Deavât”, 44)

Kur'an-ı Kerîm'de, sadakların (zekatın) sarf yerleri sayılırken, ilk sırada fakir ve yoksulların zikredilmesi, fakirlik ve yoksulluk problemine çözüm bulmanın öncelik arz ettiğini göstermektedir. Konunun bu öneminden dolayıdır ki, Hz. Ali (r.a.), fakirlere verilmesi gereken hakkı vermeyenlerle ilgili olarak şunu söylemiştir: "Allah, kendilerine yeterli olan (ve artan) maldan fakirlere vermeyi zenginler üzerine farz kılmıştır. Eğer fakirler aç, çıplak veya darlık içinde iseler, bu durum zenginlerin onlara haklarını vermemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden onları muhakeme etmek ve hak ettikleri cezayı vermek Allah'a yaraşır." (Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 368. no. 1266)

Zekat verilirken, sırasıyla yakın akrabadan olan fakir ve yoksulların görülüp gözetilmesi, diğer bir ifadeyle "yakından uzağa" ilkesinin işletilmesi de yine Kur'an-ı Kerîm'in önemle üzerinde durduğu bir husustur. (Bakara, 2/215) Peygamber Efendimiz bu ilkeye işaretle şöyle buyurmuştur:

"Sadakanın en faziletlisi, kişinin zengin iken (karnı tok sırtı pek iken) verdiğidir. Üstteki (veren) el, alttaki (alan) elden hayırlıdır. Sen sadaka vermeye en yakınlarından başla." (Müslim," Zekat", 95)

Esasen herkes kendi akrabalarının ihtiyaçlarını karşılarsa, toplumda yoksul kişilerin sayısı azalır; böylece sosyal yardımlaşma ve dayanışma halka halka gerçekleşmiş olur. Şüphesiz bu durum zekatın, akraba olmayan ya da uzaklarda bulunan fakirlerin istifadesine sunulmayacağı anlamına gelmez. Burada vurgulanmak istenen husus; ihtiyaç sahibi kişilerin ekonomik yetersizlikleri aynı derecede ise, akrabaların tercih edilmesinin öncelikli olduğudur. Sevgili Peygamberimizin de *"Yoksul kişiye sadaka vermenin sadece sadaka sevabı vardır, akrabaya sadaka vermenin ise, sadaka ve akrabalık bağlarını kuvvetlendirme sevabı olmak üzere iki sevabı vardır."* (Tirmizî, "Zekat", 26) buyurması, zekat ve sadakalarda öncelikle akrabanın görülüp gözetilmesi amacını gerçekleştirmek içindir.

2. Zekat Memurları

Zekatın verileceği yerlerden birisi de zekatı toplayıp dağıtmakla görevli olan ve bu amaçla kurulan zekat teşkilatının her kademesinde görev yapan memurlardır. Zekat işlerinde çalışanlara verilecek olan miktar, onların çalışmaları karşılığında kendilerine verilen ücret mesabesindedir. Zengin de olsalar onlara bu fondan ücret ödenir. Zira Yüce Allah bunlar için zekattan bir pay ayırmıştır. Rasûlullah ve Dört Halife döneminde zekat akışını sağlamakla görevlendirilen memurlar ile onların muhatabı olan zekat sahiplerine, karşılıklı olarak birbirlerine güzel davranmaları tavsiye edilmiştir.

Peygamberimiz (s.a.s.) zekat toplayan memurun, hakkıyla görevini ifa etmesi hâlinde Allah yolunda savaşan gazi gibi sevap alacağını beyan etmiştir. (İbn Ebî Şeybe, Musannef, "Zekat", 128) Buna karşın, zekat memurunun hile ve hainlik etmesi hâlinde de bunun cezası olarak kıyamet gününde Allah'ın huzuruna böğüren bir sığır, kükreyen bir deve veya meleyen bir koyunu omuzunda taşır hâlde geleceğini haber vererek önemli bir uyarıda bulunmuştur. (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, "Zekat", 100, no. 7452) Yine Peygamberimiz (s.a.s.) gönderdiği zekat memurlarının kendilerine verilen hediyeleri ayırdıklarını görünce son

derece öfkelenmiş ve bütün hediyeleri devlet bütçesine dâhil etmiştir. Böyle bir olay sonrasında hutbe irad etmiş, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurmuştur:

"Gönderdiğim memura ne oluyor da (topladığı zekat mallarını teslim ederken) 'Bu sizindir. Bu da bana hediye edilmiştir' diyor. Acaba babasının ve anasının evinde otursaydı bu hediyeler kendisine verilir miydi? Allah'a yemin olsun ki, o kimse zekat mallarından bir şey alırsa, kıyamet gününde omuzlarında kükreyen bir deve yahut böğüren bir sığır yahut meleyen bir koyun taşıdığı hâlde Allah'ın huzuruna gelir." (Buhârî, "Eymân ve'n-Nüzûr", 3)

Hz. Ömer'in de, devlet başkanlığı döneminde zekat memurlarını hâlka zulmetmemeleri için uyardığı ve onları denetlediği rivayet edilmektedir. Nitekim kendisi bir gün zekat koyunları arasında gösterişli bir koyunu görüp bunun da bir zekat koyunu olduğunu öğrenince, "Sahipleri bunu gönül rızasıyla vermemiştir. İnsanların mallarını gasp etmeyiniz. İnsanların üzerine titrediği değerli mallarını almayınız" diye ikazda bulunmuştur. (Busayrî, İthâfü'l-Hıyera, "Zekat", 5, III, 14, hadis no. 2069)

Bu görevin hassasiyetinden dolayıdır ki, Ebû Yûsuf devlet adamlarına tavsiyelerde bulunurken, zekat memurlarını güvenilir, doğru, iffetli, gönlü manevî hastalıklardan arınmış, topladığı zekat mallarını devletten gizlemeyen ve zekat verenlere haksızlık etmeyen kimselerden seçmelerini özellikle söylemektedir. Aynı şekilde zekat toplamaya gönderilecek bu memurların, halkın rıza göstereceği kimselerden seçilmesi ve toplanacak zekatların, Allah'ın Kur'an'da emrettiği yerlere ve şahıslara harcanması konusunda uyarıda bulunmaktadır. (Ebû Yûsuf, "Kitâbü'l-Harac", 80)

3. Müellefe-i Kulûb

Müellefe-i kulûb, zekat verilecek sınıflardan biri olup, kalpleri kazanılmak, İslam'a ısındırılmak veya kötülüklerinden emin olunmak istenen ya da Müslümanlara faydalı olacakları ümit edilen kişi ya da toplulukları ifade etmektedir. Müellefe-i kulûb, henüz yeni İslam'a girenlerden olabileceği gibi, gayrimüslimlerden de olabilir.

Gayrimüslimlerin kalplerinin kazanılması ile kendilerinin veya onlara tâbi olan bireylerin İslam'a girmeleri ya da onlardan veya yakınlarından gelebilecek zarar ve kötülüklerin engellenmesi hedeflenir. İslam'a henüz girenlere bu payın verilmesiyle de, inancı zayıf olanların imanlarını kuvvetlendirerek İslam'da sebat etmelerini sağlamak, Müslümanlarla kaynaşmalarını ve İslam toplumunun yararına uygun davranmalarını temin etmek amaçlanır.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), Mekke'nin fethinde İslam dinini yeni kabul etmiş bazı kimselere bu amaçla zekattan pay vermiştir. Hatta pay alanların içinde henüz İslam'a girmeyenler de vardı. Safvân b. Ümeyye de bunlardan biriydi. Efendimiz, onun gönlünü İslam'a ısındırmak maksadıyla kendisine birçok deve hediye etmiş ve bu durum karşısında Safvân; "Hz. Peygamber en fazla nefret ettiğim insanlardan biriydi. Ancak bana o kadar hediye verdi ki, sonunda en sevdiğim kimselerden oldu" demiştir. (Müslim, "Fedâil", 59)

Kısaca, Hz. Peygamber döneminde ve Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin ilk yıllarında

müellefe-i kulûba zekattan pay verilmiş, ancak daha sonra ashabın görüş birliği ile Müslümanların güçlendiği ve İslam'ın artık buna ihtiyacı kalmadığı gerekçesiyle söz konusu uygulama durdurulmuştur. (Bkz. Kallek, Cengiz, "Müellefe-i Kulûb", DİA, XXXI, 475-476) Özellikle Hz. Ömer'in kanaati ile yürürlükten kaldırılan müellefe-i kulûba zekat verme uygulaması, ihtiyaç olduğunda tekrar işlevsel hâle getirilebilir.

4. Köleler

Eski çağlardan beri yeryüzünde var olan kölelik (rikab), İslam'ın öngördüğü ve teşvik ettiği bir durum değildir. Bilakis İslam, geldiğinde yürürlükte olan kölelik sistemini tedricen ortadan kaldırmayı hedefleyerek bu konuda köklü tedbirler almıştır. Allah Rasûlü'nün ifade ettiği üzere Allah karşısında herkes insanlık onuru bakımından eşittir ve üstünlük ancak Allah'a karşı sorumluluk bilincini derinleştirmekle mümkündür. (Buhârî, "Tefsir" (Yûsuf), 2. Ayrıca bkz. Hucurât 49/13)

Bu bağlamda, Müslümanlara kölelerinin haklarını hatırlatırken son derece etkileyici bir ifade ile söze başlayan Peygamberimiz *"Köleleriniz sizin kardeşlerinizdir!"* (Buhârî, "Îmân", 22) buyurmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de de inanan insanlardan kölelerine iyilik etmeleri istenmiş (Nisâ, 4/36); savaş esirlerini karşılıksız olarak veya kurtuluş fidyesi alarak serbest bırakmaları öğütlenmiş (Muhammed, 47/4); köle azat ederek insanları hürriyetlerine kavuşturmanın Allah katında büyük bir erdem olduğu kendilerine hatırlatılmıştır (Beled, 90/13). Böylelikle kölelerin eğitilip özgür bireyler hâline getirilerek topluma katılımının sağlanması özendirilmiş, hatta bu sürece katkı sağlamak amacıyla, kasıt olmaksızın hata ile işlenen birçok suçtan dolayı köle azat edilmesi dinî bir yükümlülük sayılmıştır. Peygamberimizin de köle azat etmenin ahiretteki kazanımları hakkında pek çok hadisi bulunmaktadır. (Buhârî, "Itk" 1, 16; Müslim, "Itk" 24)

Hürriyetlerini para ile satın alıp kölelikten kurtulmak isteyen kimseler için kefaretlerin yanı sıra zekat ibadeti de önemli bir maddî destek sağlamıştır. Ayet-i kerimede (Tevbe, 9/60), zekat verilecek sekiz sınıftan birisinin özgürlüğünü kaybeden köleler olduğunun vurgulanması, İslam'ın köleleştirilmiş insanların hürriyetlerine kavuşturulması ve köleliğin ortadan kaldırılması için ne denli mücadele verdiğini göstermektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, her ne kadar kölelik sistemi çağımızda yürürlükten kaldırılmış görünse de, kölelerle ilgili hükmün, dünya ölçeğinde temel insan haklarının iyileştirilmesinde ve hürriyetlerini kaybetmiş insanların özgürlüklerine kavuşturulmasında önemli bir işlev göreceği ve kendilerine maddî bir destek sağlayacağı unutulmamalıdır.

5. Borçlular

Zekatın verileceği yerlerden biri de borçlulardır (gârimîn). Borç, insanın ruhî durumuna ve ahlakî davranışlarına olumsuz yönde etki eden bir yüktür. Kişi, borçlandığı zaman ahlakî prensiplerden taviz vermeye, yalan söylemeye, söz verdiğinde sözünde durmamaya, hatta haksız kazanca yönelmeye başlayabilir. Bu

bakımdan Sevgili Peygamberimiz borçtan Allah'a sığınmıştır. (Buhârî, "İstikrâz", 10)

Borçluya ihtiyacı kadar zekat verilerek borcunun ödenmesine katkı sağlanır. Zira İslam, Müslümanlar arasında yardımlaşmayı ve dayanışmayı esas almış, Sevgili Peygamberimiz *"… Kim bir borçluya kolaylık sağlarsa, Allah da dünya ve ahirette onun işini kolaylaştırır…"* buyurmuştur. (Müslim, "Zikir ve Dua", 38; Tirmizî, "Kıraat", 10)

İslam bilginleri borçluyu, borçlanıp da nisap miktarından az bir mala sahip olan kimse olarak tanımlamışlardır. Şüphesiz İslam'ın zekat verilmesini emrettiği kimseler; doymak bilmeyen arzu ve heveslerinin, hırs ve ihtiraslarının altında kalıp, hüsrana uğrayanlar değil, planlı ve hesaplı bir hayat sürerken işleri bozulan, iflas eden ve mağdur olan kişilerdir. Bu itibarla barınma, nafaka, yeme, içme, eğitim, sağlık ve evlilik masrafları gibi sebeplerle borçlanan kimselere, bu sıkıntılardan kurtulabilmeleri için zekat verilir. Aynı şekilde yangın, sel, deprem gibi doğal afetlere maruz kalıp kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak için borç alma zorunda kalan kimselere de zekat verilir. Buna göre zekat bir bakıma felâkete uğrayan insanlar için sosyal güvence konumundadır.

Esasen kişi, her şeyden önce mümkünse borçlanmamaya, israftan sakınarak iktisatlı yaşamaya çalışmalıdır. Ancak hayatın zorunlulukları insanı borçlanmaya zorlamışsa, bu durumda da borcunu zamanında ödemeye gayret etmelidir. Zira Peygamberimiz (s.a.s.) ödeme niyetiyle borçlanan kimseye Allah'ın yardım edeceğini, buna karşılık telef etmek maksadıyla borçlanan kimseye de Allah'ın o malı telef edeceğini (Buhârî, "İstikrâz", 2) haber vermiştir.

6. Allah Yolunda Olanlar

Ayet-i kerimede (Tevbe, 9/60) zekat verilebilecek sınıflardan biri olarak yer alan, "Allah yolunda (olanlar)" kavramı, Allah'a yaklaştıran her türlü ameli kapsar. Bu anlamda hukukçuların çoğunluğuna göre, Allah yolunda cihat eden gazilerin bütün masrafları zekat malından karşılanabilir. Hatta bazılarınca Kur'an-ı Kerîm'i ezberlemeye çalışan yoksul öğrenciler ve ilim tahsil edenlere de bu bağlamda zekat verilebilir. Kısaca, "Allah yolunda olma"yı geniş anlamda yorumlayarak, Allah'ın rızasına uygun ve kamu yararına olan her türlü hizmet ve faaliyet için zekattan pay ayırmak mümkündür.

7. Yolcular

Kur'an-ı Kerîm'de "ibnü's-sebîl" olarak anılan yolcular, zekat verilecek sekiz sınıftan biridir. Bu kavram, yola çıkmış, bir süredir yolda olan, bir memleketten diğerine gidip kalan kimseler için kullanılır. Bu kişiler ister zengin ister fakir olsun, kaldığı yerde parası çalınır, kaybolur veya herhangi bir şekilde elinden çıkar da muhtaç duruma düşerlerse zekat malından kendilerine pay verilir.

Ancak her yolcu olan kimsenin zekat gibi ibadet sayılan bir yardımdan istifade etmesi söz konusu olmaz. Bu bakımdan genel anlamda İslam âlimleri yolcuların zekattan yararlanmaları için, yolculuğun ilim tahsil etmek veya hac ve benzeri bir ibadeti ifa etmek gibi meşru bir maksat için yapılması; yolcunun yolculuk esnasında kimseden borç alma imkânının kalmaması ve bulunduğu yerden evine

kavuşacak kadar paraya sahip olmaması gibi şartlar ileri sürmüşlerdir.

E. Zekatın Verilmeyeceği Yerler

Zekat, hak sahiplerine verilir. Şayet hak etmeyenlere zekat verilirse hem dinî yükümlülük yerine getirilmemiş, hem de zekattan beklenen bireysel, sosyal ve ekonomik amaçlar gerçekleşmemiş olur. Bu itibarla fıkıh kitaplarında, kimlere zekatın verilmeyeceği üzerinde durulmuştur. Zekatın verilmesinin caiz görülmediği söz konusu sınıflar şunlardır:

1. Ana, Baba, Eş ve Çocuklar

Bir kimse, zaten bakmakla yükümlü olduğu ana, baba, dede, nine, çocuk ve torun gibi usul ve fürûuna zekatını veremez. Aynı şekilde bir erkek hanımına, hanımı da fakir olan kocasına zekat veremez. Çünkü zekat verenin, verdiği zekattan hiçbir maddî karşılık beklememesi ve ondan yararlanmaması gerekir. Hâlbuki kişinin, fakir olan usul ve fürûuna zekat vermesi, nafaka borcundan kurtulmasına ve onlardan gelebilecek olan miras gibi maddî menfaatlerden yararlanmasına yol açabilir. Böyle bir durumda zekat verilen mal, fakire temlik edilmiş ve onun mülkiyetine geçirilmiş olmaz.

Usul ve fürûun dışındaki kardeş, amca, teyze, dayı, hala ve onların çocukları gibi akrabaya ise, fakir olmaları durumunda zekat verilebilir, hatta yukarıda da belirttiğimiz üzere zekat konusunda yakın akrabanın önceliği vardır.

2. Müslüman Olmayanlar

Esasen ibadet bir yükümlülük olduğu için, gayrimüslimlere, imanın temel esaslarına inanmayanlara ve dinden dönenlere yani mürtedlere zekat verilmez. Çünkü zekat ihtiyaç sahibi Müslümanların hakkıdır. Müslümanların zenginlerinden alınıp fakirlerine verilir. Gayrimüslimler ise, zekatla yükümlü değildir. Dolayısıyla toplanan zekatlardan yararlandırılmamaları da doğaldır.

Ancak Hz. Ömer'in zekatın verileceği yerleri belirleyen ayetteki "miskinler" tabirini, *"Bunlar Ehl-i kitabın fakirleridir"* şeklinde yorumlamasına dayanarak (İbn Ebî Şeybe, Musannef, "Zekat", 75) bazı fakihler zekatın, gerektiğinde zimmîlere yani Müslüman topraklarında yaşayan ve devlet tarafından can ve malları güvence altına alınan gayrimüslimlere de verilebileceğini ileri sürmüşlerdir.

3. Zenginler

Zenginler zekat vermekle yükümlüdürler. Sevgili Peygamberi-mizin, *"Zengine zekat (alması) helâl değildir."* (Ebû Dâvûd, "Zekat", 25), *"Zekat zenginlerden alınır, fakirlere verilir*" (Buhârî, "Zekat", 1) şeklindeki hadis-i şerifleri de bunu ifade etmektedir. Bu bakımdan aslî ihtiyaçlarından ve borcundan başka, "artıcı" özellikte olsun olmasın nisap miktarı mala sahip olan kimselere zekat verilemez.

4. Hz. Peygamber'in Yakınları

Hz. Peygamber kendi soyuna zekat verilmesini yasakladığı için Hâşimoğulları'na da zekat verilmez. Nitekim bir gün torunu Hasan zekat

hurmalarından birini alıp yemek istediği zaman Allah Rasûlü ona, *“Bırak, bırak! Zekat malını bizim yiyemeyeceğimizi bilmiyor musun?”* (Buhârî, “Zekat”, 57; Müslim, “Zekat”, 161) buyurmuştur. Ayrıca, zekatın Hz. Peygamber’e ve onun yakınlarına verilmeyeceğini bildiren başka hadisler de vardır. (Müslim, “Zekat”, 168; Nesâî, “Zekat”, 95)

Şüphesiz Hz. Peygamber’in zekat almayı bizzat kendisine ve yakınlarına yasaklamış olmasında birçok sebep ve hikmetin olduğunu söylemek mümkündür. Kendisini ve yakınlarını her türlü töhmet ve şaibeden uzak tutmak istemiş olması bunlardan birisi olarak zikredilebilir.

F. Zekat Verme Adabı

Kur’an-ı Kerîm’de başta zekat olmak üzere Allah rızası için yapılan her türlü hayır ve hasenatın önemi vurgulanırken; ifaları esnasında uyulması gereken birtakım adaptan da bahsedilmektedir. Zekatın adabını genel olarak şu başlıklar hâlinde toplamak mümkündür:

1. Helâl Kazançtan Vermek

Zekat ve diğer malî ibadetlerin kabul olması, ancak helâl kazançtan verilmeleriyle mümkün olur. Haram olan şeyler dinimizce mal sayılmadığı için onlarla hayır hasenat da yapılamaz. Yüce Allah ancak hoş ve temiz olanı, helâl olarak elde edilen kazançtan yapılan infakı kabul eder. Bu bakımdan Kur’an-ı Kerîm’de peygamberlere ve müminlere helâl yoldan kazanmaları ve helâl olan nimetlerden yemeleri emredilmiş; Allah’a kulluğun da temiz gıdalar yemekle yapılabileceği vurgulanmıştır:

“Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyiniz ve iyi ameller işleyiniz. Şüphesiz ben, sizin yaptığınız şeyleri tamamen bilirim “ (Mü’minûn, 23/51); *“Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah’a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıktan iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah’a şükredin. “* (Bakara, 2/172)

Peygamberimiz (s.a.s.) helâl rızkın ibadetlerin kabul olmasında çok önemli bir faktör olduğuna şöyle dikkat çekmişlerdir:

“Bir kimse Allah yolunda uzun seferler yapar. Saçı başı dağınık, toza toprağa bulanmış vaziyette ellerini gökyüzüne açarak: Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! diye dua eder. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır. Haramla beslenmiştir. Böyle birinin duası nasıl kabul edilir!” (Müslim, “Zekat”, 65)

Bu itibarla, Yüce Allah ancak helâl kazançtan verilen zekat ve sadakaları kabul etmektedir. Peygamberimizin ifade ettiğine göre, kişinin helâl olarak verdiği sadaka bir hurma tanesi kadar bile olsa, Allah katında o, bir dağ gibi veya ondan daha büyük oluncaya kadar artırılır ve ödüllendirilir. (Müslim, “Zekat”, 63-64) Yaptığı bu hayır da kıyamet gününde mizanda ağırlık bakımında dağ kadar mal tasaddukta bulunmuş gibi değerlendirilir. Nasıl ki, ekilen bir tohumdan bir başak ve ondan da yüz, hatta yedi yüz dane oluyorsa, verilen sadakaların sevabı da yedi yüz ve hatta daha fazlasıyla arttırılır. (Bakara, 2/261)

Haram yollardan edinilmiş olan mal ya da servetten yapılan infakta ise, bunların hiçbirisi söz konusu olmaz. Zira İslam’da asli ve tabii kazanç yolu

emektir. Bu bakımdan Müslüman insan çalışmaksızın başkalarının sırtından veya gayri meşru yollardan kazanç elde etmekten şiddetle sakınmalı; kazancının nereden ve nasıl geldiğine dikkat etmeli, kazancı temiz olmalı; hem kendini hem de aile fertlerini helâl gıda ile beslemelidir. Ayrıca Allah yolunda harcayacağı para da temiz bir şekilde kazanılmış olmalıdır. Çünkü haram yollardan kazanılmış mal ya da servetin hayrı olmayacağı gibi, böyle bir parayla verilen zekat ve sadakalar da kabul edilmez.

2. Sevilen Değerli Maldan İnfak Etmek

Seven, sevdiği uğruna sahip olduğu en güzel şeyleri vermek ister. Nimeti veren Yüce Allah olunca, O'nun yolunda en nezih ve değerli olanları harcamak mümin olmanın bir gereğidir. Kur'an-ı Kerîm'de bu hususa şöyle değinilmiştir.

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir." (Âl-i İmrân, 3/92).

Şüphesiz nimetin gerçek sahibi Allah'tır. İnsan ise elindeki her türlü maddî varlığın ancak emanetçisidir. Yüce Allah insana temiz rızıklar vermiş, helâl ve güzel olanın dışında infak edilen malları kabul etmeyeceğini beyan etmiştir. Kıyıda köşede kalmış, eskimiş, kendisine ihtiyaç duyulmayan, belki de atılacak bir mal zekat olarak verildiğinde, şüphesiz hiç kimse bunu gönül rızasıyla almayacak; belki ihtiyacı olduğu için zorunlu olarak kabul edecektir. Böyle yapmakla kişi zekat yükümlülüğünü yerine getirmiş olacağını düşünebilir. Ancak ibadetlerin arka planında Allah'ın rızasını kazanma arzusu olması gerektiği düşünüldüğünde, bu davranışla arzulananın kazanılacağını söylemek pek mümkün değildir. Çünkü diğer bir ayette de Allah yolunda kazancın güzel olanının infak edilmesi istenmektedir:

"Ey iman edenler kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olamayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki, Allah her bakımdan zengindir. Övülmeye layıktır." (Bakara, 2/267)

Bu ayet-i kerimenin nüzul sebebi ile ilgili olarak şu olay nakledilmektedir: Medineli Müslümanlar hurma toplama zamanı gelince taze olan hurma salkımlarını toplayıp Peygamberin mescidindeki iki direk arasında bulunan ipe asar ve ihtiyacı olan muhacirler de bunları alarak yerlerdi. Bu durum böyle devam edip giderken, Ensardan bazıları hurmaların çokluğuna bakarak bozuk hurma salkımlarını da getirerek iyilerin arasına asmaya başladı. Bunun üzerine onları ikaz eden yukarıdaki ayet nazil oldu. (İbn Mâce, "Zekat", 19)

Kişi, hoşuna gitmeyen şeyleri infak ederken insanları aldatsa bile Allah'ı aldatamayacağını bilmelidir. Çünkü insanlar her ne kadar O'nu görmese de O, her zaman kullarını murakabe etmekte, yaptıklarını görüp, bilmektedir. O, kişinin gizlediği veya açığa çıkardığı, gönlünden geçirdiği her şeyden haberdardır. (En'âm, 6/103; Mülk, 67/13)

Unutulmamalıdır ki, sahabe-i kiramı yücelten en güzel davranışlarından biri de sevdikleri mallarını tereddüt etmeden Allah yolunda harcamalarıydı. Medineli Müslümanların en zenginlerinden Ebu Talha da bunlardan biri idi. Bu zatın Mescid-i Nebi'nin karşısında çok değer verdiği bir hurma bahçesi vardı. Sevgili

Peygamberimiz her zaman o bahçeye uğrar, bahçenin tatlı su kaynağından içerdi. "*Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz*" (Âl-i İmrân, 3/92) ayeti inince, Ebû Talha, Peygamberimize gelerek en sevgili malı olan bu bahçesini, Allah katında kendisine azık olmasını ümit ederek bağışlamak istediğini söyledi. Peygamberimiz onu taltif ederek, *"Evet, senin bu bahçenin çok güzel, kârlı ve verimli bir arazi olduğunu işittim. Ancak ben bunu akrabalarına dağıtmanı istiyorum"* buyurdu. Ebû Talha da, bunun üzerine o bahçesini ihtiyaç sahibi akrabaları arasında paylaştırdı. (Buhârî, "Zekat", 44; Müslim, "Zekat", 14)

Yine ashaptan Zeyd b. Hârise bu ayet nazil olunca, en değerli malı olan safkan atını sadaka olarak vermek istedi. Peygamberimiz bu bağışı kabul etti ama başkalarına değil, Zeyd'in kendi oğlu Üsâme'ye verdi. Zeyd bundan üzüntü duyar gibi olduysa da, Peygamberimiz, *"Allah bu sadakanı kesinlikle kabul etti"* diyerek onu rahatlattı. (Taberî, *Tefsîr*, VI, 592)

Aynı şekilde Hz. Ömer de Hayber'de kendisine düşen arazinin çok değerli olduğunu, şimdiye kadar hiç böyle değerli bir mala sahip olmadığını Peygamberimize söyleyerek, bu malı nasıl kullanacağına dair tavsiyesini istediğinde, Peygamberimiz ona arazinin aslını elinde tutup, ürününü Allah yolunda vakfetmesini önerdi ve Hz. Ömer de denileni aynen yaptı. (Buhârî, "Şurût", 19; Müslim, "Vasiyye", 15)

3. İnfakta Acele Etmek

Dünya hayatı gelip geçicidir. Oysa insanın bitmek tükenmek bilmeyen birtakım arzu ve hevesleri vardır. İnsan kendisini dünyanın geçici arzularına kaptırırsa, âhiret için hazırlık yapmak gereğine inansa bile, henüz önünde uzun bir süre bulunduğunu sanıp, yaratılış amacına ilişkin görevlerini ileriye erteleme gibi bir yanılgıya düşebilir. Ölüm gerçeği ile yüz yüze geldiğinde ise, kendisine ek süre verilmesi için yalvarır. Ama sınav süresi bitmiş, artık sıra değerlendirmeye gelmiştir. Zekat ibadetinin zamanında eda edilmeyip ertelenmesi de böyle bir tehlike doğurabilir. Ayrıca zamanında ödenmeyen zekat ve sadakalar muhtaçlar için anlamını yitirmiş de olabilir. Bu bakımdan Yüce Allah varlıklı kullarını uyararak vazifelerini zamanında yapmalarını kendilerinden istemektedir:

"Herhangi birinize ölüm gelip de, 'Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!' demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın. Allah, eceli geldiğinde hiçbir kimseyi asla ertelemez. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır." (Münâfikûn, 63/10-11)

Sevgili Peygamberimiz her konuda olduğu gibi infak mevzuunda da ashabını en güzel şekilde yetiştirmiş ve onları dünyanın en cömert insanları hâline getirmişti. Gönüllerine bu sevda nakşolunan kerim insanlardan birisi, infakın en güzel ve kazançlı şeklini sormak için Efendimize gelmişti. "Ey Allah'ın Resûlü! Hangi sadakanın sevabı daha büyüktür?" diye sordu. Peygamber Efendimiz: "*Sıhhatin yerindeyken, mala düşkünken, fakir düşmekten endişe etmekteyken ve zengin olmayı düşlerken verdiğin sadakanın sevabı daha büyüktür. Bu işi can boğaza gelip de; 'Falana şu kadar, filana bu kadar.' (diye miras dağıtma) zamanına bırakma! Zaten o mal, artık vârislerden şunun veya bunun olmuştur."* (Müslim, "Zekat", 92) buyurarak sıkıntılı anlarda veya mala düşkün olunan zamanlarda verilen

sadakanın, rahat ve bolluk zamanlarında, gelecek endişesi yokken verilenden daha kıymetli olduğunu ifade etmiştir.

Peygamberimiz diğer bir hadislerinde de, ashabına cömert olmayı ve sıkıntı duymadan gönül rahatlığı ile mallarını vermeyi öğretmiş, *"İnfak et, bol bol ver, malını sayıp durma! Böyle yaparsan Allah da sana karşı nimetini sayıp esirger. Paranı çömlekte saklama, Allah da senden saklar."* (Müslim, "Zekat", 88) buyurmuştur. Demek ki, kesenin ağzını sıkı sıkı bağlamak yani eli sıkı olmak, Yüce Allah'ın da kişiye verdiği nimet ve ikramları esirgemesine sebep olacaktır.

O hâlde iyilik ve yardımda bulunacak kişinin bunu zamanında yapması, infak fırsatını kaçırmaması gerekir. Zira zamanı geçirilerek yapılan yardım, ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Bu nedenle varlıklı kişi, "Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz" dedirtmemeli, vakti geldiğinde ihtiyaç sahiplerine bir an önce zekatını vermelidir.

4. Sağ Elin Verdiğini Sol Elden Gizlemek

Müslüman insan, verdiği zekat, sadaka ve yaptığı hayır hasenatıyla mümkün mertebe riyadan kaçınmaya çalışır. Zira riya ve gösteriş, bütün amellerin sevabını yok eder. Gizli olarak yapılan infak ise, kişinin başkasına karşı büyüklenmesine veya bağışta bulunduğu insanın ona karşı eziklik duymasına engel olur. Böylelikle gizli olarak yapılan infakta fakirlerin şeref ve haysiyetleri de korunmuş olur. Çünkü iffet sahibi muhtaçlar başkalarına el açarak kendilerini toplumda dilenci konumuna düşürmek istemezler. Gizlice hayırda bulunmak konusunda Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

"*Gizli verilen sadaka, Rabbin gazabını söndürür."* (Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 421; *Kenzü'l-Ummâl*, XV, 916, hadis no. 43581)

Kur'an-ı Kerîm'de gizli olarak yapılan infakın açıktan yapılandan daha üstün olduğuna şöyle dikkat çekilmektedir:

"*Sadakaları açıktan verirseniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da kefaret olur."* (Bakara, 2/271)

Çünkü kişi gizli olarak yaptığı infak ile hiç kimsenin değil, sadece malı kendisine veren Allah'ın rızasını kazanmayı umar ve O'nun vereceği karşılığı bekler.

Peygamberimiz (s.a.s.) de sadakalarını gizli olarak veren müminleri, Yüce Allah'ın kıyamet gününde güneşin şiddetli sıcağından koruyacağını şöyle müjdelemektedir:

"*Allah'ın rahmet gölgesinden başka bir gölgenin bulunmayacağı bir günde yedi sınıf kimseyi Allah Teala rahmetinde gölgelendirecektir. ...(Bunlardan birisi de) sağ elinin verdiği sadakadan, sol elinin haberi olmayacak şekilde gizliliğe dikkat eden(dir)..."* (Buhârî, "Zekat", 16; Müslim, "Zekat", 91)

Zaten Allah Rasûlü, yaptığı iyiliği başa kakarak karşısındakini minnet altında tutmaya çalışan kimse ile Rabbimizin kıyamet günü konuşmayacağını, ona bakmayacağını ve onu arındırmayacağını haber vermektedir. (Müslim, "Îmân", 171)

Şüphesiz verdiği zekat ve sadakayı başkalarına duyuran ya da gösteren kişi,

riyaya düşme, insanların övgüsüne mazhar olarak kibirlenme ve kendini üstün görme riskiyle karşı karşıyadır. Hayrı gizliden yapmak, bütün bu kötü duygulardan kişiyi koruyacaktır. Bu bakımdan ruh dünyalarını geliştiren olgun insanlar, sadakalarını verirken fakire bile kimliklerini bildirmemeğe gayret etmişler, ya sadaka taşlarına koyarak ya da muhtaç olanların yolunun üstüne, kapısının altına yardım bırakarak kendilerini göstermemeğe çalışmışlardır. Bazen de başkalarını aracı kılarak kendilerini gizlemeye özen göstermişlerdir.

Şurası bir gerçektir ki, insan sadakasını gizlemekle başkalarının övgü ve hayranlığından mahrum kalır. Bu durum nefse ağır gelse de sevabın artmasına vesiledir. Kur'an-ı Kerîm'de Allah rızasını kazanmak umuduyla ve kalben mutmain bir biçimde mallarını O'nun yolunda harcayanların durumu, yüksekçe bir yerdeki güzel bir bahçeye benzetilmektedir. Öyle ki, bol yağmur alınca iki kat ürün veren bu verimli bahçe, yağmurun çiselemesiyle bile fazla miktarda mahsul verebilir. Allah rızasını aramaksızın mallarını başkalarına duyurarak gösteriş için infak edenler ise, kıyamet gününde amellerinin boşa çıktığını görürler. (Bakara, 2/265)

5. Özendirici Olacaksa Açıktan Vermek

İnfakın her ne kadar gizli yapılması daha iyi görülmekte ise de, açıktan yapıldığı takdirde halkın kendisine uyması, örnek alması, böylece zekat ve sadakalarını vererek fakirlerin faydalanmalarını sağlaması söz konusu ise, kişi göstererek bağışta bulunabilir. Zira açıktan zekat ve sadaka vermekle halk bu sosyal sorumluluğu yerine getirmeye teşvik edilir ve "falan zekatını veriyor, ben niçin vermeyeyim" diye gayrete gelebilir. Böylece Allah'ın emri yerine getirilmekle muhtaçlar da sevindirilmiş olur. Nitekim ayetteki, *"sadakalarınızı açıkça verirseniz ne güzel"* (Bakara, 2/271) ifadesiyle bu durum övülmüştür. Dolayısıyla dilenciliği alışkanlık hâline getirmemiş, gerçekten muhtaç olan bir kişi, halkın huzurunda varlıklı bir kimseden zekat ya da sadaka istediğinde, o kişi yardımda bulunmalı, "açıktan vermek riya olur" endişesiyle vermemezlik etmemelidir. Nitekim *"Sakın isteyeni azarlama!"* (Duhâ, 93/10) ayeti de bunu teyit etmektedir. Şüphesiz bu durumda da riyadan uzak kalmak şartı önem arz etmektedir. Aynı şekilde diğer ayetlerde Allah'ın verdiği rızıktan gizli ve açıktan infak edenler için korku ve hüzün olmayacağı (Bakara, 2/274), kendilerine verilen rızıktan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) harcamada bulunanların asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilecekleri (Fâtır, 35/29) de bildirilmektedir.

Özetle infak hususunda insan her iki yöntemi de iyice düşünmeli, en uygun olanı tercih edip uygulamalıdır. Zira açıktan veya gizli olarak infak etmenin hangisinin maslahata daha uygun olacağı kişiden kişiye ya da ortamdan ortama değişmektedir. *"Onların mallarından zekat al"* (Tevbe, 9/103) ayet-i kerimesi de farz olan zekatın gizli olmaktan ziyade açıktan verilebileceğine işaret etmektedir. Bu nedenle bir hadis-i şerifte toplumda örnek konumdaki bir kimsenin açıktan sadaka vermesinin, gizli olarak vermesinden daha faziletli olduğu (Beyhakî, "Şuabü'l-Îmân", 5/376, hadis no: 7012) ifade edilmiştir.

6. Verirken İnsanları İncitmemek

Muhtaçlara yardım etmek, din kardeşliğinin, hatta insanlığın bir gereğidir. Müminin en önemli özelliklerinden biri de yardımseverliktir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “*Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu yalnız bırakmaz. Bir kimse Müslüman kardeşinin ihtiyacını karşılarsa, Allah da ona yardım eder. Bir kimse bir Müslüman’ın sıkıntısını giderirse, Allah da kıyamet günü onun sıkıntılarından birini giderir. Bir kimse din kardeşinin ayıbını örterse, Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter.*” (Buhârî, “Mezâlim”, 3; Müslim, “Birr”, 58) buyurarak, Müslüman’ın çevresine ve mümin kardeşlerine karşı sorumluluğunu hatırlatmıştır.

İşte böylesi bir sorumluluk bilinciyle hareket eden varlıklı mümin, infakta bulunurken son derece dikkatli davranır; zekat verdiği kişilerin izzeti nefislerini rencide etmez, gönüllerini incitmez. Bakara suresinde bu temel ahlakî ilkeler şöyle hatırlatılmaktadır:

“*Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kakmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab’leri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de”* (Bakara, 2/262)

“Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır.” (Bakara, 2/263)

“Ey iman edenler! Allah’a ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiç bir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.” (Bakara, 2/264)

Yukarıda mealleri verilen ayetlerden anlaşılmaktadır ki, zekat ve sadakaların kabul edilmesi için yardımda bulunulacak kişilere minnet ve eziyet edilmemesi gerekir. Minnet, kişinin “şunu verdim, bunu verdim” diye her yerde verdiği sadakasını konuşması, yaptığı iyiliği başa kakması, zekat veya sadaka verdiği insandan menfaat elde etmeye çalışması, ona karşı kibirlenmesidir. Eza ise, zekat ya da sadaka verdiği insanı fakirlikle ayıplamak, onu küçümsemek ve ona ağır söz söyleyerek incitmektir.

Bu nedenle gönlü imanla aydınlanmış gerçek müminler infakta bulundukları kimselere eziyet ederek ya da iyiliklerini durmadan hatırlatarak kazandıkları sevapları boşa çıkarmazlar. Fakirlerin gönüllerini alıcı güzel bir söz söylemenin ve kusurlarını bağışlamanın, onları incitici ve onurlarını kırıcı bir iyilikten daha hayırlı olduğunu (Bakara, 2/263) asla unutmazlar. Onlara karşı son derece nazik ve kibar davranırlar. *“…Biz size sırf Allah’ın rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür istemiyoruz.”* (İnsân, 76/9) diyerek yaptıkları iyiliğin karşılığını sadece Yüce Allah’tan beklerler.

Kur’an’da zekatın fakir ve muhtaçların bir hakkı olduğunun (bkz. Zâriyât, 51/19) vurgulanmasının nedenlerinden biri de zekat alanın rencide edilmesini, verenin de bundan dolayı övünmesini engellemektir. Çünkü zengin verdiği zekat ve sadaka ile Allah’ın hakkını fakire teslim etmekte, fakir de rızkını Allah’tan almaktadır. Zira varlıklı kimse malda vekil konumundadır. Diğer bir ifadeyle kendisine verilen malın belli bir miktarını karşı tarafa ödenmek üzere ulaştıran

aracı gibidir. Onun yaptığı, sadece emaneti sahiplerine ulaştırmaktan ibarettir. Durumu bu şekilde kavrayan varlıklı kişi, muhtaç durumda olanlara yaptığı infakı asla başa kakmaz, bu mali desteğinden dolayı onlara minnet ve eziyette bulunmaz.

Verdikleri ile karşıdakini hırpalayan kimse şunu düşünmelidir: Şüphesiz Allah rızkı herkese eşit verebilirdi. Ancak bir kısım insanlara daha fazla vermekle onları mal ile imtihan etmekte, cömertliklerini sınamaktadır. Dilerse fakirleri insanın hayal bile edemediği şekilde rızıklandırır; hatta onları, kendilerini hırpalayanlara zekat verebilecek konuma da yükseltebilir. Kaldı ki, bugün zenginin sahip olduğu mal varlığı, yarın yok olup gidebilir. Mülk Allah'ındır. Bu sebeple Şeyh Sâdî der ki; *"Birisine iyilik ettiğin zaman; "Ben efendiyim, beyim; o bana muhtaçtır!" diye kendini büyük görme! Zaman, o muhtaç kimseyi vurmuş deme! Zira vuran kılıç henüz kınına girmemiştir; mümkündür ki o kılıç bir gün seni de biçer."* (Şeyh Sâdî Şirazî, *Bostan*, s. 58)

Mevlânâ da yoksullara karşı gönül kırıcı sözler söylememeleri yolunda varlıklı kişileri şöyle uyarmaktadır:

"Cömertlik, yoksul gibi, yoksullara muhtaçtır. Cilalı ve tozsuz ayna arayan güzeller gibi, cömertlik de yoksul ve zayıf kişileri arar. Güzellerin yüzü ayna ile güzelleşir. Onlar aynaya bakıp bezenirler. İhsan ve keremin yüzü de yoksula bakmakla görünür… Madem ki yoksul, cömertliğin aynasıdır, iyi bil ki ağızdan çıkan nefes aynayı buğulandırır" (Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 226, beyit no: 2740-2745)

Yani, yoksul kişi nasıl cömertlik ve iyiliğe muhtaç ise, cömertlik ve iyilik de yoksul kişiye muhtaçtır. Güzeller, güzelliklerini seyretmek için nasıl tozsuz, passız, parlak bir ayna ararlarsa, cömertlik de yoksulları, zayıfları öylece aramaktadır. O hâlde sakın yoksullara karşı gönül kırıcı sözler söyleme ki onları incitmeyesin, gönül aynalarını buğulandırmayasın.

Tarih boyunca bu bilinç ve duyarlılığa sahip olan kâmil insanlar, zekat ve sadaka verdikleri zaman kendilerini fakirlerin yerine koyar, mütevazı bir şekilde karşılarına geçer, onlara zekat ve sadakalarını kabul etmeleri için istirhamda bulunurlardı. Zekatı avucunun içerisinde fakire uzatırken, fakirin elinin üstte, kendi elinin ise aşağıda olmasına özen gösterirlerdi. Çünkü onlar Yüce Allah'ın, kıyamet gününde konuşmayacağı, yüzlerine bakmayacağı ve kendilerini temize çıkarmayacağı üç sınıf insandan birinin de yaptığı iyiliği başa kakan kimseler olduğunu (Müslim, "Îmân", 171; Ayrıca bkz. Nesâî, Büyû', 5) biliyorlardı.

Kısaca ifade etmek gerekirse, zekat dinî bir yükümlülüktür. Onun, dinin belirlediği yerlere sarf edilmesi bir lütuf değil, temel dinî görevlerden birinin ifasıdır. Bu nedenle zekat sorumluluğunu yerine getirirken söz konusu muhtaç kişiler incitilmemeli, onurları rencide edilmemelidir. Malın helâlinden ve kalitelisinden verilmeli; verirken "Acaba Rabbim bunu kabul eder mi?" endişesi taşımalı; verdikten sonra da iyiliği başa kakmamalı; her türlü gösteriş ve riyadan uzak durulmalıdır.

G. Zekat Vermeyenlerin Akibeti

Yüce Rabbimize karşı şükretmemizi gerektiren nimetler o kadar çoktur ki,

ömrümüz boyunca bunları saymaya çalışsak bitiremeyiz. Bu konuda Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: *"O, İstediğiniz şeylerin hepsinden size verdi. Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Şüphesiz insan çok zalimdir, çok nankördür."* (İbrahim,14/34)

Mikro varlıklardan makro varlıklara kadar hizmetimize verilmiş olan küçük büyük, canlı cansız her şey Rabbimize şükretmemizi gerektirmektedir. (Bkz. Bakara, 2/172; A'râf, 7/10; Enfâl, 8/26; Nahl, 16/114; Yâsîn, 36/73). Ancak, yukarıda meali verilen ayet-i kerimede de ifade edildiği gibi ikram edilen bütün bu nimetlere rağmen *"insan çok zalim ve çok nankör"* olabilmekte, Rabbini tanımamakta, O'nu unutmakta, ya da O'nun emrettiği istikamette yaşamayarak O'na karşı gelebilmektedir. Bunun sonunda ise, dünya ve âhirette kaybedenlerden olmaktadır.

Şurası bir gerçektir ki, şükür nimetin devamına; küfür yani nankörlük ise nimetin zevaline, yok olmasına sebep olur: *"Andolsun şükrederseniz nimetimi artırım. Nankörlük ederseniz azabım çok şiddetlidir."* (İbrahim, 14/7) ayet-i kerimesi, bunu açıkça ifade etmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'in değişik sure ve ayetlerinden geçmişte kimi toplum ya da kavimlerin Yüce Allah'ı tanımayıp, nimetlere nankörlük ettiklerinden dolayı ellerindekini kaybettiklerini ve ilahî cezaya uğradıklarını öğrenmekteyiz:

"Allah şöyle bir memleketi misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırabını tattırdı." (Nahl, 16/112)

"Andolsun, Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir. Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların bahçelerini ekşi meyveli ağaçlar, acı ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik. Nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onları işte böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörleri cezalandırırız." (Sebe, 34/15-17)

"Onlara şu iki adamı örnek ver: Onlardan birine iki üzüm bağı vermiş, bağların çevresini hurmalarla donatmış, ikisinin arasına da bir ekinlik koymuştuk.

Her iki bağ da meyvelerini vermiş ve ürünlerinden hiçbir şeyi eksik bırakmamıştı. Bu iki bağın arasından bir de nehir fışkırtmıştık.

Derken onun büyük bir serveti oldu. Arkadaşıyla konuşurken ona dedi ki: "Benim malım seninkinden daha çok. Adamlardan yana da senden daha üstünüm."

Derken kendine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: "Bunun sonsuza değin yok olacağını sanmıyorum. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Rabbime döndürülsem bile andolsun bundan daha iyi bir sonuç bulurum."

Arkadaşı ona cevap vererek dedi ki: "Seni topraktan, sonra bir damla döl suyundan yaratan, sonra da seni (eksiksiz) bir insan şeklinde düzenleyen Allah'ı inkâr mı ediyorsun?"

"Fakat O Allah benim Rabbimdir. Ben Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam."

"Bağına girdiğinde 'Mâşaallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır' deseydin ya!.. Eğer benim malımı ve çocuklarımı kendininkilerden daha az görüyorsan, belki Rabbim bana, senin

bağından daha iyisini verir. Seninkinin üzerine de gökten bir afet indirir de bağ kupkuru ve yalçın bir toprak hâline geliverir. Ya da suyu çekiliverir de (bırak bir daha bulmayı) artık onu arayamazsın bile."

Derken bütün serveti helak edildi. (Yıkılmış) çardakları üzerine çökmüş hâldeki bağına yaptığı harcamalar karşısında ellerini ovuşturuyor ve şöyle diyordu: "Keşke Rabbime hiçbir kimseyi ortak koşmasaydım..."

Onun, Allah'tan başka kendisine yardım edebilecek kimseleri yoktu. Kendi kendini kurtaracak güçte de değildi" (Kehf, 18/32-43)

Yine Kur'an-ı Kerîm'de kendisine verilen geçici mal ile kibirlenip şımaran, ahireti unutarak nimete şükretmeyen Karun'un başına gelenler şöyle haber verilmektedir:

"Şüphesiz Kârûn, Mûsâ'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: "Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez. Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez." Kârûn, "Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir" dedi. O, Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helak etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz (Çünkü Allah hepsini bilir). Kârûn, zineti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler, "Keşke Kârûn'a verilen (servet) gibi bizim de (servetimiz) olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir" dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, "Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur" dediler. Sonunda onu da, sarayını da yerin dibine batırdık. Allah'a karşı ona yardım edebilecek adamları da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi! Daha dün onun yerinde olmayı arzu edenler, "Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızkı bol verir ve (dilediğine) kısarmış. Allah, bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Demek ki kâfirler iflah olmayacak" demeye başladılar. İşte ahiret yurdu. Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmayanlara has kılarız. Sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır. Kim bir iyilik getirirse, ona bundan daha hayırlısı vardır. Kim de bir kötülük getirirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar." (Kasas, 28/ 76-84)

Sevgili Peygamberimiz geçmişte İsrâiloğullarından üç kişinin başına gelenleri anlattığı bir hadisinde, malının zekatını vermeyenlerin bir gün zekat veremeyecek kadar yoksul hâle düşmekle cezalandırılabilecekleri uyarısında bulunmaktadır:

İsrâiloğulları arasında biri ala tenli (abras), biri kel, biri de kör üç kişi vardı. Allah Teala onları sınamak istedi ve kendilerine bir melek gönderdi. Melek ala tenliye gelerek, "En çok istediğin şey nedir?" diye sordu. Ala tenli: "Güzel bir renk, güzel bir ten ve insanların iğrendiği şu hâlin benden giderilmesi" cevabını verdi. Melek onu sıvazladı ve ala tenliliği yok oldu, rengi güzelleşti. Melek bu defa: "En çok sahip olmak istediğin mal nedir?" dedi. Adam: "Deve" dedi. Ona on

aylık gebe bir deve verildi. Melek: “Allah sana bu deveyi bereketli kılsın!” diye dua ederek onun yanından ayrıldı.

Sonra melek, kel olan adama gelerek: “En çok istediğin şey nedir?” dedi. Kel: “Güzel bir saç ve insanları benden uzaklaştıran şu kelliğin giderilmesi” diye cevap verdi. Melek onu sıvazladı, kelliği kayboldu. Kendisine gür ve güzel bir saç verildi. Melek sordu: “En çok sahip olmak istediğin mal nedir?” Adam, “Sığır” dedi. Ona da gebe bir inek verildi. Melek, “Allah sana bunu bereketli kılsın!” diye dua ettikten sonra körün yanına uğradı.

Kör adama, “En çok istediğin şey nedir?” diye soran melek, “Allah’ın gözlerimi iade etmesini ve insanları görmeyi çok istiyorum” cevabını aldı. Melek onu da sıvazladı. Allah adamın gözlerinin tekrar görmesini sağladı. Bu defa melek, “En çok sahip olmak istediğin şey nedir?” dedi. O da, “Koyun” diye cevapladı. Bunun üzerine ona üremeye müsait gebe bir koyun verildi. Derken deve ve sığır yavruladı, koyun kuzuladı. Neticede birinin vadi dolusu develeri, diğerinin vadi dolusu sığırları, ötekinin de vadi dolusu koyun sürüsü oldu.

Daha sonra melek ala tenliye, onun eski hâlini andıran bir kılıkla geldi ve “Fakirim, yoluma devam edecek imkânım yok. Gitmek istediğim yere önce Allah’ın sonra senin yardımınla ulaşabilirim. Rengini ve cildini güzelleştiren Allah aşkına, senden yolculuğumu tamamlayabileceğim bir deve istiyorum” dedi. Adam: “Mal verilecek çok yer var” dedi. Melek, “Ben seni tanıyor gibiyim. Sen insanların kendisinden iğrendikleri, fakirken Allah’ın zengin ettiği ala tenli adam değil misin?” dedi. Adam: “(Hayır!) Bana bu mal atalarımdan miras kaldı” deyince, melek, “Eğer yalan söylüyorsan, Allah seni eski hâline çevirsin” dedi.

Sonra melek, kel adamın eski kılığına girip onun yanına geldi. Ona da abraşa söylediklerini söyledi. Kel de abraş gibi cevap verdi. Melek ona da: “Yalan söylüyorsan, Allah seni eski hâline çevirsin!” dedi.

Körün kılığına girip bu defa da onun yanına giden melek, “Fakir ve yolcuyum. Yoluma devam edecek imkânım kalmadı. Bugün önce Allah’ın sonra senin yardımın sayesinde yoluma devam edebileceğim. Sana gözlerini geri veren Allah aşkına, senden bir koyun istiyorum ki, onunla yoluma devam edebileyim” dedi.

Bunun üzerine önceden görme özürlü olan kişi: “Ben gerçekten kördüm. Allah bana gözlerimi yeniden bahşetti. İstediğini al, istediğini bırak. Allah’a yemin ederim ki, bugün alacağın hiçbir şeyde sana zorluk çıkarmayacağım” cevabını verdi.

Melek, “Malın senin olsun. Bu, sizin için bir imtihandı. Allah senden razı oldu, arkadaşlarına ise gazaplandı” diyerek oradan ayrıldı. (Buhârî, “Enbiyâ”, 51; Müslim, “Zühd”, 10)

Şurası bir gerçektir ki, malını Allah için harcayan kimseyi Cenab-ı Hak dünya hayatında gönül huzuruna, ahirette ise ebedi mutluluğa kavuşturacaktır. Çünkü Yüce Yaratıcı infak edene daha iyisini vereceğini bir kudsî hadiste şöyle beyan etmektedir. “*Ey kulum! Sen benim için ver ki, ben de sana vereyim*” (Buhârî, “Nafakât” 1; Müslim, “Zekat”, 36, 37)

Yüce Allah’ın ihsan ettiği maddî ve manevî nimetlerin şükrünü eda etmeyip, o nimetlere karşı nankörlük edenlerin ya da mal ve servetlerinden hak sahiplerinin hakkı olan zekatı vermeyenlerin uhrevi alemde karşılaşacakları acıklı durumu ise

Kur’an-ı Kerîm şöyle bildirmektedir:

“Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve ‘İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım biriktirip sakladıklarınızı!’ denilecek.” (Tevbe, 9/34-35)

“Allah’ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır! O kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Âl-i İmrân, 3/180)

Yukarıda mealleri verilen ayetlerde ifade edilen ve biriktirilip zekatı verilmeyen mal ya da serveti İslam âlimleri “kenz” olarak değerlendirmişlerdir. Zekatı verilen malı ise, hangi türden olursa olsun kenz saymamışlardır. Rivayete göre bu ayetler nazil olunca sahabeyi büyük bir korku sarmış, kenz olacağı endişesiyle kendilerinden sonra çocuklarına mal bırakamayacaklarını düşünmüşlerdir. Hz. Ömer bu sıkıntılı durumu Peygamberimize haber verince, Peygamberimiz, *“Allah zekatı, malınızdan geriye kalan kısmını temiz (helâl) kılmak için farz kılmıştır.”* buyurarak hem bu endişeyi gidermiş, hem de söz konusu ayetlerin doğru anlaşılmasını sağlamıştır. (Ebû Dâvûd, “Zekat”, 32)

Sevgili Peygamberimiz bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır: *“Sahibi tarafından zekat hakkı verilmeyen deve, (kıyamet günü) besili ve en güçlü kuvvetli hâli ile gelerek sahibine musallat olup tabanlarıyla onu çiğner. Zekatı verilmeyen davar da gayet semiz ve kuvvetli hâli ile gelerek sahibini tırnaklarıyla çiğner ve ona boynuzlarıyla vurur.”* Peygamberimiz devamla buyurdu ki, *“Bu hayvanların haklarından birisi de su başında sütlerinin sağılması, fakir ve yoldan geçenlere tasadduk edilmesidir. Sakın sizden hiç biriniz kıyamet gününde omzuna zekatını vermediği koyununu yüklenip avaz avaz bağırtarak veya ‘Muhammed’ diye yardım isteyerek bana gelmesin! Ben ona ‘Allah’ın hükmünden senin için hiçbir şey yapmaya muktedir değilim. Şüphesiz sana tebliğ ettim’ derim.”* (Buhârî, “Zekat”,3)

Nimetlerin şükrünü eda ederek mal ve servetlerinin zekatlarını verenler ise, dünyada da ahirette de böyle bir sıkıntı yaşamazlar, mutlu olurlar. Kur’an bu müjdeyi şöyle verir:

“Eğer şükreder ve iman ederseniz, Allah size niye azap etsin ki? Allah şükrün karşılığını verendir, hakkıyla bilendir.” (Nisâ, 4/147)

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Zekat, kişinin dünyada elde ettiği malı Allah yolunda sarf etmesini sağlayarak, onu ahiret yatırımına dönüştürür.
İşte asıl kazanç da budur!

İslam'ın beş temel esasından biri olan zekat, varlıklı kişinin isteğine bırakılmış gönüllü bir yardım değil, zenginin yerine getirmekle yükümlü olduğu malî bir görevdir. Zekat, dinin belirlediği miktarda ve nitelikte mala sahip olarak zengin sınıfına dahil olan kimsenin zimmetinde bulunan ve ihtiyaç sahiplerine ait olan bir hak, bir emanettir.

Zekat, her şeyden önce bir kulluk eylemidir. Kur'an ve sünnetin açık ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Rabbin varlıklı kuluna emri, dinin beş temel esasından biridir. Zekat, Allah'ın verdiği mal ve servete sunulan teşekkürdür. Kul, zekatını vermekle nimetin asıl sahibine karşı şükür borcunu ödemiş olur.

Zekat, fertleri mala karşı düşkünlük ve cimrilik hastalığından koruyup cömertlik erdemine kavuşturur; kulun gönlünü manevî kirlerden, servetini de ihtiyaç sahiplerinin haklarından arındırır. Varlıklı kişi zekat vermekle sadece gönül dünyasını olgunlaştırmakla kalmaz; aynı zamanda mal, mülk, makam ve servet sevgisinin gönlünü işgal etmesinden ve maddenin tahakkümünden de kurtularak dünya ve ahiret dengesini sağlamış olur.

Zekat, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan bir vasıtadır. İnfak ruhuna ve paylaşım ahlakına sahip olan müminler, sadece kendileri için yaşamaz, başkaları için de fedakârlıkta bulunurlar. Sahip oldukları mal varlığını gerek zorunlu olan zekatla, gerekse sadaka şeklindeki diğer gönüllü yardımlarla ihtiyaç sahibi mümin kardeşleriyle paylaşır, onlarla aralarında merhamet, muhabbet ve güven bağları kurarlar. Zira Müslüman, "Ben tok olayım, başkasının açlığı beni ilgilendirmez" diyemez. En yakınından başlamak üzere halkalar hâlinde genişleyen bir ilgi ile toplumun her kesiminde aç kalanların ıstırabını yüreğinde hisseder. Zekat sayesinde, İslam toplumunun varlıklı kesiminden yoksul kesimine doğru bir mal ve gelir transferi olduğu gibi, aynı zamanda bir sevgi ve saygı akışı sağlanır; alan ile veren arasında gönül köprüleri ve kalıcı dostluklar kurulur.

Zekat, fitre, sadaka ve vakıf gibi müesseseler işletilerek toplumda açlık, yoksulluk ve fakirlik problemine büyük oranda çözüm bulunabilir. Böylelikle farklı toplum kesimleri arasındaki nefret, kin, hırs, haset ve düşmanlık gibi olumsuz duygu ve düşüncelerin yerini, karşılıklı anlayış, sevgi, saygı, toplumsal huzur ve barış alır. Cinayet, yağmalama, hırsızlık, dilencilik gibi insan onurunu rencide eden birçok olumsuz tutum ve davranışın önüne geçilir. Mala ve cana karşı işlenen suçlar azalır. Böylece zekat yoluyla toplumda can, mal, nesil ve servet korunmuş olur.

Zekat; malı arındırıp bereketlendirir, serveti sadece zenginlerin elindeki bir güç olmaktan çıkarıp, fakir ve muhtaçların da istifadesine sunarak ihtiyaç sahiplerini sevindirdiği gibi; insanların alım güçlerini artırıp ekonomik hayatı canlandırır; dolayısıyla mal ve hizmet üretimini teşvik ederek istihdama olumlu katkı sağlar. Piyasadan çekilmiş olan mal ve serveti yeniden ekonomiye kazandırır.

İslam'da veren el alan elden daha hayırlıdır. Daha hayırlı bir konuma yükselmek isteyen her mümin, zekat bilinci sayesinde helâlinden çalışıp kazanmaya ve üretken olmaya gayret eder. Bu bakımdan zekat, fakir ve yoksulları hazır yiyiciliğe ve tembelliğe sevk etmez; bilakis çalışıp çabalamaya, kazanıp infak etmeye ve insanlık için faydalı birer mümin olmaya teşvik eder.

Bedenimiz nasıl Allah'a ait ise, sahip olduğumuz mal ve servetimiz de O'na

aittir. O, verdiği nimetleri kendi yolunda harcamamızı, helâlinden çalışıp kazanmamızı, israf ve gösteriş amaçlı tüketimden sakınmamızı ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmemizi emretmektedir.

Kısaca zekat, kişinin dünyada elde ettiği malı Allah yolunda sarf etmesini sağlayarak, onu ahiret yatırımına dönüştürür. İşte asıl kazanç da budur!

Kaynakça

AHMED B. HANBEL (241/855), *el-Müsned*, I-VI, trs.

AKAR, Muhlis; *Kur'an-ı Kerime Göre Toplumların Helak Oluş Sebepleri ve Şekilleri,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜSBE, İstanbul, 1986.

------, *Tüketim Ahlâkı ve İsraf,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008.

AKYÜZ, Vecdi, *Zekat*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.

AVDE, Hâlid Abdülkâdir, *et-Teşrîu'l-Mâlî fi'l-İslâm*, el-Mektebü'l-Mısrî el-Hadîs, Kahire trs.

BEŞER, Faruk, *İslam'da Sosyal Güvenlik,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

CHAPRA, M. Umer, *Islam and the Economic Challenge*, Islamic Foundation, United Kingdom, 1992.

DÖNDÜREN, Hamdi, *Delillerle İslam İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul trs.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî (275/889), *es-Sünen*, I-IV, Haz. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, el-Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul trs.

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm*, Kitâbü'l-Emvâl,* Thk. Dr. Muhammed el-İmâre, Dâru'ş-Şürûk, Beyrut, 1989.

EBÛ YÛSUF, *Kitâbü'l-Harac,* Beyrut 1302.

EBU'S-SUÛD, Mahmut, *İslami İktisadın Esasları*, (trc. Ali Özek), Fatih Matbaası, İstanbul, 1969.

ed-DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdurrahmân (255/868), *es-Sünen*, I-II, Thk. ve Thr. Fevvâz Ahmed Zümerlî-Hâlid es-Seb' el-Alîmî, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1987.

EKREM HAN, Muhammed, *İslam Ekonomisinin Temel Değerleri*, (trc. Ömer Dinçer), Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1988.

el-AMMÂRÎ, Ali Muhammed, *ez-Zekat Felsefetühâ ve Ahkâmühâ*, Râbıtatü'l-Âlemi'l-İslâmî, Mekke, 1406.

el-BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (458-1065), *Şuabü'l-Îmân*, I-VII, Thk. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1410.

…………., *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Mektebetü Dâri'l-Bâz, Mekke 1994.

el-BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail (256/869), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul 1979.

el-BUSAYRÎ, Şihâbüddin Ahmed, *İthâfü'l-Hıyera*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Dâru'l-Vatan, Riyad 1999.

el-HARCAVİ, Ali Ahmed, *Hikmetü't-Teşrî ve Felsefetüh*, Darul-Fikr, trs.

el-MÜTTAKÎ, Alâaddin Ali (975/1567), *Kenzü'l-Ummâl*, tsh. eş-Şeyh Bekrî Hayyânî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1989.

en-NECCAR, Ahmed, *İslam Ekonomisine Giriş*, (trc. Ramazan Nazlı), Hilal Yayınları, İstanbul, 1978.

en-NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), *es-Sünen*, I-IX, Haz. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1994.

ERKAL, Mehmet, *Zekat : Bilgi ve Uygulama*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2004.

ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.

es-SAN'ÂNÎ, Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef* (211/826), I-XI, Thk. Habîbürrahmân el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1403.

es-SERAHSÎ, *el-Mebsût*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2000.
et-TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed (360/970), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I-XXV, Thk. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul 1983.
et-TABERÎ, Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tefsîr (Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân)*, I-XXIV, thk. A. Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2000.
et-TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (279/892), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.
EZHERLİ, İsmail, *Zekat,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.
GALWASH, Ahmed, *İslam'ın Manevî Cephesi*, (trc. Ekmeleddin İhsan), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977.
GEÇİT, M. Salih, *Ekonomi ve İnanç*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2009.
HEYET, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
HUD, Muhammed Salih, *en-Nizâmü'l-Âlemî li'z-Zekat*, Riyâd, 1427/2006.
İbn EBÎ ŞEYBE (235/849), *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr*, I-VII, Thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409.
İbn HIBBÂN, Muhammed el-Büstî (354/965), *Sahîh*, I-XVIII, Thk. Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
İbn MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd (273/887), *es-Sünen*, I-II, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1994.
İlmihal, I-II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara trs.
İSMAİL, İbrahim Muhammed, *İslam ve Çağdaş Ekonomik Doktrinler*, (trc. Cemal Karaağaçlı), Fetih Yayınevi, İstanbul, 1973.
İZ, Mahir, *Din ve Cemiyet*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998.
KALLEK, Cengiz, "Müellefe-i Kulûb", *DİA*, XXXI, 475-476.
KARAKAŞ, Vehbi, *Niçin Zekat*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002.
KARAKOÇ, Sezai, *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1979.
KARDÂVÎ, Yûsuf, *Fıkhü'z-zekat,* I-II, Dârü'l-İrşad, Beyrut, 1969.
KHAN, M. Fahim, *Essays in Islamic Economics*, The Islamic Foundation, United Kingdom, 1995.
KOMİSYON, *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an ve Sünnet'te Zekat*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.
KUHEF, Muhammed Münzir, *el-İktisâdü'l-İslâmî*, trs.
MANNAN, M. A, *İslam Ekonomisi*, (trc. Bahri Zengin-Tevfik Ömeroğlu) Fikir Yayınları, İstanbul, 1980.
MEŞHUR, Nimet Abdullatif, *ez-Zekat el-Üsesü's-Şer'iyye ve'd-Devru'l İnmâî ve't-tevzîî'*, Beyrut, 1993.
MEVDÛDÎ, Ebu'l Alâ, *İslam'a ve Muasır Nizamlara Göre İktisat Prensipleri*, (trc. İhsan Toksarı), Nida Yayınevi, İstanbul, 1968.
MEVLÂNÂ Celâleddîn Rûmî (671/1273), *Mesnevî*, I-VI, Çev. Veled İzbudak, MEB Yayınları, İstanbul 1953.
MÜSLİM, İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî (261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, (*Nevevî Şerhi* ile birlikte), I-XIX, Haz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

ÖZEK, Ali - Hayrettin Karaman - M. Âkif Aydın - Mehmed Erkal, *İbadet ve Müessese Olarak Zekat*, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984.

ÖZEK, Ali, *Türkiye'de Zekat Potansiyeli*, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.

ÖZEL, Mustafa, *Müslüman ve Ekonomi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

PAKSU, Mehmet, *Açıklamalı İslâm İlmihali*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1998.

RAFİİ, Mustafa, *İslam'da Sosyal Düzen*, (trc.Batur, Ahsen), Fikir Yayınları, İstanbul, 1975.

SIDDIKİ, Muhammed Necatullah, *İslam Ekonomi Düşüncesi*, (Yaşar Kaplan), Bir Yayıncılık, İstanbul, 1984.

SIDDIKİ, Necatullah, *Role of the State in the Economy*, The Islamic Foundation, United Kingdom, 1996.

SIDDIKİ, Selim. A, *İslam Devletinde Mali yapı*, (trc. Rasim Özdenören), Fikir Yayınları, İstanbul, 1972.

ŞENTÜRK, M. Hikmet, *Soru ve Cevaplarla Zekat*, Rehber Yayınları, İstanbul, 2006.

ŞEYH SÂDÎ ŞİRAZİ, *Bostan*, trc. Kilisli Rifat Bilge, Kitapçılık ve Kâğıtçılık Tic. Ltd. Şti. İstanbul, 1958.

ŞİMŞEK, Ümit, *Ayetlerde Zekat*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2006.

YAVUZ, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekat Müessesesi,* Feyiz Yayınları, İstanbul, 1972.

YAZGAN, Turan, *Sosyal Güvenlik Açısından Zekat,* Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1995.

YENİÇERİ, Celal, *İslâm İktisadının Esasları,* Şamil Yayınevi, İstanbul, 1980.

ZAİM, Sabahattin, *İslam-İnsan Ekonomi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1992.